

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΑΝΑΤΟΛΙΚΗ
ΕΥΡΩΠΗ

ΚΑΡΑΛΗ ΑΣΗΜΕΝΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΔΥΟ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΝ
(ΝΙΚΟΛΑ ΒΑΠΤΣΑΡΟΒ – ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗΣ):
ΟΨΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΠΟΓΟΝΟΥΣ ΤΟΥΣ

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΣ: ΒΟΥΤΥΡΑ ΕΥΤΥΧΙΑ
ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΤΡΙΤΟΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΦΙΛΙΠΠΟΒΑ- ΜΕΡΤΖΙΜΕΚΗ ΣΤΕΦΑΝΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2018

Η έγκριση της Μεταπτυχιακής Εργασίας από το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει αναγκαστικά ότι αποδέχεται το Τμήμα τις γνώμες του συγγραφέα»

Ευχαριστίες

Ένα δημιουργικό και συνάμα κοπιαστικό διάστημα έρχεται στο τέλος του με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, η οποία είναι αποτέλεσμα εκτενούς αναζήτησης και έρευνας. Αν και κατατίθεται ως ατομική, ωστόσο, για την ολοκλήρωσή της συνέδραμαν αρκετοί άνθρωποι. Θεωρώ το συγκεκριμένο κομμάτι ως ελάχιστη δυνατή μνεία για να εκφράσω τις ευχαριστίες μου. Κατ' αρχήν στην επιβλέπουσα και καθοδηγήτρια του πονήματος, Καθηγήτρια κα Ευτυχία Βουτυρά. Με την πολύχρονη εμπειρία της στον τομέα της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας συντόνισε την προσπάθεια αυτή με τον καλύτερο τρόπο, υποδεικνύοντας τυχόν «σκοπέλους» και προτείνοντας τρόπους αποφυγής τους.

Θα ήταν μεγάλη μου παράλειψη να μην εκφράσω, πέρα από τις ευχαριστίες μου, την ευγνωμοσύνη μου στην συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια, μέλος ΕΕΠ κα Στεφανία Φιλίπποβα-Μερτζιμέκη. Ο εμπνευσμένος τρόπος διδασκαλίας της στο προβλεπόμενο από το πρόγραμμα σπουδών μάθημα με τίτλο «Βουλγάρικη Λογοτεχνία και Πολιτισμική Κριτική» αποτέλεσε το πνευματικό έναυσμα για την ενασχόληση μου με τον ποιητή Νικόλα Βαπτάροβ και κατ' επέκταση με την επιλογή του θέματος. Το εξαιρετικό κλίμα συνεργασίας, που διαμόρφωσε, συνέβαλλε τα μέγιστα για την κατάρτιση της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.

Με προθυμία, ακόμη, συνέβαλαν στην προσπάθειά μου ο Επίκουρος Καθηγητής κος Βλάσιος Βλασιδής και ο Αναπληρωτής Καθηγητής κος Γεώργιος Χρηστίδης με τις πολύτιμες ακαδημαϊκές τους γνώσεις τους για τη Βουλγάρικη Ιστορία, η Καθηγήτρια και Διευθύντρια του Προγράμματος κα Τσιμπιρίδου σε θέματα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, αλλά και η κα Αρετή Τζιντζιόβα, υπεύθυνη του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα Γιούρα Κωνσταντίνοβα του Ινστιτούτου Βαλκανικών Σπουδών και Κέντρου Θρακολογίας της Σόφιας για τη βοήθειά της στη βιβλιογραφική έρευνα στις βιβλιοθήκες της βουλγαρικής πρωτεύουσας και στην κα Κάτια Ζωγράφοβα, Διευθύντρια του Μουσείου Νικόλα Βαπτάροβ για την πρόσβασή στο αρχειακό υλικό, που εκτίθεται στο Μουσείο, καθώς και για την παροχή στοιχείων επικοινωνίας για την ανεύρεση των απογόνων του ποιητή.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τους απογόνους κκ Νίκο Μπελογιάννη, Νικόλα Μ. Βαπτάροβ, Νικόλα Ν. Βαπτάροβ και κα Μάγια Βαπτάροβα για τον πολύτιμο χρόνο, που μου διέθεσαν προκειμένου να με δεχτούν και να υποβληθούν σε συνεντεύξεις καταλυτικές για το αποτέλεσμα της εργασίας μου.

Αν και συνηθίζεται, οι ευχαριστίες να απευθύνονται κυρίως σε ακαδημαϊκούς θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την Υπεύθυνη Γραμματείας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος κα Τάνια Νέσκοβιτς και τους παρακάτω συναδέλφους μου μεταπτυχιακούς φοιτητές Θεόδωρο Καραγιαννίδη, Άννα Χατσιοπούλου, Αρσένη Χρυσόχου, Κατερίνα Γιαννουκάκου, Αγγελική Καράτσιαλη, Γεωργία Καραπάλη, Άννα Μαρία Καραγιώργη, Κυριακή Προβατίδου, Σοφία Μανουσαρίδου, Στυλιανή Μανάκου, Αντώνη Παπαγιαννόπουλο, Γεώργιο Τζιμόπουλο και Γαβριέλλα Παναγή για τις ανταλλαγές απόψεων, το ειλικρινές ενδιαφέρον τους και για τη σημαντική βοήθειά τους σε όλα τα στάδια της εργασίας, αλλά και του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Τέλος, σε προσωπικό επίπεδο ένα μεγάλο ευχαριστώ στους φίλους, συναδέλφους και ιδιαίτερα σε αυτούς, που φρόντισαν αυτό το ταξίδι να μην είναι «*Μια Ανιαρή Ιστορία*». Στο σύζυγό μου, Παναγιώτη Μπαθρέλλο για την υπομονή, που επέδειξε κατά το χρονικό διάστημα των μεταπτυχιακών σπουδών μου και φυσικά στην αδελφή μου Ελένη Καραλή, η οποία αποτέλεσε και τον «ηθικό αυτουργό» για την έναρξη του όλου εγχειρήματος.

Η παρούσα εργασία είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένη στους γονείς μου, Παναγιώτη και Ευαγγελία Καραλή για τις θυσίες, που έκαναν, ώστε να αποκτήσω αξιόλογη μόρφωση αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητά της για την πνευματική μου ανέλιξη και εξέλιξη και στην κόρη μου, Δήμητρα, για τις ώρες, που στερήθηκε τη φυσική μου παρουσία λόγω σπουδών.

Ασημένια Καραλή

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους, που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης, υπευθύνως, ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω, στις πηγές όλων των στοιχείων, που χρησιμοποιώ και τα οποία δε συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

ΚΑΡΑΛΗ ΑΣΗΜΕΝΙΑ

Abstract

Η εργασία πραγματεύεται την ιστορία δύο εκτελέσεων: του Βούλγαρου ποιητή, Νικόλα Βαπτσάροβ και του Έλληνα ιδεολόγου, Νίκου Μπελογιάννη. Εξετάζει εν συντομία το πολιτικό και ιστορικό πλαίσιο των περιόδων των εκτελέσεων τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Βουλγαρία. Τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις δύο εκτελέσεις και στις εμπλεκόμενες προσωπικότητες, καθώς και πως έγινε η διαχείριση της ιστορικής μνήμης των δύο νεκρών από τους εξ αίματος απογόνους τους.

Η συλλογή υλικού αποτέλεσε ένα συνδυασμό επιτόπιας, αρχαιακής, βιβλιογραφικής και διαδικτυακής έρευνας. Για τις ανάγκες εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής απαιτήθηκε η πραγματοποίηση ερευνών τόσο στην Αθήνα, όσο και στη Σόφια. Συνδυάστηκε, επίσης, το υπόβαθρο των γνώσεων, που παρείχε το πρόγραμμα προσφερόμενων μαθημάτων του Μεταπτυχιακού προγράμματος. Συγκεκριμένα, έγινε χρήση των γνώσεων στην ιστορία, την έρευνα σε ανέκδοτο αρχαιακό υλικό, τη μεθοδολογία της ιστορίας σε συνδυασμό με τα εργαλεία της επιτόπιας έρευνας και της συνέντευξης, τα οποία διδάχτηκαν μέσα στα πλαίσια μαθημάτων της κοινωνικής ανθρωπολογίας.

Βαπτσάροβ, Μπελογιάννης, δίκες, εκτελέσεις, ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο, Βουλγαρία, Ελλάδα, ομοιότητες, διαφορές, διαχείριση μνήμης, απόγονοι, έρευνα

The paper discusses the story of two executions: a) that of the Bulgarian poet, Nicola Vaptsarov and b) that of the Greek idealist, Nikos Beloyannis. It briefly examines the political and historical context of the two executions in Greece and Bulgaria respectively. It addresses the similarities and differences between the two executions, the people involved and the manner in which the social memory of the two executed persons has been managed by their family descendants.

The material collection was a combination of field, archive, bibliographic and web research. In order to elaborate the present thesis, the research was conducted both in Athens and Sofia. This thesis also combined the background of knowledge provided by the offered courses in this postgraduate program. In particular, the use of knowledge in history, research into unpublished archival material, history methodology combined with the tools of field research and interviewing, which were taught within the framework of social anthropology courses.

Vaptsarov, Beloyannis, trials, executions, historical and political frame, Bulgaria, Greece, similarities, differences, social memory management, descendants, research

<u>Περιεχόμενα</u>	ΣΕΛ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Σκοπός και Δομή της Εργασίας	9-10
Μεθοδολογία της Έρευνας	10-12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
Θεωρητική Προσέγγιση του Όρου Μνήμη	
1.1 Εισαγωγή.....	13
1.2 Η Μνήμη ως Ιστορική Πηγή.....	13-16
1.3 Μνήμη και Επιστημονικά Πεδία	16-18
1.4 Αυτοβιογραφική - Ιδιωτική και Δημόσια Μνήμη.....	18-20
1.5 Μνήμη και Γήρανση.....	20-21
1.6 Μνήμη και Φύλο.....	21
1.7 Μνήμη και Τραύμα.....	21-23
1.8 Συλλογική και Δημόσια Μνήμη.....	23-25
1.9 Συμπερασματικά.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
Από τη Θεωρία στην Πράξη	
2.1 Εισαγωγικά	26
2.2 Η Σχολή του Σικάγου	26-28
2.3 Η Έρευνα των Ιστοριών Ζωής	28-29
2.3.1 Προετοιμασία	30-32
2.3.2 Η Συγκέντρωση των Δεδομένων	32-33
2.3.3 Η Αποθήκευση του Υλικού	33
2.3.4 Η Ανάλυση των Δεδομένων	33
2.3.5 Συγγραφή	34
2.4 Συμπερασματικά	34-35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
Νικόλα Βαπτσάροβ – Νίκος Μπελογιάννης: Τα Χρονικά των δύο εκτελέσεων	
3.1 Η πορεία του Νικόλα Βαπτσάροβ μέχρι τη σύλληψή του.....	36-39
3.2 Ιστορικό Πλαίσιο της Βουλγαρίας στα Χρόνια του Νικόλα Βαπτσάροβ.....	39-45
3.3 Σύλληψη - Δίκη - Καταδίκη και Εκτέλεση του Νικόλα Βαπτσάροβ.....	45-46
3.4 Η πορεία του Νίκου Μπελογιάννη μέχρι τη σύλληψή του.....	46-52
3.5 Ιστορικό Πλαίσιο της Ελλάδας στα Χρόνια του Νίκου Μπελογιάννη.....	52-57
3.6 Σύλληψη - Δίκες - Καταδίκες και Εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη.....	57-66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
Οι Απόγονοι	
4.1 Ο Απόγονος του Νίκου Μπελογιάννη	67-69
4.2 Οι Απόγονοι του Νικόλα Βαπτσάροβ	70
4.2.1 Μάγια Βαπτσάροβα.....	70-74
4.2.2 Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ και Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ.....	74-81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
Συμπεράσματα	82-83
Βιβλιογραφία	83-86
Παράρτημα	87-132

Ἡ μνήμη,
κύριο ὄνομα τῶν θλίψεων,
ένικοῦ ἀριθμοῦ
μόνον ένικοῦ ἀριθμοῦ
καὶ ἄκλιτη.
Ἡ μνήμη, ἡ μνήμη, ἡ μνήμη.
(Από το ποίημα της Κικίης Δημουλά
«Ὁ Πληθυντικός Ἀριθμός»,
στην ποιητική συλλογή
«Τὸ λίγο τοῦ κόσμου», 1971)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός και Δομή της Εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία φέρει τον τίτλο «Η ιστορία δύο εκτελέσεων (Νικόλα Βαπτσάροβ-Νίκος Μπελογιάννης): Όψεις διαχείρισης της μνήμης τους από τους απογόνους τους». Κάθε μία από τις αναφερόμενες ιστορικές προσωπικότητες έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς έρευνας ξεχωριστά η κάθε μία στη χώρα της. Κύριος στόχος του παρόντος πονήματος είναι να επιχειρηθεί για πρώτη φορά μια συγκριτική τοποθέτηση, η οποία αφορά στις τυχόν ομοιότητες και διαφορές των συνθηκών διεξαγωγής των δικών τους, στη διαχείριση της μνήμης τους από τους εξ αίματος απογόνους τους και στην εξαγωγή συμπερασμάτων, εφόσον αυτά προκύπτουν.

Επιχειρείται, επίσης, μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία όχι μόνο να τεθούν και να απαντηθούν κάποια ερωτήματα ακαδημαϊκής φύσεως, αλλά να γίνει πρακτική εφαρμογή των όσων διδάχθηκαν στο πλαίσιο των μαθημάτων του Προγράμματος Σπουδών.

Το πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζει μια συνοπτική προσέγγιση του όρου μνήμη ως αναπόσπαστο κομμάτι της πρακτικής της προφορικής ιστορίας. Εξετάζεται αρχικά η βαρύτητά της ως ιστορική πηγή. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στη σύνδεσή της με διάφορα επιστημονικά πεδία. Αντιπαραβάλλεται, ακόμη, εν συντομία ο όρος της αυτοβιογραφικής-ιδιωτικής μνήμης με τη δημόσια. Ακολουθεί εξέταση του συσχετισμού της μνήμης με τη βιολογική γήρανση, με το φύλο και με το τραύμα. Γίνεται ένας σύντομος συσχετισμός συλλογικής και δημόσιας μνήμης και μια συμπερασματική τοποθέτηση πάνω στον όρο «μνήμη».

Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται πρακτικά ζητήματα, που σχετίζονται με την έρευνα των ιστοριών ζωής. Επιλέγεται η αναφορά στη Σχολή του Σικάγου, αν και δεν είναι η μόνη μεθοδολογική προσέγγιση, τόσο σε Ευρώπη όσο και Αμερική, εξαιτίας της σημαντικής συμβολής της, καθώς έθεσε τη θεσμική και πνευματική νομιμοποίηση, ώστε τα τεκμήρια και της προφορικής ιστορίας μεταξύ άλλων να τύχουν ακαδημαϊκής αποδοχής. Αναλύονται εν συντομία οι προβληματικές με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη κατά τον Ken Plummer η έρευνα των ιστοριών ζωής, αλλά και τα στάδια, τα οποία αυτή περιλαμβάνει, όπως η προετοιμασία, η συγκέντρωση των δεδομένων, η αποθήκευση του υλικού, η ανάλυση των δεδομένων και η συγγραφή. Το κεφάλαιο κλείνει με σύντομη συμπερασματική τοποθέτηση για την έρευνα τεκμηρίων ζωής.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται συνοπτικά στην πορεία ζωής του Νικόλα Βαπτσάροβ και του Νίκου Μπελογιάννη. Αναλύει το ιστορικό, πολιτικό, κοινωνικό πλαίσιο της Βουλγαρίας και της Ελλάδας κατά το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο έδρασαν οι δύο προσωπικότητες,

---

ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι συνθήκες, που οδήγησαν στις δίκες, καταδίκες και εκτελέσεις τους. Ακολουθεί ανάλυση των δεδομένων, που ανέδειξε η έρευνα για αυτές.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθούν οι συνεντεύξεις των εξ αίματος απογόνων. Η έρευνα περιορίστηκε μόνο σε αυτούς, καθώς λόγω του πνευματικού εύρους των δύο προσωπικοτήτων στο γενικό όρο «απόγονοι» θα έπρεπε να συμπεριληφθούν και οι πνευματικοί τους απόγονοι με αποτέλεσμα το πεδίο έρευνας να ξεπερνά την εμβέλεια μιας διπλωματικής εργασίας μεταπτυχιακού επιπέδου. Συγκεκριμένα για την εκπόνηση της παρούσας έδωσαν συνέντευξη ο γιος του Νίκου Μπελογιάννη, Νίκος. Ο γιος του Νικόλα Βαπτσάροβ πέθανε σε βρεφική ηλικία. Είχε, όμως, δύο αδέρφια, τη Ράϊνα και τον Μπορίς, τα οποία δε βρίσκονται εν ζωή. Συνέντευξη έδωσαν τα παιδιά του Μπορίς, Μάγια και Νικόλα, καθώς και ο δευτερότοκος γιος του Νικόλα, ο οποίος, επίσης, φέρει το όνομα Νικόλα. Σε αυτό το σημείο επισημαίνεται ότι στο κομμάτι των συνεντεύξεων οποιοδήποτε συντακτικό, γραμματικό, μορφολογικό ή άλλου είδους λάθος οφείλεται στην ακριβή απόδοση ή στα κενά της ροής του προφορικού λόγου. Κατά τη μεταφορά του στη γραπτή μορφή τηρήθηκε όσο το δυνατόν η πιστότητα των λεγομένων των απογόνων, ενώ οποιαδήποτε ελάχιστη παρέμβαση έγινε για τη βελτίωση της απόδοσης των όσων ειπώθηκαν.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται συγκριτική τοποθέτηση για τις δίκες και τις εκτελέσεις του Νικόλα Βαπτσάροβ και του Νίκου Μπελογιάννη και επιχειρείται εξαγωγή συμπερασμάτων για τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίστηκαν τη μνήμη τους οι απόγονοί τους, όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις.

Μεθοδολογία της Έρευνας

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος ως διπλωματική εργασία έδωσε τη δυνατότητα να γίνει συνδυασμός των γνώσεων, που παρείχε το πρόγραμμα προσφερόμενων μαθημάτων του Μεταπτυχιακού προγράμματος. Συγκεκριμένα, έγινε χρήση των γνώσεων στην ιστορία, την έρευνα σε ανέκδοτο αρχειακό υλικό, τη μεθοδολογία της ιστορίας σε συνδυασμό με τα εργαλεία της επιτόπιας έρευνας και της συνέντευξης, τα οποία διδάχτηκαν μέσα στο πλαίσιο μαθημάτων της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Σημειώνεται ότι για τη συλλογή του υλικού απαιτήθηκε η πραγματοποίηση ερευνών τόσο στην Αθήνα, όσο και στη Σόφια.

Η έρευνα, η οποία διεξήχθη για τη συγκέντρωση υλικού, μπορεί να διακριθεί σε βιβλιογραφική, αρχειακή και επιτόπια.

α) Βιβλιογραφική Έρευνα: Η συλλογή βιβλιογραφίας έγινε από τις ακόλουθες βιβλιοθήκες:

- i) Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
  - ii) Κεντρική Βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
-

iii) Βιβλιοθήκη του Τομέα Σύγχρονης και Νεότερης Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

iv) Βιβλιοθήκη του Τομέα Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

v) Εθνική Βιβλιοθήκη των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου (Национална библиотека Св. Св. Кирил и Методиј) της Βουλγαρίας στη Σόφια

vi) Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αγίου Κλημεντίου της Οχρίδος στη Σόφια (СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ")

β) Αρχειακή Έρευνα: Το αρχειακό υλικό αντλήθηκε με δύο τρόπους είτε με τη διαδικτυακή αναζήτηση είτε με την προσωπική παρουσία στο χώρο των αρχείων. Πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στην Αθήνα στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), που στεγάζονται στο κτήριο της Κουμουνδούρου και στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ), που βρίσκεται επί της οδού Αγίου Ανδρέα. Εκτός, όμως, από την Αθήνα υπήρξε μετάβαση και στη Σόφια στα Κρατικά Αρχεία της Βουλγαρίας επί της οδού Μοσκόφσκα 5. Διαδικτυακή αναζήτηση έγινε για το φωτογραφικό κυρίως υλικό στα ΑΣΚΙ (<http://www.askiweb.eu/index.php/el/>), στα αρχεία του ΚΚΕ (<http://arxeio.kke.gr/>), στα Κρατικά Αρχεία της Βουλγαρίας (<http://www.archives.government.bg/>) και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και περιοδικού τύπου (<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>).

γ) Επιτόπια Έρευνα: Στο πλαίσιο της συγκέντρωσης του υλικού διεξήχθη επιτόπια έρευνα σε Σόφια και Αθήνα. Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με το γιο του Μπελογιάννη, Νίκο Μπελογιάννη και τα ανίψια του Βαπτσάροβ, παιδιά του αδελφού του Μπορίς, Μάγια Βαπτσάροβα και Νικόλα Βαπτσάροβ, αλλά και με τον γιο του ανιψιού, που επίσης φέρει το όνομα Νικόλα Βαπτσάροβ.

Για την λήψη της συνέντευξης από τον γιο του Μπελογιάννη, ακολουθήθηκε η λιγότερο τυποποιημένη μέθοδος, που ο Eugene Webb, περιγράφει ως τριγωνισμό (triangulation) και συνίσταται στο συνδυασμό συμμετοχικής παρατήρησης και άτυπης κουβέντας, ενώ ο ερευνητής κρατά σημειώσεις (Plummer, 2000: 168). Η μέθοδος αυτή προτιμήθηκε, καθώς θεωρήθηκε ότι θα συνέβαλλε στο να αναπτυχθεί ένα κλίμα οικειότητας, που θα έκανε και τις δύο πλευρές να αισθανθούν πιο άνετα. Επιπλέον, θα εξέλειπε οποιαδήποτε επιφύλαξη προκύπτει από τη χρήση καταγραφικού μέσου.

Η ίδια μέθοδος δεν ακολουθήθηκε στην περίπτωση των απογόνων του Βαπτσάροβ. Τα αίτια ανάγονται σε καθαρά τεχνικά ζητήματα και κυρίως στο γλωσσικό παράγοντα. Οι συνεντεύξεις έγιναν στην αγγλική γλώσσα και υπό το φόβο μήπως τηρηθούν ελλιπείς

σημειώσεις χρησιμοποιήθηκε δημοσιογραφικό κασετόφωνο. Ωστόσο, η χρήση του τελικά δε λειτούργησε ανασταλτικά. Η καταγραφή, δηλαδή, της συνομιλίας δε φόβισε τους απογόνους. Δε κόμπιαζαν ή δεν έκαναν μακριές παύσεις προκειμένου να σκεφτούν ή να ωραιοποιήσουν τα λεγόμενά τους. Αυτό, φαίνεται και από τα λεκτικά τους λάθη. Οι απόγονοι βέβαια είχαν και προηγούμενες εμπειρίες συνεντεύξεων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της χώρας τους, οπότε ήταν εξοικειωμένοι με τη διαδικασία. Ιδιαίτερα, οι Νικόλα Μ. και Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ επιτακτικά ζήτησαν να λειτουργήσει το δημοσιογραφικό κασετόφωνο από την πρώτη στιγμή της συνέντευξης, ώστε να μη χαθεί ούτε λέξη από τις τοποθετήσεις και μαρτυρίες τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητική Προσέγγιση του όρου Μνήμη

1.1 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να εξετάσει την έννοια της μνήμης ως αναπόσπαστο κομμάτι της πρακτικής της προφορικής ιστορίας. Η προφορική ιστορία αποτελεί μια μέθοδο έρευνας, η οποία καταγράφει το λόγο των ανθρώπων, που έχουν κάτι αξιόλογο να πουν, καθώς και την ανάλυση παρελθοντικών αναμνήσεών τους. Ο βασικότερος πρακτικός τρόπος για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με το παρελθόν στην προφορική ιστορία είναι η διεξαγωγή μιας συνέντευξης (Abrams, 2016: 11). Μέσα από αυτή η έρευνα προφορικής ιστορίας θέτει ερωτήματα στα υποκείμενα για να ανακαλύψει στην ουσία τέσσερα πράγματα: τι συνέβη, πως αισθάνθηκαν, πως το ανακαλούν στη μνήμη τους και από ποια ευρύτερη δημόσια μνήμη το αντλούν (Abrams, 2016: 113). Η συνέντευξη αποτελεί ένα επικοινωνιακό μέσο με το οποίο ο ερευνητής προσπαθεί όχι μόνο να κατανοήσει «όσα λέγονται», αλλά και το «πώς», το «γιατί» και το «τι» σημαίνουν (Abrams, 2016: 11). Η μνήμη και η διαδικασία της ενθύμησης είναι κεντρικά θέματα στην προφορική ιστορία, όπως τα χειρόγραφα ή τα πρακτικά για τους ιστορικούς. Οι ερευνητές, λοιπόν, προφορικής ιστορίας στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν καλύτερα πώς λειτουργεί η μνήμη σε ένα άτομο ή σε μια ομάδα ή συλλογικότητα χρησιμοποιούν έρευνες, οι οποίες άπτονται μιας πληθώρας γνωστικών αντικειμένων, όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η πολιτισμική ανθρωπολογία, η ιστορία (Abrams, 2016: 113).

1.2 Η Μνήμη ως Ιστορική Πηγή

Η μνήμη δεν είναι μια απλή ανάκληση γεγονότων και εμπειριών του παρελθόντος με ένα ξεκάθαρο τρόπο. Αποτελεί περισσότερο μια διαδικασία ενθύμησης. Ανάκληση, δηλαδή, εικόνων, ιστοριών, εμπειριών και συναισθημάτων από τη ζωή στο παρελθόν, αλλά και ταξινόμηση και τοποθέτησή τους σε μια αφήγηση ή ιστορία. Ο τρόπος αφήγησής τους εν μέρει διαμορφώνεται από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο του αφηγητή (Abrams, 2016: 114). Η μνήμη δεν είναι ένας παθητικός αποθηκευτικός χώρος δεδομένων, όπου κάποιος θα βρει μια ήδη διαμορφωμένη ιστορία, αλλά μια ενεργητική διαδικασία παραγωγής νοημάτων (Portelli, 1991: 52). Οι αναμνήσεις συσχετίζονται τόσο με το παρόν όσο και με το παρελθόν. Η ανάκτησή τους μέσα από την προφορική ιστορία δεν είναι πάντα εντελώς αξιόπιστη με αντικειμενικούς ή μετρήσιμους όρους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε διαθέτει κάποια αξία αλήθειας για αυτόν, που θυμάται (Abrams, 2016: 114). Η «αντικειμενική αλήθεια» παύει να είναι το επίκεντρο και δίνει τη θέση της στο «υποκειμενικό βίωμα» του γεγονότος, το οποίο επιτρέπει στον ερευνητή να έχει πρόσβαση όχι μόνο στα δεδομένα των αρχειακών πηγών,

---

αλλά και στις «ασθενείς φωνές», τις οποίες τα αρχεία δεν καταγράφουν και οι στατιστικές αντιμετωπίζουν ως απλούς αριθμούς. Με αυτόν τον τρόπο (καταγραφή «ασθενών αφηγήσεων») η προφορική ιστορία διαμορφώνεται, όχι μόνο ως ένα ξεχωριστό επιστημονικό πεδίο, αλλά ως μια ιδιαίτερη οπτική για την ίδια την ιστορία (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 150)

Ο ερευνητής προφορικής ιστορίας δεν αντιμετωπίζει τη μνήμη ως κάτι αφηρημένο, αλλά ως μια διαδικασία ανακατασκευής στοιχείων του παρελθόντος, που θα τον βοηθήσουν να πει μια ιστορία. Η μνήμη σχετίζεται όχι μόνο με το άτομο, αλλά και με την κοινότητα, τη συλλογικότητα και το έθνος. Λειτουργεί σε πολλά επίπεδα της κοινωνίας και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Δε θεωρείται ένα καθαρά ψυχολογικό φαινόμενο, αλλά μια εμπειρία, που αφορά στην ίδια την κοινωνία (Plummer, 2001: 232-235).

Η χρήση της μνήμης ως ιστορική πηγή ξεκίνησε ουσιαστικά στις δεκαετίες μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και ύστερα από μια μακρά περίοδο, όπου προτεραιότητα είχε δοθεί στα γραπτά τεκμήρια έναντι των προφορικών δεδομένων (Thompson, 2007: 51). Οι επικριτές της προφορικής ιστορίας έθεσαν άμεσα το ζήτημα της αξιοπιστίας της μνήμης ισχυριζόμενοι ότι είναι αφερέγγυα, καθώς στις αναμνήσεις δεν υπάρχει η δυνατότητα επιβεβαίωσης. Στον αντίποδα ως αξιόπιστη αντιπαρέβαλαν τη χρήση γραπτών τεκμηρίων, τα οποία αποτέλεσαν τη βάση της επιστημονικής ιστορικής έρευνας το 19^ο αιώνα (Abrams, 2016: 115).

Τη συμβατότητα των γεγονότων με την υποτιθέμενη ευάλωτη φύση της μνήμης ήρθε να υπονομεύσει ένας από τους πρωτοπόρους της προφορικής ιστορίας ο Paul Thompson κάνοντας την εξής διάκριση μεταξύ αξιόπιστων και αναξιόπιστων γεγονότων σύμφωνα με την οποία όλα τα δεδομένα είναι κατασκευασμένα κοινωνικά. Τα πάντα αποτελούν προϊόν ενός σκοπού και πολλά τεκμήρια διαμορφώθηκαν από πρόθεση για να παρουσιάζουν μια συγκεκριμένη εικόνα ή ερμηνεία ενός γεγονότος ή φαινομένου (Thompson, 2000: 118-128). Κατά τον Thompson, δηλαδή, η κατασκευασμένη ουδετερότητα του ιστοριογράφου δεν διαθέτει την ειλικρίνεια της παρατήρησης, που ενδεχομένως να χαρακτηρίζει τη μνήμη ενός ατόμου, που συμμετείχε στο γεγονός (Abrams, 2016: 116).

Οι υποστηρικτές της προφορικής ιστορίας αρχικά χρησιμοποίησαν διάφορες μεθόδους για να τη στηρίξουν απέναντι στους υπονομευτές της. Κάποιοι αντιμετώπισαν το προφορικό υλικό, όπως κάθε άλλη ιστορική πηγή, δηλαδή ως κείμενο ή γραπτό τεκμήριο («κειμενικό μοντέλο») (Fentress, Wickman, 1992: 2). Ορισμένοι εστίασαν στην αντικειμενικότητα, ώστε να νομιμοποιήσουν το υλικό τους μέσα στα πλαίσια της ιστοριογραφίας, ενώ άλλοι επικεντρώθηκαν στη διασταύρωση των προφορικών πηγών με τις αντίστοιχες γραπτές (Abrams, 2016: 116).

Το σύνολο των ερευνητών συμφωνεί ανεξάρτητα από ορισμούς ότι η μνήμη αποτελεί ένα πανίσχυρο και χρήσιμο σύστημα αποθήκευσης πληροφοριών, που ωστόσο συχνά αποτυγχάνει. Όλοι οι άνθρωποι συχνά ξεχνάνε. Η διαδικασία της λήθης είναι αναμφισβήτητη. Οι θεωρίες ποικίλουν για τα αίτια της λήθης, τα οποία μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: σε φυσική φθορά, ως αποτέλεσμα παρεμβολής (εξαιτίας δηλαδή παρεμβολής νέων πληροφοριών) ή συναισθηματικής διαδικασίας (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 45-48). Η ακρίβεια, λοιπόν, της μνήμης δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί με αντικειμενικό τρόπο. Συχνά τα νοήματα είναι ανταγωνιστικά ή αντικρουόμενα, καθώς η μνήμη σχετίζεται με την αλληλεπίδραση υλικών δεδομένων και προσωπικής υποκειμενικότητας. Το σημείο αυτό είναι που προκαλεί και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Η αλληλεπίδραση, δηλαδή, ανάμεσα σε αυτά, που θυμόμαστε και του λόγου και του τρόπου, που τα θυμόμαστε (Abrams, 2016: 116-117).

Κάποιες αναμνήσεις παραμένουν αναλλοίωτες στο χρόνο («αρχαική μνήμη»). Είναι αναμνήσεις γεγονότων, τα οποία -όταν συνέβησαν- θεωρήθηκαν σημαντικά και στη συνέχεια ανακλήθηκαν, συνδυάστηκαν, σταθεροποιήθηκαν με το πέρασμα του χρόνου και είναι έτοιμα να ανακληθούν ξανά (Abrams, 2016: 117).

Σε αυτό το σημείο γεννάται το ερώτημα αν είναι δυνατόν να ανακληθούν γεγονότα, που δε συνέβησαν ποτέ. Η διαδικασία της εμφύτευσης μιας μνήμης και το ενδεχόμενο να οδηγηθούν οι συμμετέχοντες, ώστε να θυμηθούν γεγονότα, που δεν συνέβησαν –εκτός από ηθικά και δεοντολογικά θέματα, που εγείρει- προκάλεσε το ενδιαφέρον των ερευνητών. Τα ευρήματά τους ποικίλουν και συνηγορούν στο ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό. Δεν άπτονται όμως του κυρίου θέματος της διπλωματικής, οπότε δε θα υπάρξει εκτενέστερη ανάπτυξη. Επισημαίνεται ότι για να γίνει λόγος για «εμφύτευση μνήμης» πρέπει να υπάρχει η βεβαιότητα ότι το ανακληθέν γεγονός δε συνέβη ποτέ και ότι η ανάκληση οφείλεται αποκλειστικά στην παραπλάνηση από τον ερευνητή. Ο όρος δηλαδή δεν εμπεριέχει πρόθεση του υποκειμένου να πει ψέματα, αλλά καταδεικνύει πρόθεση του ερευνητή (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 48-50).

Στον αντίποδα προκύπτει το ερώτημα αν εκτός από την «εμφύτευση μνήμης» μπορεί να προκληθεί και «κατευθυνόμενη λήθη». Το συγκεκριμένο ερώτημα λειτούργησε και πάλι σαν εφελτήριο για ποικίλες πειραματικές έρευνες από τις οποίες προέκυψε ο όρος «προκλητή παρεμπόδιση ανάσυρσης». Δε σβήνονται δηλαδή οι μνήμες, αλλά εμποδίζεται η ανάσυρση των πληροφοριών (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 50-51).

Επιπλέον, επειδή ο μηχανισμός της μνήμης αποτελεί ένα ενεργό σύστημα, όπου τα γεγονότα δεν καταγράφονται απλά, αλλά διαμορφώνονται, αλλάζουν, ενοποιούνται, οργανώνονται και κατά την ανάσυρσή τους δε θα είναι πια τα ίδια. Η ανάσυρση μιας πληροφορίας επηρεάζεται από τα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις και τις εμπειρίες του ατόμου. Επομένως, η μνήμη δεν είναι απολύτως αξιόπιστη. Συνοπτικά μία μνήμη, που ανακαλείται μπορεί να είναι ακριβής, ανακριβής ή μίξη ακρίβειας και ανακριβειας (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 51-53).

Οι πληθώρα γνώσεων για τους μηχανισμούς λειτουργίας της μνήμης είναι ένα πολύτιμο εργαλείο για τους ερευνητές προφορικής ιστορίας, οι οποίοι βασίζονται στα δεδομένα τους σε ανθρώπινες αναμνήσεις τις οποίες μάλιστα καταγράφουν μέσω συνεντεύξεων (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 53-57). Σε αντίθεση με το παρελθόν είναι πλέον περισσότερο βέβαιοι για τη μοναδικότητα των πηγών τους και λιγότερο απολογητικοί στους επιφυλακτικούς ή τους αμφισβητίες. Μπορούν να υπερασπιστούν μια προφορική ιστορική πηγή τους με το επιχείρημα ότι προσφέρει καινούριες γνώσεις αναφορικά με την αλληλεπίδραση εαυτού και κοινωνίας, παρελθόντος και παρόντος, ατομικής εμπειρίας και γενικής περιγραφής μαζί συχνά με ένα συναισθηματικό περιεχόμενο, το οποίο η γραπτή απόδοση της ίδιας ιστορίας δε μπορεί να προσφέρει (Abrams, 2016: 118).

1.3 Μνήμη και Επιστημονικά Πεδία

Η ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου της προφορικής ιστορίας διευρύνεται σε αρκετούς γνωστικούς κλάδους, όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η πολιτισμική ανθρωπολογία και η ιστορία, αν και η πρακτική της οδήγησε στην ανάπτυξη ξεχωριστών θεωριών για τη μνήμη και τη διαδικασία ενθύμησης από τις άλλες επιστήμες. Στόχος είναι η διευκόλυνση της ενθύμησης. Η ανάδειξη, δηλαδή, των ιστοριών όσων δίνουν συνέντευξη μέσα από τις αναμνήσεις τους (Abrams, 2016: 118).

Η μνήμη είναι εξαιρετικά σημαίνουσα και δεν πρέπει να υποτιμάται. Καθορίζει την ταυτότητα, την κοινωνική ύπαρξη του ατόμου. Η απώλεια της δημιουργεί συχνά σε άτομα, που τη βιώνουν αίσθημα ανασφάλειας και εσωτερικού κενού. Κατά τον Umberto Eco η ταυτότητα μας βασίζεται στην ανάμνηση του παρελθόντος. Έχει, όμως, να κάνει και με το παρόν, καθώς χωρίς προσωπική μνήμη το άτομο δε μπορεί να κατασκευάσει μια βιώσιμη αίσθηση του εαυτού του. Είναι το μέσο, που το βοηθά να δει που βρίσκεται και να βρει που θέλει να πάει (Abrams, 2016: 119).

Οι γνώσεις βιολογίας και νευροεπιστήμης δεν είναι απαραίτητες για τον ερευνητή προφορικής ιστορίας για να προσεγγίσει τη μνήμη. Ωστόσο, είναι χρήσιμη η κατανόηση των παρακάτω μνημονικών συστημάτων:

- 1. Η σημασιολογική μνήμη (semantic memory):** Το σύστημα, που ασχολείται με την πραγματολογική (factual) και εννοιολογική γνώση. Είναι ένα είδος εγκυκλοπαίδειας με ονόματα, τόπους και συμβάντα παρά με συναισθήματα.
- 2. Η διαδικαστική μνήμη (procedural memory):** Το σύστημα, που εξυπηρετεί την απόκτηση δεξιοτήτων και συνηθειών.
- 3. Η λειτουργική μνήμη (working memory):** Το σύστημα με το οποίο διάγουμε καθημερινά τη ζωή μας. Είναι βραχυχρόνιο και εργαλειακό.
- 4. Η επεισοδιακή μνήμη (episodic memory):** Το σύστημα, που επιτρέπει την ανάκληση συγκεκριμένων συμβάντων ή επεισοδίων σαν ένα είδος νοητικού ταξιδιού στο χρόνο μέσω του οποίου θυμόμαστε όχι μόνο το ίδιο το συμβάν, αλλά και τη σχέση μας με αυτό. Συχνά ονομάζεται και αυτοβιογραφική μνήμη και είναι το είδος, που κυρίως αναζητά ο ερευνητής στις συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας.
- 5. Η μνήμη-φλας (flash-bulb memory) ή παραστατική μνήμη:** Περιλαμβάνεται στην επεισοδιακή μνήμη και αναφέρεται σε μια μνήμη, που συλλαμβάνεται στην παραμικρή της λεπτομέρεια και έχει φωτογραφική ή οπτική ποιότητα. Το ίδιο το συμβάν συχνά έχει μεγάλη προσωπική σημασία και προκαλεί στο άτομο συγκίνηση (Sachter 1996: 17).

Από τα ανωτέρω, λοιπόν, γίνεται κατανοητό ότι το άτομο καταγράφει ή κωδικοποιεί στη μνήμη του ένα γεγονός τη στιγμή, που το βιώνει. Η καταγραφή είναι πάντα μερική και εξαρτάται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες, όπως τα συναισθήματα, τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα, που έχει το άτομο τη δεδομένη στιγμή (Abrams, 2016: 120). Η διαδικασία κωδικοποίησης της ανάμνησης και η σύνδεσή της ως πληροφορία με άλλες γνώσεις άπτεται θέμα ιατρικής φύσεως και δε θα υπάρξει περαιτέρω ανάπτυξη, καθώς δεν είναι συναφές με το περιεχόμενο της παρούσας διπλωματικής.

Το στάδιο, που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον ερευνητή προφορικής ιστορίας είναι η διαδικασία της ανάκτησης των αναμνήσεων. Το άτομο για να μπει στη διαδικασία αυτή πρέπει να δεχτεί κάποιο ερέθισμα. Αυτό μπορεί να συμβεί ακούσια (λόγω του ερεθίσματος) ή εκούσια, να θυμηθεί -δηλαδή- κάτι, όταν αυτό του ζητηθεί. Σε αυτό το σημείο να επισημανθεί ότι η συνέντευξη λειτουργεί ως μηχανισμός υποβοήθησης της μνήμης. Ο ερευνητής προφορικής ιστορίας θέτει τα ερωτήματά του με αποτέλεσμα ο ερωτώμενος να ανακτά μια σειρά από αναμνήσεις, τις οποίες στη συνέχεια αφηγείται (Abrams, 2016: 120-121).

Ωστόσο, υπάρχουν παράγοντες, που επηρεάζουν τόσο το ποια γεγονότα θυμάται το άτομο, όσο και τον τρόπο με τον οποίο τα θυμάται. Σημαντικό ρόλο παίζει το περιβάλλον μέσα στο οποίο το άτομο δέχεται το ερέθισμα για να ανακτήσει τις αναμνήσεις του. Οι ερευνητές προφορικής ιστορίας αν και δεν είναι ψυχαναλυτές υιοθετούν την άποψή τους ότι ο ερωτώμενος πρέπει να βρίσκεται σε ένα περιβάλλον στο οποίο αισθάνεται άνετα. Υποβοηθητικά, επίσης, λειτουργούν ερωτήσεις-εναύσματα με τα οποία ο ερευνητής ευελπιστεί να αναδείξει μέσα από μια ελεύθερη συζήτηση τις αναμνήσεις για το παρελθόν (Abrams, 2016: 122).

Ο ερευνητής δε πρέπει σε καμιά περίπτωση να προσπαθεί να υποβάλλει τον ερωτώμενο σε στρέβλωση ή διαμόρφωση των αναμνήσεων, που ανακαλούνται στη μνήμη. Να δημιουργεί, δηλαδή, «εσφαλμένη ενθύμηση» (misremembering), η οποία διαφέρει από το να ξεχάσει ή να πει ψέματα το άτομο. Για τη δημιουργία εσφαλμένης μνήμης δεν ευθύνεται, όμως, μόνο ο ερευνητής, αλλά συχνά και οι ίδιοι οι πληροφορητές, οι οποίοι συνειδητά ή ασυνείδητα, στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν μια βελτιωμένη εικόνα για τον εαυτό τους, που θα ενισχύσει το κύρος τους, παρουσιάζουν μια εκδοχή της ιστορίας με την οποία αισθάνονται βολικά, αλλά δε συμφωνεί με τα γεγονότα (Abrams, 2016: 122-123).

1.4 Αυτοβιογραφική - Ιδιωτική και Δημόσια Μνήμη

Ο όρος αυτοβιογραφική μνήμη αναφέρεται στις αναμνήσεις ενός ατόμου, αλλά όπως αυτές ανακατασκευάζονται από το ίδιο. Η κριτική έναντι στον όρο εστιάζει κυρίως στην ακρίβεια και την ιστορική αξιοπιστία. Ωστόσο, είναι αστήρικτη, καθώς οι άνθρωποι γενικά δε θυμούνται λανθασμένα γεγονότα ή εμπειρίες ούτε και σε προχωρημένη ηλικία. Συνήθως διατηρούν αναλλοίωτες τον κύριο όγκο των αναμνήσεών τους μέσα στο χρόνο. Η ποιότητα της ανάμνησης ενός γεγονότος εξαρτάται από τις συνθήκες, που επικρατούσαν. Τα άτομα τείνουν να θυμούνται ότι είναι σημαντικό για αυτά. Μπορεί κάποιες λεπτομέρειες να χαθούν, όμως, το γενικό πλαίσιο παραμένει άφθαρτο (Abrams, 2016: 124-125).

Επίσης, προκύπτουν αντικρουόμενες απόψεις και αναφορικά με το τι θυμούνται τα άτομα. Υπάρχει ο ισχυρισμός ότι τείνουμε να θυμόμαστε πιο εύκολα συνήθειες ή επαναλαμβανόμενες εμπειρίες. Είναι σαφές ότι η ανάκληση ενός μεμονωμένου γεγονότος είναι πιο δύσκολο να γίνει συγκριτικά με ένα γεγονός, που επαναλαμβάνεται για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο στη ζωή ενός ανθρώπου. Δυσκολία, επιπλέον, παρουσιάζει το μνημονικό σύστημα στην ανάκληση συναισθημάτων. Με εξαίρεση τις τραυματικές εμπειρίες, φαίνεται πως ανακαλεί πιο εύκολα τα γεγονότα, που τα προκάλεσαν, παρά τα ίδια τα συναισθήματα. Τα αρνητικά ή δυσάρεστα κυρίως συναισθήματα εκφράζονται αναδρομικά με

μεγαλύτερη δυσκολία, ενώ μπορεί να προκύψουν κενά ή να διαταραχθεί η ροή του λόγου κατά τη συνέντευξη (Abrams, 2016: 125-126).

Η ιδιωτική μνήμη και η ανάκλησή της -με τις όποιες δυσκολίες- εξετάστηκε παραπάνω μεμονωμένα. Η ανάκληση όμως προσωπικών εμπειριών είναι αλληλένδετη με τη δημόσια μνήμη ή την ανάκληση πιο απρόσωπων γεγονότων. Σύμφωνα με τον ερευνητή προφορικής ιστορίας Trevor Lummis οι συνεντεύξεις κατά κύριο λόγο αποτελούν ένα συνδυασμό προσωπικής και δημόσιας μνήμης. Οι άνθρωποι ξεδιπλώνουν τις ιστορίες τους με επίκεντρο μια προσωπική χρονολόγηση, προσωπικά και οικογενειακά συμβάντα. Αναφορά σε δημόσια γεγονότα γίνεται μόνο όταν αυτά έχουν σημαντική επίδραση στο άτομο (Abrams, 2016: 127). Η ιστορικός Annette Kuhn υποστηρίζει ότι στην πράξη δημόσιο και ιδιωτικό συχνά διαπλέκονται. *«Αν και οι αναμνήσεις είναι ατομικές οι διασυνδέσεις τους εκτείνονται πολύ πέραν του προσωπικού. Διαχέονται σε ένα διευρυμένο δίκτυο νοημάτων, που συνδέει το προσωπικό με το οικογενειακό, το πολιτισμικό, το οικονομικό, το κοινωνικό και το ιστορικό»* (Kuhn, 1995: 4). Επισημαίνει ακόμη ότι αυτό, που ονομάζει *«μνημονικά κείμενα»* διαμορφώνονται από συλλογικές δράσεις ενθύμησης και δεν αποτελούν ιδιοκτησία μόνο αυτού, που θυμάται (Kuhn, 1995: 5).

Οι προσωπικότητες, που εξετάζονται στη συγκεκριμένη διπλωματική αποτέλεσαν δημόσια πρόσωπα. Η δημόσια με την ιδιωτική μνήμη βρέθηκε ορισμένες φορές σε σύγκρουση. Συγκεκριμένα στην περίπτωση του Νίκου Μπελογιάννη, ο γιος του αντιτίθεται στον ισχυρισμό των επικριτών του πατέρα του, οι οποίοι τον φέρουν ως πράκτορα, που λειτουργούσε για τα συμφέροντα ξένης δύναμης ενάντια στο συμφέρον της Ελλάδος. Προτάσσει ως επιχείρημα τα ίδια τα γραπτά του πατέρα του, την απολογία του κατά τη δίκη, όπου με σαφήνεια αναφέρει ότι πολέμησε κατά των Γερμανών και ότι αγωνίζεται για μια χώρα, όπου θα υπάρχει ισότητα, δικαιοσύνη και παιδεία. Τονίζει τον ρόλο του Βαβούδη στην υπόθεση των ασυρμάτων, καθώς και το γεγονός ότι ο Πλουμπίδης ανέλαβε την ευθύνη για τη λειτουργία τους αθώνοντας τον πατέρα του, γεγονός, που δεν προσμετρήθηκε στη δίκη.

Στην περίπτωση του Νικόλα Βαπτσάρου, όλοι οι απόγονοι συμφωνούν ότι κομμάτι της δημόσιας μνήμης κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους. Κατασκευάστηκε ένας φτωχός εργάτης διανοούμενος σε ρήξη με τον πατέρα του. Σύμφωνα με την οικογένεια δεν υπήρξε ούτε φτωχός ούτε υπήρξε προβληματική η σχέση με τον πατέρα του (Εικόνα 6). Η διαταραγμένη σχέση κατασκευάστηκε, γιατί ο πατέρας του Βαπτσάρου ανήκε στον κύκλο του τσάρου Μπορίς Γ'. Αποκηρύσσοντας, λοιπόν, τον πατέρα αποκήρυττε και το προηγούμενο καθεστώς. Τα παραπάνω αποτελούν μια σύντομη αναφορά ως σύνδεση με το κομμάτι της δημόσιας και ιδιωτικής μνήμης. Θα ακολουθήσει εκτενής

ανάλυση στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσης, που αναφέρεται στους απογόνους, καθώς και στο πέμπτο, όπου διατυπώνονται τα συμπεράσματα.

Υποχρέωση και ευθύνη του ερευνητή αποτελεί να εξακριβώσει γιατί ανακαλούνται οι συγκεκριμένες μνήμες και όχι κάποιες άλλες και πώς αυτές διαμορφώνονται από τους δημόσιους λόγους και τη συνέντευξη. Εν ολίγοις η αδυναμία μνήμης δεν αποτελεί τροχοπέδη για τον ερευνητή, αλλά ευκαιρία διερεύνησης για τον τρόπο, που οι άνθρωποι διαμορφώνουν τις μνήμες τους μέσα από τη συνέντευξη (Abrams, 2016: 128-129).

Στην παρούσα έρευνα κατά την προσωπική μου άποψη θεωρώ ότι οι απόγονοι, επειδή κατά πρώτον είναι βαθύτατα πεπεισμένοι για το άμεμπτο ήθος και τα αγνά ιδεολογικά κίνητρα, τόσο του Μπελογιάννη, όσο και του Βαπτσάροβ και κατά δεύτερον, επειδή πιστεύουν ότι έχουν υπάρξει αδικίες εναντίον των δύο αυτών προσωπικοτήτων, μπήκαν στη ρητορική υπεράσπισής τους αναφέροντας συγκεκριμένα περιστατικά. Για παράδειγμα ο Νίκος Ν. Μπελογιάννης έδωσε τη δική του εκδοχή και της μητέρας του για τον Βαβούδη χωρίς να του ζητηθεί να γίνει ιδιαίτερη μνεία γι' αυτόν ισχυροποιώντας την εκδοχή αθωότητας του πατέρα του. Οι Βαπτσάροβ τόνισαν το ιστορικό παρελθόν και την οικονομική κατάσταση της οικογένειας, ενώ έκαναν εκτενή αναφορά στην προσωπικότητα του παππού τους, Γιόνκο Βαπτσάροβ θέλοντας να καταρρίψουν τις κατασκευές του φτωχού με καταπιεστικό πατέρα ποιητή. Στην περίπτωση μας δεν υπήρξε αδυναμία μνήμης, αλλά το αντίθετο. Υπήρξε δηλαδή λεπτομερειακή αναφορά σε μνήμες για να μου δοθεί η δυνατότητα να διερευνήσω εκτενέστερα περιστατικά σχετιζόμενα με τους Μπελογιάννη-Βαπτσάροβ.

1.5 Μνήμη και Γήρανση

Μία άλλη παράμετρος στη μνήμη είναι η ηλικία. Συγκεκριμένα η μεταβολή της ικανότητας του ανθρώπου να θυμάται, καθώς γερνάει. Οι ηλικιωμένοι επιδεικνύουν ιδιαίτερη ευκολία στην ανάκληση αναμνήσεων από το μακρινό παρελθόν (παιδική ηλικία, νεότητα) και δυσκολία στην ανάκληση βραχυχρόνιων αναμνήσεων (πχ. τι έκανα χτες). Ιατρικές έρευνες έχουν δείξει ότι όταν η υγεία του ατόμου παραμένει καλή, οι λειτουργίες της μνήμης δεν φθείρονται αναγκαστικά λόγω γήρατος (Abrams, 2016: 129). Η κλινική αυτή παρατήρηση λειτουργεί βοηθητικά για τον ερευνητή, καθώς οι ηλικιωμένοι αποτελούν κύρια πηγή πληροφοριών. Δεν υφίσταται, λοιπόν, βασικό επιχείρημα αμφισβήτησης ότι η μνήμη ενός γηραιότερου είναι λιγότερο οξεία ή αξιόπιστη από ενός νεότερου. Το άτομο θυμάται ότι θεωρεί σημαντικό ανεξάρτητα από ηλικία (Yow 2005: 38-39).

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επισημάνω ότι η επιγραμματική αναφορά στο κομμάτι μνήμη και γήρανση, όπως και σε κάποια άλλα, γίνεται μόνο μέσα στο πλαίσιο θεωρητικής ανάλυσης του όρου, καθώς δε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη διπλωματική. Οι εξ αίματος

απόγονοι τόσο του Μπελογιάννη, όσο και του Βαπτσάροβ λόγω του πρόωρου θανάτου τους δεν τους γνώρισαν προσωπικά. Οι μνήμες τους μεταφέρθηκαν από τρίτα άτομα του οικογενειακού, συγγενικού και φιλικού τους περιβάλλοντος.

1.6 Μνήμη και Φύλο

Γενετικά δεν υπάρχουν στοιχεία, που να τεκμηριώνουν οποιαδήποτε διαφορά στη μνημονική λειτουργία ανάμεσα στα δύο φύλα. Υπάρχει η πιθανότητα μια γυναίκα και ένας άνδρας να κωδικοποιούν διαφορετικά τις μνήμες τους. Η διαφοροποίηση αυτή, όμως, έγκειται σε κοινωνικούς, πολιτισμικούς παράγοντες και όχι σε βιολογικούς. Οι γυναίκες στη Δύση μέχρι τώρα ανατρέφονταν και κοινωνικοποιούνταν, ώστε να αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις. Συνήθως, αυτές θυμούνται οικογενειακά γεγονότα, όπως επετείους, γενέθλια. Ωστόσο, η διεύρυνση και διαφοροποίηση του ρόλου των γυναικών στον 21^ο αιώνα στην ιδιωτική και δημόσια ζωή συνεπάγεται ότι θα υπάρξει και επερχόμενη διαφοροποίηση στην προαναφερόμενη κωδικοποίηση στις μνήμες ανδρών και γυναικών (Abrams, 2016: 130-131).

1.7 Μνήμη και Τραύμα

Κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα αναπτύχθηκαν οι λεγόμενες σπουδές του τραύματος (trauma studies) με την καίρια συμβολή της κλινικής ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης (Misztal, 2003: 139). Υπάρχει δε άμεσος συσχετισμός ανάμεσα στην κοινωνιολογική μελέτη του τραύματος και τη μελέτη της συλλογικής μνήμης. Ιδιαίτερα η περίοδος μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο συνέβαλλε στο να αποσυνδεθεί η «επίσημη» εκδοχή της –καθορισμένης από φορείς εξουσίας– συλλογικής μνήμης από την «ανεπίσημη» συλλογική μνήμη. Από αυτή, δηλαδή, που βιώνεται από ομάδες του πληθυσμού των οποίων οι «ιστορίες» μπορεί να έρχονται σε αντίθεση με την «επίσημη» εκδοχή (Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ, 2011: 1-2).

Η διασύνδεση πολιτισμού (culture/civilization) και μνήμης έχει αποτελέσει ένα ευρύ ερευνητικό πεδίο. Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η ανωτέρω διασύνδεση γίνεται συχνά αναδρομή στη σχέση κοινωνιολογίας και πολιτισμού και σε συγγράμματα κλασικών της κοινωνιολογίας, όπως οι Marx, Weber, Durkheim και Simmel. (Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ, 2011: 3-6). Μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτισμικής κοινωνιολογίας τοποθετείται και η θεωρία του πολιτισμικού τραύματος (cultural trauma theory) αποτελώντας μάλιστα και σημαντικό κομμάτι της. Το πολιτισμικό τραύμα δημιουργείται, όταν ένα φρικτό γεγονός συμβαίνει σε μια ομάδα του πληθυσμού αφήνοντας ανεξίτηλα σημάδια στη συνείδηση και στη μνήμη των μελών της ομάδας και αλλάζοντας αμετάκλητα τη μελλοντική τους ταυτότητα (Alexander, 2003: 85). Με αυτή την προσέγγιση δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι

οι κοινωνικές διαδικασίες κατασκευάζουν το τραύμα. Μπορεί δηλαδή ένα επιβλαβές συμβάν μαζικής εμβέλειας, όπως ο σεισμός ή άλλη φυσική καταστροφή, να επηρεάσει παρεμποδίζοντας τις συνθήκες ζωής (Weber, 1978:7), μπορεί όμως να στερείται υποκειμενικότητας. Ένα τραυματικό λοιπόν γεγονός, όπως οι φυσικές καταστροφές, ο πόλεμος, μια κοινωνικό-οικονομική κρίση, από μόνο του δεν αποτελεί πολιτισμικό τραύμα. Για να προσλάβει τα επίθετα «πολιτισμικό» και «κοινωνικό» ένα τραύμα πρέπει να συνδεθεί με τη δομή της κοινωνικής δράσης, να υποστεί μια διαδικασία κοινωνικής νοηματοδότησης και να γίνει κοινωνικώς αποδεκτό ως «τραύμα». Πρέπει δηλαδή να ορισθεί κοινωνικά ως τέτοιο (Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ, 2011: 7).

Η έννοια του τραύματος βέβαια βιώνεται εκτός από κοινωνικό και σε ατομικό επίπεδο. Οι ερευνητές προφορικής ιστορίας έχουν ασχοληθεί και με άτομα, που βίωσαν τραυματικές εμπειρίες, όπως θανάτους, πολέμους, δολοφονίες, βιασμούς κ.ά. Τα άτομα λόγω της ψυχολογικής έντασης θυμούνται τις τραυματικές εμπειρίες διαφορετικά από ότι τις καθημερινές. Δεν υπάρχει, όμως, σαφής σχέση μνήμης και τραύματος. Υπάρχει μια ποικιλία περιπτώσεων. Σε κάποιες οι άνθρωποι μπορούν να ανακαλέσουν με πλήρη ευκρίνεια και λεπτομέρεια το γεγονός. Σε άλλες δε μπορούν να θυμηθούν λεπτομέρειες ή η αφήγησή τους δε παρουσιάζει συνοχή. Τέλος, υπάρχει η περίπτωση ενεργοποίησης μηχανισμού άμυνας του οργανισμού κατά την οποία το άτομο απωθεί τις τραυματικές αναμνήσεις με αποτέλεσμα να μη μπορεί να θυμηθεί οτιδήποτε (Abrams, 2016: 132-133).

Οι ερευνητές συγκλίνουν ότι είτε γίνεται λόγος για απώλεια μερική ή ολική μνήμης είτε για απώθηση είτε για αλλοίωσή της είτε ακόμη για «διάσχιση», δηλαδή για κενά μνήμης πρόκειται για ένα μηχανισμό του ανθρώπινου οργανισμού να προστατέψει το γνωστικό σύστημα από το συναισθηματικό πόνο, που προκαλεί το τραυματικό γεγονός (Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα, εκδ. 2008: 48).

Η έννοια του τραύματος εξετάστηκε σε ατομικό και σε κοινωνικό επίπεδο. Υπάρχει όμως μεταξύ τους συσχέτιση; Ο Neil Smelser το 2004 στο έργο του *Cultural Trauma and Collective Identity* προσπαθεί μέσα από εκτεταμένες αναφορές σε ψυχαναλυτικά και ψυχολογικά κείμενα, όπως του Φρόυντ, να αποδώσει ένα σύνθετο και ακριβή συσχετισμό του ψυχικού και πολιτισμικού τραύματος. Μεταξύ άλλων αναδεικνύει τα κοινά σημεία-γέφυρες ανάμεσα τους. Ως κοινούς τόπους και στις δύο περιπτώσεις επισημαίνει τους αμυντικούς μηχανισμούς αντιμετώπισης τους: την άρνηση, την προβολή, το σχηματισμό εξ αντιδράσεως, την αποπροσωποποίηση. Επίσης, κοινή συνιστώσα αποτελούν τα αρνητικά συναισθήματα και συγκινήσεις, που γεννούν, όπως ο τρόμος, η αγωνία, ο φόβος, η ντροπή, ή ταπείνωση, ο θυμός, η αηδία και η ενοχή (Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ, 2011: 10).

Ωστόσο, υπάρχουν και σημαντικές διαφορές, οι οποίες μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις κύριες. Η πρώτη έγκειται στο ότι το πολιτισμικό τραύμα δεν είναι απαραίτητο να το έχουν βιώσει όλοι άμεσα, καθώς το βασικό χαρακτηριστικό του είναι η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού και των συλλογικών πλαισίων αναφοράς. Αυτό φυσικά δεν ισχύει για το ψυχικό τραύμα. Η δεύτερη αφορά στους μηχανισμούς θέσπισης και υπόθαλψης του κάθε τραύματος. Η τρίτη έγκειται στο ότι το ψυχικό τραύμα μπορεί να μη συνδέεται με πραγματικό γεγονός, αλλά να δομείται σε φαντασίωση, πράγμα, που δε συμβαίνει με το πολιτισμικό τραύμα, το οποίο πάντοτε αφορά σε αντικειμενικό γεγονός ανεξάρτητα από τις υποκειμενικές προεκτάσεις του (Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ, 2011: 12-13).

Δε θα υπάρξει περαιτέρω ανάπτυξη του ζητήματος παρόλη την ύπαρξη εκτεταμένης βιβλιογραφίας, καθώς δεν αποτελεί το κύριο θέμα της διπλωματικής. Επίσης, να επισημανθεί ότι η έννοια της μνήμης στην παρούσα διπλωματική εξετάζεται υπό το πρίσμα διαχείρισής της από τους απογόνους και όχι υπό την έννοια του τραύματος, που ενδεχομένως έχει προκαλέσει ο τρόπος θανάτου των δύο εξεταζόμενων προσωπικοτήτων.

1.8 Συλλογική και Δημόσια Μνήμη

Η συλλογική ή κοινωνική μνήμη είναι εξαιρετικά σημαίνουσα για τους ερευνητές προφορικής ιστορίας, καθώς τους βοηθά να κατανοήσουν τον τρόπο, που κατασκευάζονται οι ατομικές μνήμες (Abrams, 2016: 135).

Ο όρος αποτελεί επινόηση του κοινωνιολόγου Maurice Halbwachs και παρουσιάζεται στο βιβλίο του *On collective Memory*, που εκδόθηκε το 1950. Υποστηρίζει ότι όσοι θυμούνται χρησιμοποιούν κοινωνικά πλαίσια, δηλαδή, «η ατομική μνήμη είναι μέρος ή ακόμη και μια πλευρά της μνήμης των ομάδων». «Δεν καταλαβαίνουμε καλά την κάθε ανάμνηση, όπως εμφανίζεται στην ατομική σκέψη, παρά μόνο αν την ανατοποθετήσουμε στη σκέψη της αντίστοιχης ομάδας. Δεν καταλαβαίνουμε καλά ποια είναι η σχετική τους δύναμη και πως συνδυάζονται στην ατομική σκέψη, παρά μόνο αν συνδέσουμε το άτομο με τις διάφορες ομάδες στις οποίες συγχρόνως ανήκει» (Halbwachs, 1992: 53)

Ο Halbwachs υποστηρίζει ότι η μνήμη του ατόμου δεν είναι ανεξάρτητη, αλλά εντάσσεται μέσα σε μια συλλογική ή ομαδική συνείδηση ενός γεγονότος ή μιας εμπειρίας. Η μνήμη, ενώ φαίνεται προσωπική, επηρεάζεται από κοινές μνήμες σε μια οικογένεια, μια κοινότητα, ακόμη και σε εθνικό επίπεδο (Abrams, 2016: 137).

Θεωρεί ότι η ατομική μνήμη δε διαχωρίζεται από τη συλλογική. Ανακαλείται μέσα από τη γλώσσα και τα πλαίσια, που ορίζει η κοινωνία ή οι ομάδες στις οποίες τα άτομα θεωρούν ότι ανήκουν. Δεν υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει ατομική μνήμη ή ότι αυτή δε μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από τη συλλογική, αλλά ότι «τα πλαίσιά της περικλείουν και συνδέουν

μεταξύ τους τις πιο προσωπικές μας αναμνήσεις» (Halbwachs, 1992: 53). Οι ερευνητές προφορικής ιστορίας επικεντρώνονται σε αυτή ακριβώς τη σχέση ανάμεσα στην αυτοβιογραφική και συλλογική μνήμη. Συλλέγουν προσωπικές αναμνήσεις γνωρίζοντας ότι αυτές διαμορφώνονται από εξωτερικές επιδράσεις, που περιλαμβάνουν περασμένες συλλογικές ενθυμήσεις. Ωστόσο, λόγω της προσωπικής σχέσης, η οποία αναπτύσσεται με τον αφηγητή, συχνά δε μπορούν να δουν πως η προσωπική αφήγηση αποτελεί έκφραση συλλογικής συνείδησης (Abrams, 2016: 138).

Υπάρχουν όμως και ενδιάμεσες απόψεις, που αποδέχονται τη συλλογική μνήμη και τη δύναμή της ως προς τη διαμόρφωση των ατομικών ενθυμήσεων, χωρίς να παραβλέπουν τη μοναδικότητα της ατομικής μνήμης και την αμοιβαία σύγκρουσή τους. Το 1982 το Popular Memory Group στη Μ. Βρετανία επινόησε τον όρο «**λαϊκή μνήμη**» (**popular memory**) για να ορίσει τη σχέση ανάμεσα σε προσωπικό και συλλογικό. Ο όρος αυτός εμπεριέχει την παραγωγή μνήμης για το παρελθόν στην οποία συμμετέχουν όλοι και την οποία έχουν τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσουν (Abrams, 2016: 138).

Η θεωρητική αυτή προσέγγιση αναγνωρίζει την επίδραση της προσωπικής ή ιδιωτικής μνήμης στη συγκρότηση της λαϊκής και το αντίστροφο. Ταυτόχρονα όμως δε παραβλέπει τις σχέσεις εξουσίας, οι οποίες υπάρχουν στο σχηματισμό της λαϊκής μνήμης. Σε κάθε κοινωνία η κυρίαρχη ερμηνεία ενός συμβάντος ή μιας περιόδου είναι εκείνη, που διαμορφώνει την ιστορία ή κατασκευάζει τις εικόνες του παρελθόντος. Η κυρίαρχη άποψη συνήθως αποκλείει ή αποσιωπά εναλλακτικές ή αντίθετες ερμηνείες. Οι υποστηρικτές των αντίθετων απόψεων αντιμετωπίζουν δυσκολία στην αφήγηση ή έκφραση των αναμνήσεών τους, καθώς αυτές δεν μπορούν να συμβαδίσουν με την κυρίαρχη αφήγηση, με τη συλλογική μνήμη. Δεν είναι λίγες οι φορές, που στο παρελθόν περιθωριοποιημένες ομάδες φιμώθηκαν εξαιτίας των αναμνήσεών τους, οι οποίες δε συνταίριαζαν με τη βασική εκδοχή της ιστορίας. Χαρακτηριστικό της συλλογικής ή λαϊκής μνήμης είναι η διαρκής μεταβολή. Η μεταβολή αυτή πραγματοποιείται με την αναβίωση της μνήμης των περιθωριοποιημένων ομάδων και την ένταξή τους στη συλλογική (Abrams, 2016: 138-139).

Η μεταβολή συχνά οδηγεί από τη συλλογική μνήμη στην επονομαζόμενη «**δημόσια μνήμη**». Ο όρος αυτός αναφέρεται στο πως γεγονότα μνημονεύονται δημόσια είτε υπό την αιγίδα του κράτους είτε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ενισχύοντας μια συγκεκριμένη εκδοχή του παρελθόντος (Abrams, 2016: 140). Η δημόσια ή επίσημη μνήμη συχνά (και με κυβερνητική έγκριση) εκφράζει πατριωτικές απόψεις μέσα από μια απλουστευμένη εκδοχή του παρελθόντος (Bodnar, 1999: 14). Χαρακτηριστική είναι η χρήση της στα ολοκληρωτικά καθεστάτα, τα οποία όχι μόνο δεν επιτρέπουν τη δημόσια έκφραση αντίθετων αναμνήσεων ή

όσων αμφισβητούν την εκδοχή, που αυτά δίνουν για το παρελθόν, αλλά προσπαθούν να ασκήσουν έλεγχο ακόμη και στην ίδια διαδικασία ενθύμησης του ατόμου (Abrams, 2016: 145).

1.9 Συμπερασματικά

Η προσέγγιση του όρου έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας ποικίλων επιστημονικών πεδίων. Αναφορικά με την προφορική ιστορία επίσης αποτελεί πεδίο ανάπτυξης θεωριών και μεθόδων προσέγγισης. Ο ερευνητής ανεξάρτητα από την θεωρία ή τη μέθοδο, που υιοθετεί δεν παίζει το ρόλο ψυχαναλυτή ούτε έχει άλλωστε ανάλογη εκπαίδευση. Φιλοδοξεί να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε ο αφηγητής να ανακαλέσει με μεγαλύτερη ευκολία τις αναμνήσεις του για να βοηθήσει στην έρευνα. Το σημείο κλειδί στην προφορική ιστορία είναι ότι η μνήμη δεν αποτελεί απλά μια πηγή, ιστορική ή άλλη. Εμπεριέχει και την ερμηνεία των βιωμάτων του αφηγητή. Η διαδικασία αυτή δεν είναι στατική, αλλά σύνθετη, δημιουργική και ρευστή (Abrams, 2016: 145).

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο ερευνητής να έρχεται αντιμέτωπος όχι μόνο με το πεδίο έρευνάς του, αλλά και με την ίδια την προσωπικότητα του αφηγητή και τις εκφάνσεις αυτής. Για παράδειγμα κατά τη συνέντευξη με το γιο του Νίκου Μπελογιάννη, Νίκο είχα την ευκαιρία να γνωρίσω ένα ιδιαίτερα μορφωμένο, καλλιεργημένο και ευγενές άτομο. Αυτό, που μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση είναι ότι σε όλη τη συνέντευξη δεν αποκάλεσε τη μητέρα του ούτε μία φορά με αυτό το χαρακτηρισμό μητέρα, μαμά, μάνα, αλλά μόνο με το μικρό της όνομα Έλλη. Σε αυτό το σημείο ο συσχετισμός μεταφέρετε από το άτομο, που δίνει τη συνέντευξη, στις προσλαμβάνουσες και τα βιώματα του ερευνητή. Ενδεχομένως κάποιος άλλος ερευνητής να μην είχε επισημάνει το συγκεκριμένο γεγονός. Στη δική μου περίπτωση έχοντας πρόσφατα βιώσει τη μητρότητα θεώρησα αδιανόητο ένα παιδί να αποκαλεί τη μητέρα του με το μικρό της. Μπήκα στη λογική, γιατί συμβαίνει αυτό και το πόσο τραυματικό θα ήταν για ένα παιδί να γνωρίζει ότι η μητέρα του να είναι στη φυλακή και να τη στερείται όχι επειδή ήταν εγκληματίας, αλλά λόγω πολιτικών φρονημάτων. Θεώρησα τη στάση του Μπελογιάννη ως σημάδι ψυχολογικής αποστασιοποίησης από το τραυματικό αυτό γεγονός. Δεν επεκτάθηκα ούτε τόλμησα να υποβάλλω κάποια διευκρινιστική ερώτηση για ένα τόσο προσωπικό θέμα προκειμένου να μη φανώ αγενής. Ωστόσο, θα μπορούσε να υπάρξει και ενδεχόμενη διερεύνηση αυτού του προβληματισμού από έναν άλλο ερευνητή με διαφορετικό χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Από τη Θεωρία στην Πράξη

2.1 Εισαγωγικά

Η θεωρία συνδέεται άρρηκτα με θέματα προβληματικής, μεθόδου και ουσίας. Κάθε ειδικό πρόβλημα, που προκύπτει, έχει τη δική του θεωρητική αντιμετώπιση και μεθοδολογική τοποθέτηση (Plummer, 2000: 212). Βασικός στόχος της προφορικής ιστορίας ήταν και είναι (με όποιες διαφοροποιήσεις μέσα στο πέρασμα του χρόνου) να δώσει φωνή στις ιστορίες όσων δεν έχουν τη δυνατότητα να ακουστούν (Abrams, 2016: 210). Η μεθοδολογία, που χρησιμοποιεί για να αντλήσει το υλικό της εμπίπτει σε ποικίλα γνωστικά πεδία (Abrams, 2016: 236). Στην παρούσα διπλωματική θα εξεταστεί εν τάχει η συμβολή της Σχολής του Σικάγου στην ανάπτυξη της μεθοδολογίας στη συλλογή δεδομένων για την έρευνα, καθώς αυτή είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη μεθοδολογία, που χρησιμοποιούν οι ερευνητές προφορικής ιστορίας.

2.2 Η Σχολή του Σικάγου

Κατά τον 20^ο αιώνα το Πανεπιστήμιο του Σικάγου ήταν το πρώτο αμερικανικό πανεπιστήμιο, που ίδρυσε μια πρωτότυπη συλλογική σχολή σκέψης: τον πραγματισμό και το πρώτο, που ίδρυσε τμήμα κοινωνιολογίας στους κόλπους του οποίου αναπτύχθηκαν δραστηριότητες, όπως η Αμερικανική Κοινωνιολογική Εταιρία, το περιοδικό «American Journal of Sociology», η μεγαλύτερη μεταπτυχιακή σχολή της Αμερικής, η Εταιρία Κοινωνικής Έρευνας, ένα τεράστιο ερευνητικό πρόγραμμα με συχνές δημοσιεύσεις. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον ζυμώθηκαν κορυφαίοι κοινωνιολόγοι, όπως οι Burgess, Park, Ogburn, Shaw, Faris Cavan, Wirth, Thrasher και Thomas (Plummer, 2000: 97).

Το σύνθημα της Σχολής του Σικάγου ήταν «σηκωθείτε από τις πολυθρόνες και κάντε έρευνα» (Plummer, 2000: 85). Απέφευγε τις αναλυτικές αφαιρέσεις, τη συμπερασματική λογική, τις απογυμνωμένες από τα πλαίσια αναφοράς τους «αλήθειες». Στη θέση των φιλοσοφικών «αμφιβολιών» τοποθετούσε το ενδιαφέρον στην πραγματική εμπειρία και στην επίλυση των προβλημάτων. Στη θέση αφηρημένων εννοιών, όπως «κοινωνία» ή «άτομα», τοποθετούσε συγκεκριμένα π.χ. πεδία. Πρέσβευε ότι σε κάθε μελέτη οι εμπειρίες των ατόμων, δε μπορούν να αποκοπούν από τα σώματά τους και τον κόσμο, που τα περιβάλλει. Δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο ασώματο ιδεαλισμό. Το σώμα, ο νους, το πλαίσιο αναφοράς, η κοινωνία, επειδή βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ τους, δεν πρέπει να λαμβάνονται ανεξάρτητα υπ' όψιν (Plummer, 2000: 101-102). Το έργο, που άνοιξε τον δρόμο για την χρήση των παραπάνω, αν και πλέον έχει ξεπεραστεί, ωστόσο, υπήρξε καινοτόμο για την εποχή του ήταν το «*The Polish Peasant in Europe and America*» των

William Isaac Thomas και Florian Znaniecki στο Σικάγο το 1918, το οποίο εξέταζε υπό το παραπάνω πρίσμα ευρύτερα ζητήματα κοινωνικής φύσεως για τους Πολωνούς μετανάστες (Plummer, 2000: 101-102).

Στις επόμενες δεκαετίες υπήρξαν και άλλες κοινωνιολογικές προτάσεις στις οποίες ήταν εμφανής η σύνδεσή τους με τη μεθοδολογική οδηγία να μελετηθούν οι ιστορίες ζωής. Σε αυτή την περίπτωση πραγματευόμαστε αληθινές, συγκεκριμένες εμπειρίες και όχι αφηρημένες έννοιες (Plummer, 2000: 103). Η εμπειρία είναι κάτι ρέον. Οι κοινωνικές δομές αποτελούν ιστούς από καταστάσεις, που αλληλοδιασταυρώνονται. Δεν υπάρχει μια στατική αντίληψη του κόσμου, αλλά τα μόνιμα δεδομένα είναι η ρευστότητα, το ότι προκύπτουν διαρκώς νέα στοιχεία, η αβεβαιότητα και η αλλαγή σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης (Plummer, 2000: 104). Τα πάντα εξαρτώνται από την οπτική του ατόμου, που έχει τη βιωματική εμπειρία. Οι απόψεις, οι αλήθειες και οι αντιλήψεις του πραγματικού συνδέονται με αυτό. Ένα βασικό πρόβλημα, που προκύπτει από αυτή τη θεώρηση είναι κατά πόσο έγκυρη είναι μια τέτοια ευμεταβλητότητα (Plummer, 2000: 104) κατά τους επικριτές της Σχολής του Σικάγου. Στον αντίποδα οι υπερασπιστές αναφέρουν ότι σε μεγάλο μέρος του έργου των εκπροσώπων της εντοπίζονται κεντρικά νήματα της στατικής επιστήμης και του φορμαλισμού (Plummer, 2000: 109).

Η Σχολή του Σικάγου δεν είναι η μόνη μεθοδολογική προσέγγιση. Υπήρξαν και προηγούμενες, αλλά και επόμενες, τόσο σε Ευρώπη, όσο και Αμερική. Είναι όμως εκείνη, που εμφανίστηκε σε μία εποχή κοινωνικών ζυμώσεων και έθεσε τη θεσμική και πνευματική νομιμοποίηση, ώστε τα τεκμήρια και της προφορικής ιστορίας μεταξύ άλλων να τύχουν ακαδημαϊκής αποδοχής. Παρότρυνε τον ερευνητή να βρει το λεπτομερές, το συγκεκριμένο και το βιωματικό και να πραγματεύεται τις αφηρημένες έννοιες. Τόνιζε την αναγκαιότητα συνεκτίμησης του υποκειμενικού και του αντικειμενικού, των αξιών και των στάσεων, των υποκειμενικών και αντικειμενικών προσδιορισμών μιας κατάστασης, των ανθρωπιστικών συντελεστών. Θεωρούσε αναγκαία την εξέταση των τρόπων, που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο τους. Η ανάγκη αυτή υπογραμμίστηκε ως κομβικό σημείο της προσωπικής μαρτυρίας. Καλλιέργησε την μετριοπάθεια, τον σκεπτικισμό και την δυσπιστία απέναντι στο απόλυτο, καθώς πρέσβευε ότι κάθε διήγηση –ακόμη και η πιο επιστημονική – αποτελεί μόνο μια ορισμένη οπτική γωνία θεώρησης. Τα προσωπικά λοιπόν τεκμήρια, δεν αντανakλούν ολόκληρη την αλήθεια, αλλά μπορούν να αποκαλύψουν μέρος της και ίσως να αποτελέσουν αιτία αμφισβήτησης μιας παγιωμένης οπτικής. Αντιμετώπιζε όλους τους ανθρώπους ως ίσους, αν πίστευε πως τους ακρωτηριάζει η εξουσία. Δεν είχε μεγαλεπήβολες αξιώσεις, ενώ επιδίωξή της ήταν να δείξει πως μικρές ομάδες ανθρώπων αλληλεπιδρούν

μεταξύ τους και κυρίως να τους δώσει τη δυνατότητα να ακουστούν οι φωνές τους. Τέλος, πρέσβευε πως κάθε δυνατότητα αλλαγής είναι ουτοπική (Plummer, 2000: 112-114).

Η Σχολή του Σικάγου και οι εκφραστές της δέχτηκαν πολλές επιθέσεις για το ερευνητικό τους πεδίο. Η έρευνα για τις ιστορίες ζωής κατηγορήθηκε για τεχνική ανεπάρκεια, για ουσιαστική και θεωρητική αμέλεια. Μπορεί οι ιστορίες ζωής να είχαν αξία, δεν αναπτύχθηκαν, όμως, σε βαθμό, που αν αποτελέσουν επιστημονικό εργαλείο. Επικρίθηκε, επίσης, με το αιτιολογικό ότι απέτυχε να δώσει τη σπουδαιότητα, που άρμοζε σε ζητήματα αντιπροσωπευτικότητας, εγκυρότητας και αντικειμενικότητας (Plummer 2000: 118).

Κατά την προσωπική μου άποψη η Σχολή του Σικάγου εσφαλμένα επικρίθηκε για ζητήματα αντιπροσωπευτικότητας, εγκυρότητας και αντικειμενικότητας, καθώς ο βασικός της στόχος ήταν η ανάδειξη συγκεκριμένων ιστοριών-«φωνών», οι οποίες λόγω τρίτων παραγόντων, όπως κοινωνικών προκαταλήψεων, πολιτικών γεγονότων, οικονομικών δυσχερειών δεν εισακούστηκαν και δε θα εισακούονταν σε διαφορετική περίπτωση. Η κατηγορία τεχνικής ανεπάρκειας και θεωρητικής αμέλειας, επίσης, με βρίσκει αντίθετη. Οι εκπρόσωποι της Σχολής του Σικάγου εκτός από το γεγονός ότι οι ίδιοι είχαν το θεωρητικό, επιστημονικό και γνωστικό υπόβαθρο, εφάρμοσαν στις έρευνές τους γνωστικά εργαλεία από άλλους κλάδους. Για παράδειγμα οι έχοντες ως γνωστικό υπόβαθρο τις κοινωνικές επιστήμες δε περιορίστηκαν σε αυτές, αλλά χρησιμοποίησαν τα δεδομένα και τα εργαλεία άλλων επιστημονικών κλάδων, όπως η οικονομία, η ψυχολογία, η ιατρική, η ιστορία κ.ά. Θεωρώ ότι ο χρόνος δικαίωσε τους εκπροσώπους της Σχολής του Σικάγου και διέψευσε πανηγυρικά τους επικριτές τους, καθώς πλέον η προφορική ιστορία αποτελεί αναγνωρισμένο επιστημονικό κλάδο. Οι ιστορίες ζωής δεν είναι μόνο απλές, «ασήμαντες» αφηγήσεις ανθρώπων, αλλά επιστημονικό εργαλείο με τη δύναμη να αποδομούν ή να επιβεβαιώνουν το τόσο «σημαντικό» και «αντικειμενικό» για κάποιους αρχειακό υλικό.

2.3 Η Έρευνα των Ιστοριών Ζωής

Κάθε έρευνα έρχεται αντιμέτωπη με προβληματικές, που πρέπει να αντιμετωπιστούν, ώστε αυτή να ολοκληρωθεί. Τα βασικότερα κατά τον Ken Plummer είναι τα εξής:

α) Τα ερωτήματα της κοινωνικής επιστήμης: Απαντούν ουσιαστικά στο γιατί της έρευνας και επικεντρώνονται στη νομιμοποίησή της μέσω επιστημονικών επιχειρημάτων.

β) Τα τεχνικά ερωτήματα: Απαντούν στο πως της έρευνας, δηλαδή αναφέρονται στα εργαλεία και στις πρακτικές, που χρησιμοποιούνται για τη διεξαγωγή της, όπως η συλλογή των δεδομένων, η αποτελεσματική διενέργεια των συνεντεύξεων, η εκτίμηση της εγκυρότητας του συγκεντρωμένου υλικού.

γ) Τα ηθικά και πολιτικά ερωτήματα: Αφορούν στην πολιτική νομιμοποίηση της έρευνας και στα ηθικά διλήμματα, που προκύπτουν κατά τη διεξαγωγή της.

δ) Τα προσωπικά ερωτήματα: Αφορούν στην αμφίδρομη σχέση ερευνητή-έρευνας και συγκεκριμένα πως επιδρά η έρευνα στην προσωπική ζωή του ερευνητή και αντιστρόφως (Plummer, 2000: 149-150).

Οι ανωτέρω προβληματικές προκύπτουν καθ' όλη την έρευνα. Στην αρχή, κατά τη διάρκεια και στο τέλος της. Μια πλήρης, λοιπόν, αναφορά στη μεθοδολογία θα πρέπει να περιλαμβάνει επισκόπηση και των ανωτέρω σταδίων (Plummer, 2000: 150).

Η διεξαγωγή μιας έρευνας -εκτός από προβλήματα- περιλαμβάνει τα εξής στάδια σύμφωνα με τον Plummer:

α) Προετοιμασία: Στο στάδιο αυτό ο ερευνητής επιλέγει το πεδίο έρευνας και τις ερευνητικές στρατηγικές, που θα ακολουθήσει, ενώ προσδιορίζει ένα γενικό θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισής του. Περιλαμβάνει, επίσης, την επιλογή κατάλληλου υποκειμένου, καθώς και την επιλογή του τρόπου, που θα το πλησιάσει, την αποσαφήνιση των συνεντεύξεων, το πώς θα καταχωρηθούν τα συλλεχθέντα δεδομένα και η τελική μορφή, που θα έχει η παρουσίαση.

β) Συλλογή Δεδομένων: Συνίσταται στις πρακτικές μεθόδους για την απόκτηση του βιογραφικού υλικού και κυρίως στην τεχνική των συνεντεύξεων. Ενδεχομένως, όμως, να εμπλέκονται και άλλες στρατηγικές, όπως η συμμετοχική παρατήρηση και η ανάλυση επιστολών. Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει και άλλα θέματα, όπως το πως αποτυπώνονται τα δεδομένα.

γ) Αποθήκευση Δεδομένων: Αναφέρεται σε ζητήματα μεταγραφής υλικού, κωδικοποίησης και αρχειοθέτησης του.

δ) Ανάλυση Δεδομένων: Αφορά στην ορθή χρήση των δεδομένων και επικεντρώνεται σε θέματα εσωτερικής και εξωτερικής εγκυρότητας, αντιπροσωπευτικότητας και θεωρητικοποίησης του ερευνητικού υλικού.

ε) Παρουσίαση Δεδομένων: Επικεντρώνεται στο πώς το υλικό θα λάβει την τελική γραπτή μορφή του και θα παρουσιαστεί ενώπιον ακροατών (Plummer, 2000: 151-152).

Φαινομενικά οι παραπάνω διαδικασίες ακολουθούν μια χρονολογική σειρά. Στην πραγματικότητα, όμως, κάθε στάδιο της έρευνας μπορεί να υλοποιείται παράλληλα με το επόμενο στάδιο. Οι ερευνητικές συνεντεύξεις, λοιπόν, ανεξάρτητα από τις όποιες πρακτικές δυσκολίες, πρέπει να συνοδεύονται από ανάλυση των δεδομένων. Η γραπτή διαμόρφωσή τους δε θα γίνει αναγκαστικά στο τέλος της έρευνας. Αυτό μπορεί να γίνει και κατά τη διάρκεια της, ώστε η ανάλυση να είναι οξύτερη (Plummer, 2000: 151-152).

2.3.1 Προετοιμασία

Το πρώτο ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει ο ερευνητής προφορικής ιστορίας είναι το ποιον θα μελετήσει. Τον σπουδαίο άνθρωπο; Τον κοινό; Τον περιθωριακό; Εκείνον, που επιλέχθηκε ή εξαναγκάστηκε να γίνει το υποκείμενο της έρευνας; Η προσέγγιση στο ανωτέρω ζήτημα έχει γίνει με δύο τρόπους: Τον πραγματιστικό και τον φορμαλιστικό. Στον πρώτο η τύχη παίζει βασικό ρόλο δεδομένου ότι το υποκείμενο δεν επιλέγεται, αλλά αναδύεται βαθμιαία χάρη σε ένα ευρύτερο προβληματισμό. Ο δεύτερος τρόπος επιχειρεί να θεσπίσει θεωρητικά ή μεθοδολογικά κριτήρια για την επιλογή του υποκειμένου (Plummer, 2000: 153-154).

Υπάρχουν μελέτες, οι οποίες δε φαίνονται προσχεδιασμένες. Μια τυχαία συνάντηση, ένα ενδιαφέρον υποκείμενο, που εντάσσεται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης μελέτης, ένας ενδιαφέρων εθελοντής είναι συνηθισμένοι τρόποι με τους οποίους βρίσκει ο ερευνητής το υποκείμενο. Βέβαια, θα ήταν ιδιαίτερα βοηθητικό για τον ερευνητή τα κριτήρια να μπορούσαν να γίνουν σαφέστερα (Plummer 2000: 154-155).

Στον αντίποδα του τυχαίου τρόπου εύρεσης υποκειμένου, υπάρχει ο συγκεκριμένος, ο οποίος αναφέρεται γενικά σε τρεις τύπους ανθρώπου: τον περιθωριακό, το σπουδαίο και τον κοινό.

α) Ο περιθωριακός άνθρωπος: Είναι η πιο συνηθισμένη και παραγωγική επιλογή υποκειμένου. Το υποκείμενο ζει σε ένα πολιτισμικό σταυροδρόμι και επειδή υπάρχουν αντιφατικές προσδοκίες για το πώς πρέπει να ζήσει, έχει συναίσθηση του ότι η κοινωνική ζωή είναι πλασματική και κατασκευασμένη. Λόγω αυτής της κατασκευής έχει συνειδητοποιήσει ότι η πραγματικότητα, που δημιουργεί κάποιος για τον εαυτό του είναι εύθραυστη.

β) Ο σπουδαίος άνθρωπος: Επιλέγεται με βάση τον αντίκτυπο, που έχει στην εποχή του έναντι του κοινού ατόμου. Κάποιες φορές δεν αναγνωρίζεται εύκολα ή είναι περιθωριακό άτομο, που η σπουδαιότητά τους βοηθά να φωτιστούν πολιτισμικά τα σπουδαία ιστορικά ζητήματα και όχι τα κοινότοπα.

γ) Ο συνηθισμένος άνθρωπος: Θεωρητικά αποτελεί την καταλληλότερη πηγή γενικεύσεων ενός ευρύτερου πληθυσμού. Πρακτικά, όμως, είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρεθεί ένας τέτοιος άνθρωπος, καθώς κάθε άτομο έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες ακόμη και αν αρχικά δε φαίνεται να έχει κάτι ασυνήθιστο επάνω του, όπως περιθωριακό ή σπουδαίο (Plummer, 2000: 155-158).

Πέρα από τις ανωτέρω θεωρητικές αιτιάσεις για την επιλογή του υποκειμένου υπάρχουν και τεχνικές παράμετροι, όπως:

α) Η πρόσβαση στο υποκείμενο (χρονική και τοπική): Ανάλογα με το είδος της έρευνας οι συναντήσεις ερευνητή-υποκειμένου μπορεί να διαρκέσουν χρόνια. Το υποκείμενο θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διαθέσει χρόνο. Υποκείμενο με έλλειψη διαθέσιμου χρόνου δεν αποτελεί τον πιο κατάλληλο πληροφοριοδότη. Επίσης, καλό θα ήταν ο τόπος διαμονής του υποκειμένου να είναι σχετικά κοντά με αυτόν του ερευνητή, ώστε να μη δυσχεραίνεται η διεξαγωγή της έρευνας.

β) Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου: Το υποκείμενο να έχει μια καλή ιστορία να διηγηθεί και αντίστοιχη έκφραση λόγου, η οποία να μη δυσχεραίνει τον ερευνητή.

γ) Σχέση ερευνητή-υποκειμένου: Το συγκεκριμένο είδος έρευνας προϋποθέτει την ανάπτυξη και εδραίωση σχέσης ανάμεσα σε ερευνητή και υποκείμενο, ειδικά αν πρόκειται για μακροχρόνια έρευνα. Είναι, λοιπόν, αυτονόητο ότι ενδεχόμενη αντιπάθεια, έλλειψη σεβασμού ή εχθρότητα αποτελεί τροχοπέδη για την πορεία της έρευνας. Αντίθετα, μια σχέση οικειότητας και αλληλοσεβασμού μπορεί να λειτουργήσει εξαιρετικά θετικά (Plummer, 2000: 158-159).

Κατά την προετοιμασία της έρευνας ο ερευνητής θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να έρθει αντιμέτωπος και να επιλύσει μια σειρά από προβλήματα εκ των οποίων τα βασικότερα είναι τα ακόλουθα:

α) Αποσαφήνιση των κινήτρων: Ο ερευνητής κατά την πρώτη επαφή με το υποκείμενο θα πρέπει να είναι έτοιμος να απαντήσει στο υποκείμενο γιατί το επέλεξε. Η απάντηση θα πρέπει να είναι ξεκάθαρη, ώστε να μη δημιουργήσει σε αυτό την αίσθηση ότι μπορεί να υπάρξει κάποια εκμετάλλευση σε βάρος του. Ο ρόλος του ερευνητή στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι διττός, καθώς θα πρέπει να αποσαφηνίσει και τα κίνητρα του υποκειμένου για ποιο λόγο θα δεχθεί να συμμετάσχει στην έρευνα.

β) Ανωνυμία: Σε κάποιες έρευνες το υποκείμενο επιθυμεί την ανωνυμία του, ενώ σε άλλες θεωρεί δεδομένη και θέλει την αναφορά της ταυτότητάς του. Εφόσον ο αφηγητής επιθυμεί ανωνυμία, ο ερευνητής πρέπει να του την εξασφαλίσει χωρίς να κάνει αλλαγές, που θα επιφέρουν μετατροπές στα γεγονότα και κατ' επέκταση στο πόρισμα της έρευνας.

γ) Ακριβής φύση της έρευνας: Ο ερευνητής θα πρέπει από την αρχή με απλούς και όχι δυσνόητους όρους να εξηγήσει στο υποκείμενο τα ακριβή πλαίσια της έρευνας. Εάν η έρευνα εκτός από συνεντεύξεις με τον ίδιο θα συμπεριλαμβάνει και συνεντεύξεις με το φιλικό, συγγενικό ή οικογενειακό περιβάλλον ή μελέτη άλλων προσωπικών πηγών, όπως ημερολόγια, επιστολές, φωτογραφίες.

δ) Τα διαδικαστικά των συνθηκών της συνέντευξης: Σε αυτά εντάσσονται ο τόπος και ο χρόνος των συναντήσεων, το πότε και το αν τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα των

συνεντεύξεων θα δίνονται στο υποκείμενο και το αν το υποκείμενο και σε πιο βαθμό θα έχει λόγο στο τελικό πόρισμα της έρευνας. Επίσης, μέσα στα διαδικαστικά εντάσσεται και ο τρόπος καταγραφής της συνέντευξης. Αν, δηλαδή, θα είναι χειρόγραφη ή μαγνητοφωνημένη. Κάθε μέθοδος έχει θετικές και αρνητικές όψεις τις οποίες ο ερευνητής πρέπει να λάβει υπ' όψιν πριν την υιοθέτησή της (Plummer, 2000: 159-165).

2.3.2 Η Συγκέντρωση των Δεδομένων

Υπάρχουν τρεις αναγνωρισμένες βασικές μέθοδοι για την προσέγγιση της ζωής ενός ατόμου. Η πρώτη προτρέπει τον αφηγητή να μεταφέρει τη δική του ιστορία ακολουθώντας κάποιες κατευθυντήριες γραμμές. Η μέθοδος αυτή έχει εφαρμοστεί τόσο σε πρωτοποριακές έρευνες, όσο και σε κλασικές μελέτες της Σχολής του Σικάγου. Η προσέγγιση αυτή μεταβλήθηκε με τη χρήση του μαγνητοφώνου, το οποίο εξελίχθηκε σε ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο. Ο ερευνητής έπαψε να είναι περιχαρακωμένος στην αυστηρότητα ενός ερωτηματολογίου -αν και αυτό του παρείχε μια σχετική ασφάλεια για το τι θα ρωτήσει και ενδεχομένως τι απάντηση θα λάβει- και εγκλωβισμένος στα πλαίσια μια δομημένης συνέντευξης (Plummer, 2000: 167).

Η συνέντευξη μιας έρευνας για μια ιστορία ζωής δεν εντάσσεται στα παραπάνω δεδομένα. Πρέπει να είναι ευέλικτη και ανοιχτή, καθώς δεν υπάρχει προκαθορισμένη συμπεριφορά του υποκειμένου. Το προσδοκώμενο είναι ο ενεργητικός ρόλος του στη συνέντευξη χωρίς την καθοδήγηση του ερευνητή. Ωστόσο, δε πρόκειται για μια απλή συζήτηση, όπου ο ερευνητής έχει παθητικό ρόλο, αλλά επί της ουσίας λειτουργεί ως ευαίσθητοποιημένος σύμβουλος και όχι ως καθοδηγητής του υποκειμένου. Στο επίκεντρο έρχεται η προσωπικότητα και οι προσλαμβάνουσες του συνεντευξιζόμενου. Βέβαια, κάποιες φορές ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα πριν από τη συνέντευξη να επεξεργαστεί γενικές κατευθυντήριες γραμμές ακολουθώντας έτσι ένα πιο δομημένο πλαίσιο (Plummer, 2000: 167-168).

Η τρίτη μέθοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως η λιγότερο τυποποιημένη και έγκειται στον συνδυασμό συμμετοχικής παρατήρησης και άτυπης κουβέντας, ενώ ο ερευνητής κρατά σημειώσεις. Η άτυπη συνέντευξη στην πλειοψηφία των ιστοριών ζωής παίζει πρωταρχικό ρόλο. Καθώς το θέμα της παρούσας διπλωματικής δεν είναι οι στρατηγικές των μεθόδων συνέντευξης δε θα γίνει αναφορά σε αυτές. Λόγω χρησιμότητας, όμως, θα υπάρξει διευκρίνιση ανάμεσα στις τεχνικές και τις τακτικές μιας συνέντευξης. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Plummer *«οι τεχνικές είναι οι συγκεκριμένες μορφές λεκτικής ή εξωλεκτικής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης και τις οποίες πρέπει να γνωρίζει στοιχειωδώς εκείνος, που την διεξάγει, ενώ οι τακτικές αποτελούν τρόπους αντιμετώπισης των συγκεκριμένων*

προβλημάτων που ανακύπτουν στη διάρκεια μιας συνέντευξης, πολύ πιο απρόβλεπτα» (Plummer, 2000: 168-169).

Ήδη στις σελίδες 10 και 11 έγινε μια πρώτη αναφορά στη μέθοδο, που ακολουθήθηκε για τη λήψη της κάθε συνέντευξης, καθώς και στους λόγους, που οδήγησαν στο να επιλεγθεί η κάθε μέθοδος. Σε αυτό το σημείο τίθεται ο θεωρητικός προβληματισμός, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο θα ακολουθήσει διεξοδική ανάπτυξη για την εφαρμογή των ανωτέρω στη συγκεκριμένη περίπτωση.

2.3.3 Η Αποθήκευση του Υλικού

Το ζήτημα του τρόπου αποθήκευσης του υλικού είναι βασικό, λόγω του όγκου των δεδομένων, που συλλέγει ο ερευνητής. Η καλή οργάνωσή του, λοιπόν, αποτελεί μεγάλη διευκόλυνση για τον ίδιο στην περαιτέρω επεξεργασία του υλικού (Plummer, 2000: 172).

Αρχικά θα πρέπει να αποφασίσει τη μορφή καταχώρησης των δεδομένων του. Γενικά, με την ολοκλήρωση της έρευνάς του ο μελετητής θα έχει δύο ειδών δεδομένα: χειρόγραφα και ηχογραφημένα. Θα πρέπει, λοιπόν, να φροντίσει αυτά να αποθηκευτούν σε τέτοια μορφή, ώστε να είναι προσβάσιμα ανά πάσα στιγμή. Τα χειρόγραφα θα πρέπει να δακτυλογραφηθούν, ενώ οι ηχογραφήσεις να απομαγνητοφωνηθούν μερικώς ή ολικώς ανάλογα με τον όγκο του υλικού. Ακολουθεί ο έλεγχος των γραπτών, εάν ο ερευνητής επιθυμεί μεγαλύτερη συνέπεια. Επίσης, καλή πρακτική αποτελεί η αποστολή αντιγράφων των γραπτών στους πληροφοριοδότες για να τους δοθεί έναυσμα για περαιτέρω σχολιασμό και αναθεώρηση (Plummer, 2000: 172-173).

Η δημιουργία αρχείων για τη εύκολη πρόσβαση του ερευνητή στα δεδομένα του έπεται της εύχρηστης αποθήκευσης τους. Η αρχειοθέτηση θα πρέπει να γίνεται με αυστηρά χρονολογική σειρά για πρακτικούς λόγους. Ανάλογα με την έκταση της έρευνας μπορεί ακόμη να τηρηθούν αρχεία ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, οικονομικά και βιβλιογραφικά αρχεία, που μπορεί να μην έχουν καμία σχέση με το υποκείμενο (Plummer, 2000: 173-175).

2.3.4 Η Ανάλυση των Δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων είναι το δημιουργικό κομμάτι της έρευνας και το πιο δύσκολο να περιγραφεί. Η συνηθέστερη πρακτική είναι η ανάγνωση των δεδομένων και η τήρηση σημειώσεων. Στη συνέχεια ο ερευνητής τις αφήνει για να αναστοχαστεί πάνω σε αυτές. Ξαναδιαβάζει το υλικό δίχως να κρατά σημειώσεις και κάνει εκ νέου παρατηρήσεις αντιπαραβάλλοντάς τες με τις προηγούμενες. Επαναλαμβάνει τη διαδικασία όσες φορές θεωρεί ότι χρειάζεται (Plummer, 2000: 175).

2.3.5 Συγγραφή

Ο ερευνητής στο τέλος του εγχειρήματός του καλείται να επιλέξει τον τρόπο γραφής του πονήματός του, καθώς αυτό δεν αποτελεί μια τεχνική έκθεση ή ένα μυθιστόρημα. Το τελικό κείμενο θα πρέπει να είναι άρτιο γραμματικά και λεκτικά. Η κατανομή σε τρία στάδια μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να λειτουργήσει βοηθητικά:

α) Σκοπός: Είναι εξαιρετικά σημαντικό από την αρχή η συγγραφή να έχει στόχο. Για ποιον γράφεται και σε τι αποσκοπεί. Η έλλειψη σκοπού οδηγεί σε συγγραφική απειθαρχία και χάος. Επίσης, ο συγγραφέας θα πρέπει να αποσαφηνίσει πού θα εστιάσει το ενδιαφέρον του. Αν η ιστορία ζωής θα είναι περιεκτική ή περιορισμένη θεματικά.

β) Παρεϊσδυση: Η παρεϊσδυση συνίσταται στο πόσο ο συγγραφέας θα «επέμβει» στο υλικό, που έχει διαθέσιμο, είτε στην διόρθωση-επιμέλεια είτε στην ερμηνεία.

γ) Τεχνική: Η τεχνική συγγραφής αποτελεί συνδυασμό του σκοπού, που αυτή θα επιτελέσει και του βαθμού παρεμβάσεων του ερευνητή σε αυτή. Απαιτείται μεγάλη προσοχή στην τεχνική, όταν πρόκειται για περιπτωσιολογική μελέτη στην οποία ο συγγραφέας επεμβαίνει στο μέγιστο βαθμό σε αντίθεση με μία, όπου η επέμβαση είναι ελάχιστη (Plummer, 2000: 186-200).

2.4 Συμπερασματικά

Η συγγραφή μιας ιστορίας ζωής αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία. Περιέχει διάφορα και διαφορετικά στάδια, όπως η προετοιμασία, η συγκέντρωση δεδομένων, η αποθήκευση, ανάλυση και παρουσίασή τους. Λόγω της φύσεως της μελέτης δε μπορούν να υπάρξουν στεγανά. Ο ερευνητής-συγγραφέας αξιολογεί ανάλογα με τις πληροφορίες, που διαθέτει ή προκύπτουν, πως θα τις μεταφέρει στο γραπτό κείμενο, ώστε τις απορροφήσει και να τις αποδώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Τα ανωτέρω εξηγούν, γιατί υπάρχει περιορισμένος αριθμός συγγραμμάτων από ερευνητές με οδηγίες για το πώς πρέπει να γράφεται μια ιστορία ζωής (Plummer, 2000: 204).

Η εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των ανωτέρω. Εκτός από τα προγραμματισμένα ταξίδια στη Σόφια και την Αθήνα για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων και τη συλλογή του αρχειακού υλικού από βιβλιοθήκες και αρχεία, ήρθα αντιμέτωπη με πληροφορίες τις οποίες δεν περίμενα να ανακαλύψω και οι οποίες δε δίνονται σε επίσημα συγγράμματα. Ήρθα αντιμέτωπη με μικρές μη καταγεγραμμένες προσωπικές ιστορίες και στιγμές από την ιδιωτική ζωή των πρωταγωνιστών.

Στην περίπτωση του Νικόλα Βαπτσάροβ είναι γνωστό μέσα από τα ίδια του τα κείμενα και από μαρτυρίες πως ο ποιητής θαύμαζε τον επίσης ποιητή Πέϊο Γιάβροβ, προσωπικό φίλο

και συναγωνιστή του πατέρα του. Ο Γιάβοροβ επισκεπτόταν συχνά την οικογένεια. Ήταν τέτοιο το μέγεθος του θαυμασμού του Βαπτσάροβ, ώστε η φωτογραφία του Γιάβοροβ κοσμούσε την κρεβατοκάμαρά του. Την φωτογραφία αντικρίζει ο επισκέπτης στο σπίτι του Βαπτσάροβ στη Σόφια, που λειτουργεί σήμερα ως μουσείο. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των απογόνων ο μικρός Νικόλα ως παιδί δε μπορούσε να πει το γράμμα «ρ». Μάταια η μητέρα του ως καθηγήτρια προσπαθούσε να τον διδάξει. Ο Γιάβοροβ, λοιπόν, εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία, που έτρεφε ο μικρός στο πρόσωπό του για να τον πείσει να αρθρώσει σωστά το γράμμα. Για να κάνει τη συμφωνία πιο ελκυστική στο παιδάκι, του υποσχέθηκε πως αν έλεγε το «ρ» θα του έδινε το όπλο του. Ο μικρός Βαπτσάροβ γοητευμένος από την προοπτική απόκτησης του όπλου του ινδάλματός του, κατέβαλλε έντονες προσπάθειες και τελικά κατάφερε να πει το «ρ».

Ένα δεύτερο στοιχείο για τις εκπλήξεις, που μπορεί να κρύβει το «ταξίδι» του ερευνητή της προφορικής ιστορίας αφορούσε στη μητέρα του ποιητή, Έλενα Βαπτσάροβα (Εικόνες 1 και 2). Η Έλενα υπήρξε μια ιδιαίτερα καλλιεργημένη και μορφωμένη για την εποχή της γυναίκα. Δεν αρνήθηκε όμως ποτέ τον παραδοσιακό βαλκανικό τρόπο ένδυσης της εποχής. Κατά την έρευνα στα ΑΣΚΙ στο φύλλο της 19ης Νοεμβρίου 1950 της Εφημερίδας «Ο Δημοκρατικός» (Εικόνα 3) και συγκεκριμένα στην 3η σελίδα (Εικόνα 4), που αναφέρετε στο 2ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Ειρήνης ο Έλληνας δημοσιογράφος περιγράφει χωρίς να το γνωρίζει την Έλενα Βαπτσάροβα ως μία από τις γυναίκες μέλος της αντιπροσωπείας των Ανατολικών Χωρών (Εικόνα 5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Νικόλα Βαπτσάροβ – Νίκος Μπελογιάννης: Τα Χρονικά των δύο εκτελέσεων

3.1 Η πορεία του Νικόλα Βαπτσάροβ μέχρι τη σύλληψή του

Ο Νικόλα Βαπτσάροβ γεννήθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 1909 στην πόλη Μπάνσκο στους πρόποδες του βουνού Πιρίν (Golev, 1981: 31). Ο πατέρας του Γιόνκο Βαπτσάροβ είχε σχέσεις με εξέχουσες προσωπικότητες της βουλγαρικής πνευματικής ελίτ, όπως ο ποιητής Πέϊο Γιάβοροβ, ενώ η μητέρα του Έλενα υπήρξε απόφοιτη αμερικανικού κολλεγίου και καθηγήτρια θεολογίας. Μεγάλωσε μέσα σε ένα περιβάλλον κατά την παιδική του ηλικία, όπου δόθηκε ιδιαίτερη σημασία κυρίως από τη μητέρα του στην πνευματική του διαπαιδαγώγηση. Διάβαζε σε εκείνον και τα αδέρφια του καθημερινά «*Φάουστ*» του Γκαίτε και κομμάτια από την Αγία Γραφή. Τα βιβλία σώζονται στο Μουσείο του Νικόλα Βαπτσάροβ στη Σόφια. Η κλίση του στη λογοτεχνία φάνηκε από πολύ νωρίς. Το ενδιαφέρον του για τα όσα του διάβαζε η μητέρα του ήταν εντονότερο σε σχέση με αυτό των αδελφών του, ενώ ήδη από τα τέσσερα του χρόνια μπορούσε να απαγγέλλει με άνεση «*Φάουστ*» (μαρτυρία Μάγια και Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ, 2017). Παρακολούθησε το δημοτικό (1916-1920) και ενδιάμεσο σχολείο (1920-1923) στη γενέτειρά του. Αποφοίτησε από το εξατάξιο γυμνάσιο μέσης εκπαίδευσης του Ράζλογκ (1923-1926). Εκεί για πρώτη φορά άρχισαν να διαμορφώνονται τα κοινωνικά του ιδεώδη και να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον του για τη λογοτεχνία και το θέατρο (Grigorov, 1979: 3). Στις 15 Ιουνίου 1926 δημοσιεύει το πρώτο του ποίημα «*Απέναντι στα Φωτεινά Ιδεώδη*» στην εφημερίδα «*Borba*», που εκδιδόταν από τη Βουλγάρικη Ένωση Λογοτεχνών. Το όνειρο του νεαρού Βαπτσάροβ ήταν να σπουδάσει λογοτεχνία όμως ο πατέρας του είχε αντίθετη άποψη. Θεωρούσε ότι το μέλλον ανήκε στην τεχνολογία και ότι ο γιος του θα έπρεπε να έχει ένα σίγουρο επάγγελμα (Golev, 1981: 15-20). Γι' αυτό το λόγο μετά την αποφοίτησή του πήγε στη Βάρνα. Από τις 27 Ιουλίου μέχρι τις 15 Αυγούστου 1926 έλαβε μέρος στις εισιτήριες εξετάσεις για τη Ναυτική Ακαδημία στις οποίες πέτυχε και εισήχθη στη Σχολή (Grigorov, 1979: 3) (Εικόνα 6).

Το στρατιωτικό καθεστώς της Ακαδημίας καταπίεζε τον ποιητή, αλλά ταυτόχρονα ατσάλωσε τον χαρακτήρα του και ενίσχυσε το αίσθημα της υπευθυνότητας και της πειθαρχίας του. Παρά το απαιτητικό πρόγραμμα και το στρατωνισμό ο Βαπτσάροβ συνέχισε τη συγγραφή ποιημάτων, τα οποία εκδόθηκαν σε λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες, ενώ ταυτόχρονα δραστηριοποιούνταν και στην λογοτεχνική λέσχη της Βάρνας (Grigorov, 1979: 127).

Στις 12 Ιουλίου 1929 ολοκλήρωσε τη θεωρητική του εκπαίδευση στη Ναυτική Ακαδημία και συνέχισε με την πρακτική (Grigorov, 1979: 127). Την άνοιξη του 1932, ο

Βαπτσάροβ πηγαίνει εκπαιδευτικό ταξίδι με το πλοίο «*Bourgas*» σαν βοηθός μηχανικού. Το πλοίο αγκυροβολεί σε διάφορες πόλεις, όπως Κωνσταντινούπολη, Βηρυτό, Φαμαγκούστα, Αλεξάνδρεια. Στο προσωπικό του ημερολόγιο ο ποιητής καταγράφει παρατηρήσεις, οι οποίες παρέμειναν στη βουλγαρική λογοτεχνία ως παράδειγμα αποτύπωσης εντυπώσεων, πρωτότυπων εικόνων και οδοιπορικών. Υπάρχουν κεφάλαια για την Αλεξάνδρεια, τις ανοιχτές θάλασσες, τη Λέσβο, το νησί Μάρμα, τη Μαύρη Θάλασσα (Golev, 1981: 26).

Η εμπειρία του ταξιδιού άφησε ανεξίτηλα σημάδια στη ζωή του ποιητή. Στο ημερολόγιο και σε μεταγενέστερα ποιήματά του ανακαλεί τις εντυπώσεις του και τις αναδημιουργεί. Κάποιες από αυτές θα αποτελέσουν αναπόσπαστο κομμάτι της καλλιτεχνικής του αξίας (Golev, 1981: 26).

Στις 16 Ιουνίου 1932 ο Νικόλα Βαπτσάροβ αποφοιτά από τη Ναυτική Ακαδημία εκφωνώντας μάλιστα και τον αποφοιτήριο λόγο με ένα ιδιαίτερα τολμηρό για τα δεδομένα της Σχολής περιεχόμενο. Χαρακτηριστικό είναι το εξής απόσπασμα: «*Μας διδάξατε να μην ανήκουμε σε κανένα κόμμα. Μας υποδείξατε το μόνο κίνητρο, τη Βουλγαρία. Γνωρίζουμε, όμως, ότι αυτό το κίνητρο, όσο κι αν είναι αγαπημένο, δεν ανακουφίζει τους δριμείς νόμους της βιοπάλης.... Έξι χρόνια πέρασαν και φεύγουμε, χωρίς να απομένει ούτε ένα ίχνος από τον παιδικό ενθουσιασμό με τον οποίο πρωτοήρθαμε. Όλα καταστράφηκαν. Όλοι φεύγουμε και ένα μεγάλο μέρος από εμάς θα σμίξει με εκείνους, που βρίσκονται κάτω από το άχαρο λάβαρο της ανεργίας...*» (Grigorov, 1979: 127).

Τον Ιούλιο του 1932 έπιασε δουλειά σε εργοστάσιο επεξεργασίας ξυλείας ως μηχανικός στο χωριό Κοτσερίνοβο, κοντά στην πόλη Ντούπνιτσα (Golev, 1981: 31). Ανέπτυξε έντονη συνδικαλιστική δράση. Το 1935 μάλιστα εξελέγη αντιπρόσωπος στο συνέδριο του Συνδικάτου των Βουλγάρων Εργατών. Στο δεύτερο μισό του 1935 έγινε μέλος της Περιφερειακής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας (ΚΚΒ) στην κοιλάδα του ποταμού Ρίλσκα (Grigorov, 1979: 4).

Η συνδικαλιστική και πολιτική του δράση δε στάθηκε τροχοπέδη στη συγγραφική και καλλιτεχνική του δραστηριότητα. Από το 1932 έως το 1934 συμμετείχε σε ερασιτεχνική θεατρική ομάδα των εργατών ως ηθοποιός και σκηνοθέτης. Επιδόθηκε με ιδιαίτερο ζήλο στο να εξελίξει το προσωπικό ποιητικό του στυλ αυτό το διάστημα. Η προσπάθειά του όμως τελεσφόρησε μόνο μετά τη μετακόμισή του στη Σόφια. Το 1935 ολοκλήρωσε το δράμα του «*Το Κύμα που Βρυχάται*» ή «*Το Ένατο Κύμα*», το οποίο όμως ανέβηκε για πρώτη φορά μόλις το 1958 (Grigorov, 1979: 128).

Στην προσωπική του ζωή παντρεύτηκε στις 11 Φεβρουαρίου 1934 τη φοιτήτρια του Μαθηματικού Τμήματος Μπόϊκα Ντιμιτρόβα και μαζί απέκτησαν ένα γιο το Γιόνκο στις 4

Ιανουαρίου 1936, ο οποίος πέθανε λίγους μήνες αργότερα τον Ιούλιο του 1936 (Grigorov, 1979: 127-128).

Τα οικονομικά προβλήματα του εργοστασίου το 1936, οδήγησαν το Μάιο στην απόλυσή του και στη μετακόμισή του στη Σόφια. Στις αρχές του Αυγούστου 1936 ξεκίνησε να δουλεύει στο εργοστάσιο των αδελφών Bourgachev. Από τις 8 Οκτωβρίου 1936 και μέχρι τις 1 Νοεμβρίου 1938 εργάστηκε στο σιδηροδρομικό αμαξοστάσιο αρχικά ως τεχνικός και αργότερα ως θερμαστής. Στις 1 Νοεμβρίου 1938 προσελήφθη ως μηχανικός στον κρατικό αποθερωτήρα, όπου και εργάστηκε μέχρι τον Οκτώβρη του 1940 (Grigorov, 1979: 128).

Ταυτόχρονα με το βιοποριστικό επάγγελμά, που ασκούσε κάθε φορά, δεν έπαψε να ασχολείται με τη συγγραφή. Την περίοδο αυτή συνέθεσε κάποια από τα πιο σημαντικά ποιήματά του, όπως «Ένα Γράμμα», «Μονομαχία», «Τραγούδι ενός Άνδρα», τον κύκλο «Τραγούδια για μια Χώρα» κ.ά. κερδίζοντας βραβεία σε λογοτεχνικούς διαγωνισμούς (Grigorov, 1979: 128). Η μοναδική ποιητική συλλογή του εκδόθηκε τον Ιανουάριο του 1940 με προσωπικές αιματηρές θυσίες σε φτηνό χαρτί με τίτλο «Τραγούδια του Μοτέρ» ή «Τραγούδια της μηχανής» και περιείχε είκοσι ποιήματα (Μπούμη, 1979: 1436-1437).

Το Νοέμβριο του 1940 έφυγε για το Μπάνσκο και συμμετείχε στην καμπάνια του ΚΚΒ στην περιοχή του Ράζλογκ γνωστή ως Κίνηση Σομπόλεφ υπέρ της σύναψης συμφώνου φιλίας και αλληλοβοηθείας ανάμεσα στη Βουλγαρία και τη Σοβιετική Ένωση (Εικόνες 7 και 8). Συνελήφθη, του απαγγέλθηκαν κατηγορίες και κρατήθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό στο Γκόντετς από το Μάιο έως τον Οκτώβρη του 1941, οπότε και εκδικάστηκε η υπόθεση. Τελικά, ο Βαπτσάροβ αθωώθηκε χάρη στην κατάθεση του εξέχοντα για την εποχή Βούλγαρου συγγραφέα Σβέτοσλαβ Μίνκοβ (Grigorov, 1979: 128).

Από τις αρχές Φεβρουαρίου 1941 μέχρι τα τέλη Μαΐου 1941 ο Βαπτσάροβ υπήρξε μέλος της συντακτικής ομάδας της εφημερίδας «*Literatouren Kritik*». Λόγω της εξαιρετικής δουλειάς του, καθώς ήταν και υπεύθυνος στήλης, η εφημερίδα έγινε πεδίο έκφρασης για πολλούς ταλαντούχους νέους Βούλγαρους συγγραφείς. Παράλληλα, συνέθεσε τα πιο ώριμα ποιήματά του, όπως «Άνοιξη», «Σινεμ», «*Ιστορία*» κ.ά., ενώ γράφει και λογοτεχνικά άρθρα. Σχεδιάζει, επίσης, την έκδοση μιας δεύτερης συλλογής ποιημάτων, σχέδια δυστυχώς, που ποτέ δεν υλοποιήθηκαν λόγω του πρόωρου θανάτου του (Grigorov, 1979: 128).

Η συνδικαλιστική του δράση δε διακόπηκε ποτέ. Στο 20^ο Συνέδριο του Συνδικάτου των Μηχανικών της Βουλγαρίας (2-4 Μαρτίου 1941) εκλέχτηκε πρόεδρος στις συνεδρίες, που αφορούσαν στον τομέα των μηχανών και μέλος της συντακτικής επιτροπής της εφημερίδας «*Tehnicheski Glas*» (Grigorov, 1979: 128).

Από τον Σεπτέμβρη του 1941 μέχρι τις 4 Μαρτίου 1942 ήταν συνεργάτης της Στρατιωτικής Επιτροπής του ΚΚΒ. Οργάνωνε την τροφοδοσία των ένοπλων ομάδων με όπλα και εκρηκτικά (Grigorov, 1979: 128). Παρείχε τα απαραίτητα έγγραφα και καταλύματα σε μυστικούς συνεργάτες (<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03>). Κανόνιζε μυστικές συναντήσεις με τους πληροφοριοδότες από την επαρχία με τους αρχηγούς της Στρατιωτικής Επιτροπής και ήταν υπεύθυνος για τις διασυνδέσεις της με αυτήν (Grigorov, 1979: 128).

3.2 Ιστορικό Πλαίσιο της Βουλγαρίας στα Χρόνια του Νικόλα Βαπτσάροβ

Κατά την περίοδο, που εξετάζεται, η Βουλγαρία έχει ως βασιλέα (τσάρο) τον Μπορίς Γ', ο οποίος ανέβηκε στο θρόνο το 1918 έως το 1943 (Palmer, 1983: 59). Η βασιλεία του υπήρξε ταραχώδης με προσπάθειες ανατροπής του. Η θέση του στην πολιτική σκηνή της χώρας παγιώνεται το Νοέμβριο του 1935, όταν ο πρωθυπουργός Αντρέϊ Τόσεφ υποβάλλει την παραίτησή του και ο υπουργός εξωτερικών Γκιόργκι Κιοσειβανόβ λαμβάνει εντολή για το σχηματισμό κυβέρνησης (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 354).

Ο Γκιόργκι Κιοσειβανόβ ήταν ένας έμπειρος διπλωμάτης. Δεν συνδεόταν επίσημα με κανένα από τα πολιτικά κόμματα και διακήρυξε ότι η κυβέρνησή του θα συγκροτούνταν από τεχνοκράτες. Το κύρος της Στρατιωτικής Ένωσης, που είχε πραγματοποιήσει προηγούμενη αποτυχημένη προσπάθεια πραξικοπήματος, είχε πλήρως κλονιστεί, γι' αυτό και η εντολή διάλυσής της δε συνάντησε καμία αντίσταση. Ο τσάρος απέμεινε ουσιαστικά χωρίς επικίνδυνους αντιπάλους για τον έλεγχο της κυβέρνησης. Η θέση του ως μονάρχη στη χώρα ήταν πολυσύνθετη. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα μια αυταρχική διακυβέρνηση, η οποία δεν συμβάδιζε με τις δημοκρατικές παραδόσεις του μέσου Βούλγαρου. Οι καθαρά φασιστικές ιδέες δεν έβρισκαν ιδιαίτερα πρόσφορο έδαφος, ενώ αντιμετώπιζονταν με καχυποψία και από τον ίδιο τον Μπορίς Γ'. Ωστόσο, οι δημοκρατικοί φορείς στο πολιτικό γίγνεσθαι ήταν κατακερματισμένοι και ο τσάρος ήταν αποφασισμένος, όχι μόνο να διατηρήσει τον κατακερματισμό τους, αλλά να ενισχύσει και τη διάσπασή τους. Ο Μπορίς Γ' επέδειξε ιδιαίτερη ικανότητα στο χειρισμό τους. Από τη μία πλευρά πραγματοποιούσε συναντήσεις με τους διάφορους πολιτικούς ηγέτες δίνοντάς τους την εντύπωση ότι λαμβάνει υπ' όψιν τις προτροπές τους και ότι είναι σύμφωνος με κάποιες θέσεις τους. Επέτρεψε, επίσης, την ημινόμιμη ύπαρξη των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων. Ταυτόχρονα όμως ενίσχυσε τις μεταξύ τους αντιπαραθέσεις. Παράλληλα, επιδόθηκε σε μια εκτεταμένη προπαγάνδα, η οποία τον προέβαλε ως «καλό τσάρο», «πατέρα του έθνους» και «ήρωα του μετώπου». Η συγκεκριμένη προπαγανδιστική εκστρατεία ήταν

επιτυχημένη, καθώς στην ουσία δεν υπήρχε αντίθετη άποψη (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 354-355).

Μία από τις πρώτες δεσμεύσεις της κυβέρνησης Κιοσειβανόβ ήταν η ψήφιση νέου συντάγματος και η διεξαγωγή εκλογών. Αυτές, ωστόσο, είτε ξεχάστηκαν είτε αναβλήθηκαν επ' αόριστον. Η αντιπολίτευση, όμως, δεν είχε πρόθεση να αποδεχτεί οποιαδήποτε αναβλητικότητα. Συγκροτήθηκε, λοιπόν, η λεγόμενη «Πεντάδα», ένωση πέντε κομμάτων αποτελούμενη από τη ΒΑΛΕ «Βράμπτσα 1», το Σοσιαλοδημοκρατικό Κόμμα, τη Δημοκρατική Ομόνοια, τμήμα του Εθνικού Φιλελεύθερου Κόμματος και το Ριζοσπαστικό Κόμμα. Κύριο αίτημα της «Πεντάδας» από τον Μπορίς Γ' ήταν η αποκατάσταση του συνταγματικού καθεστώτος, αίτημα, το οποίο υποστήριζαν και οι Δημοκρατικοί. Οι Κομμουνιστές σύμφωνα με τις επιταγές του 7ου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς του 1935, επίσης, προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με τα αστικά κόμματα στο πλαίσιο δημιουργίας ενός «λαϊκού μετώπου». Υπήρχε πλέον ο κίνδυνος ένωσης σύσσωμης της η αντιπολίτευσης ενάντια στον τσάρο, κάτι το οποίο ο ίδιος ήθελε οπωσδήποτε να αποφύγει. Ο τσάρος είχε ξεχωριστές συναντήσεις με τους ηγέτες της «Πεντάδας» προσπαθώντας προσωρινά να τους καθησυχάσει και δίχως να δεσμευτεί για τίποτα απέναντί τους (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 354-355).

Στις αρχές του 1936, αισθανόμενος, τόσο τον παραπάνω, όσο και άλλους κινδύνους ο Μπορίς Γ' δε βιαζόταν να προβεί σε συνταγματικές αναθεωρήσεις. Δεν ήθελε να επιστρέψει στο παλαιό σύστημα και πίστευε ότι δε θα μπορούσε να συνεργαστεί με την παλιά γενιά των πολιτικών. Είχε αποφασίσει ότι θα έπρεπε να υπάρξει μια βαθμιαία επιστροφή σε μια «τακτοποιημένη και πειθαρχημένη» δημοκρατία σύμφωνη με την ιδέα της κοινωνικής αλληλεγγύης, ότι το Σύνταγμα θα πρέπει να τροποποιηθεί σταδιακά και ότι οι τυχόν αλλαγές, που εισήχθησαν θα πρέπει να δοκιμαστούν στις τοπικές εκλογές πριν από μια νέα υπονόμευση του καθεστώτος, που αναμενόταν το 1937 (Crampton, 2005:162). Εστίαζε την εσωτερική πολιτική του στις σχέσεις του με την κυβέρνησή του και το στρατό (Crampton, 2007: 249).

Η διάθεση των εκλογέων φάνηκε στις δημοτικές εκλογές την άνοιξη του 1937. Η αντιπολίτευση αναγκάστηκε να συσπειρωθεί λόγω των άνισων και αντιδημοκρατικών όρων διεξαγωγής του προεκλογικού αγώνα εξαιτίας του εκλογικού νόμου, που είχε δημοσιεύσει η κυβέρνηση τον Ιανουάριο του ίδιου χρόνου. Ο νέος νόμος περιόριζε δραστικά οποιαδήποτε αντικυβερνητική δράση. Επιπρόσθετα, οι εκλογές διεξάγονταν για τέσσερις συνεχόμενες Κυριακές, παρέχοντας τη δυνατότητα στην κυβέρνηση να ενισχύσει τις δυνάμεις της στις εκλογικές περιφέρειες, όπου χρειαζόταν. Η «Πεντάδα» συνέπραξε με το ΚΚΒ, το

Δημοκρατικό Κόμμα και με τμήμα του αγροτικού κινήματος. Η αντιπολίτευση προσπαθώντας να πείσει τον τσάρο για αποκατάσταση της συνταγματικής διακυβέρνησης και γνωρίζοντας την εκλογική της ήττα κάλεσε τους ψηφοφόρους της να ψηφίσουν όχι συγκεκριμένους υποψηφίους, αλλά με το σύνθημα της αποκατάστασης του Συντάγματος του Ταρνόβου ή με άκυρα ψηφοδέλτια. Στις εκλογές οι κυβερνητικοί υποψήφιοι συγκέντρωσαν το 80% των ψήφων, ενώ και η αποχή ήταν μεγάλη. Η κυβέρνηση εξέλαβε το αποτέλεσμα των εκλογών ως ενθάρρυνση για να συνεχίσει την πολιτική της. Περιορίσε το ρόλο του Κοινοβουλίου συστήνοντας μια μικρότερη και πιο υπάκουη Βουλή, καθώς ο νέος εκλογικός νόμος προέβλεπε τη μείωση των βουλευτικών εδρών κατά το ένα τρίτο και την εισαγωγή εκλογικών ορίων. Τα όρια χαράχτηκαν. Οι εκλογικές περιφέρειες ήταν μικρές, όπου η κυβέρνηση είχε υποστήριξη και μεγάλες εκεί, όπου η αντιπολίτευση ήταν ισχυρή. Έτσι, η κυβέρνηση εξασφάλιζε μεγαλύτερο αριθμό βουλευτικών εδρών με μικρότερο αριθμό ψήφων. Τέλος, αυξήθηκε ο αριθμός των γυναικών, που είχαν το δικαίωμα του «εκλέγειν», χωρίς όμως να έχουν το δικαίωμα του «εκλέγεσθαι» (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 355-356).

Μετά τις δημοτικές εκλογές το 1937 ακολούθησαν οι κοινοβουλευτικές το 1938, οι οποίες διεξήχθησαν σύμφωνα με τον νέο εκλογικό νόμο, ο οποίος ευνοούσε την κυβέρνηση. Η αντιπολίτευση ως απάντηση προσπάθησε να συγκροτήσει μια ισχυρή ένωση. Η κυβέρνηση Κιοσειβανόβ εξασφάλισε την εκλογική νίκη με κάθε μέσο. Δε δίστασε με τη βοήθεια της αστυνομίας να παρεμποδίσει τους υποψηφίους της αντιπολίτευσης να παρουσιάσουν τις θέσεις τους, ενώ αυτές υπόκειντο σε έντονη λογοκρισία από την αστυνομία. Από τις 160 θέσεις, τις 93 κατέκτησε η κυβέρνηση με 15 από τους βουλευτές της να έχουν στρατιωτική εκπαίδευση συγκροτώντας έτσι μια από τις πιο ισχυρές ομάδες της Βουλής. 63 έδρες κατέλαβε ο «Συνταγματικός Συνασπισμός» με πιο ισχυρή την ομάδα του αγροτικού κινήματος, το οποίο κατείχε τις 32 έδρες. Οι κομμουνιστές αν και κατέλαβαν αρχικά 6 έδρες, στη συνέχεια μέρος τους ακυρώθηκε με την πρόφαση ότι υπήρξαν προεκλογικές παρεμβάσεις. Η αντιπολίτευση απέκτησε μια ισχυρή παρουσία στη Βουλή. Δεν κατάφερε όμως να ξεπεράσει τις εσωτερικές της συγκρούσεις με αποτέλεσμα να διευκολύνει την κυβέρνηση. Το σύνολο των βουλευτών έθετε πρώτα τα εθνικά συμφέροντα, καθώς αντιλαμβάνονταν ότι λόγω των διεθνών εξελίξεων δε θα έπρεπε να υπονομεύσουν την προσπάθεια της κυβέρνησης να βελτιώσει την πολεμική ετοιμότητα του στρατού (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 356-357).

Η εμπιστοσύνη των αστικών κομμάτων στους κομμουνιστές υπονομεύτηκε σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό τον Αύγουστο του 1939, όταν οι τελευταίοι ενέκριναν την υπογραφή του γερμανοσοβιετικού συμφώνου μη επίθεσης παραβλέποντας τις ολέθριες συνέπειές του για

την Ανατολική Ευρώπη. Ο Μπορίς Γ' θεώρησε ότι ήταν η κατάλληλη περίοδος για την εκλογή μιας πιο υπάκουης Βουλής, η οποία δε θα λειτουργούσε ανασταλτικά κατά τη λήψη αποφάσεων στην επερχόμενη κρίση. Τον Οκτώβριο του 1939, ο Κιοσεϊβανόβ παραιτήθηκε και η Βουλή διαλύθηκε. Το αποτέλεσμα των νέων εκλογών ήταν η κυβέρνηση να κερδίσει τις 140 από τις 160 έδρες, οι κομμουνιστές τις 9, ενώ η αντιπολίτευση παρουσιάστηκε διασπασμένη. Ο Μπορίς Γ' ασκεί πλέον την πολιτική που επιθυμεί χωρίς καμία θεσμική ή πολιτική εναντίωση, γεγονός, το οποίο αποδείχθηκε ολέθριο για τη Βουλγαρία τα επόμενα χρόνια (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 357).

Την περίοδο πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο επιταχύνθηκε η εκβιομηχάνιση της Βουλγαρίας με την ίδρυση νέων και ακόμη μεγαλύτερων επιχειρήσεων, μια «χρυσή περίοδο» για τη βουλγαρική οικονομική ελίτ. Ωστόσο, μετά το 1935 η κατάσταση στην Ευρώπη επιδεινώθηκε. Η Κοινωνία των Εθνών δε μπόρεσε να επιλύσει τις διάφορες στρατιωτικές συγκρούσεις των ευρωπαϊκών χωρών, όπως η ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία, ο ισπανικός εμφύλιος, η γερμανική κατάληψη της αποστρατικοποιημένης ζώνης του Ρήνου. Τα διεθνή γεγονότα προβλημάτιζαν τον Μπορίς Γ'. Πραγματοποίησε, λοιπόν, κατά τα έτη 1936 και 1937 επισκέψεις στις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και ήρθε σε επαφή με πολιτικούς ηγέτες. Εκτιμήθηκε ιδιαίτερα η προσπάθειά του να διατηρήσει την ουδετερότητα της Βουλγαρίας, χωρίς όμως να του δοθεί κάποια περαιτέρω βοήθεια, αν και το κύρος του στην Ευρώπη ενισχύθηκε (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 357-359).

Με αυτά τα δεδομένα η Βουλγαρία ξεκίνησε να αγοράζει όπλα (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 358). Μέχρι το 1938 η Γερμανία είχε μετατραπεί σε βασικό προμηθευτή όπλων του βουλγαρικού στρατού (Crampton, 1997: 128). Ο επαναξοπλισμός της γινόταν πλέον χωρίς τους περιορισμούς, που της είχαν επιβληθεί κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και με τη σύμφωνη γνώμη των μελών της Βαλκανικής Συμμαχίας. Σημειώνεται ότι η σύμφωνη γνώμη εξασφαλίστηκε υπό το φόβο ότι μια αρνητική στάση των βαλκανικών κρατών θα μπορούσε να ωθήσει τη Βουλγαρία να συνάψει συμμαχία με οποιαδήποτε δύναμη επιβουλεύεται, εποφθαλμιούσε την εδαφική τους ακεραιότητα. Η ελεύθερη προμήθεια όπλων για τη Βουλγαρία επισφραγίστηκε με την υπογραφή της Συνθήκης της Θεσσαλονίκης το 1938 σύμφωνα με την οποία τα τέσσερα βαλκανικά κράτη αναθεωρούσαν τους όρους της Συνθήκης του Νεϊγύ και δεσμεύονταν να μη χρησιμοποιήσουν μεταξύ τους βία. Η υπογραφή της ανωτέρω Συνθήκης, όμως, δε διέλυσε το εχθρικό κλίμα, που επικρατούσε ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 358).

Η Βουλγαρία κρατούσε ουδέτερη στάση, η οποία ήταν ιδιαίτερα αποδεκτή στο εσωτερικό της και υποστηριζόταν από όλα τα αστικά κόμματα. Την ουδετερότητα στήριζε

και το ΚΚΒ με ταυτόχρονη φιλία προς την ΕΣΣΔ, ενώ η κυβέρνηση τασσόταν υπέρ της φιλογερμανικής ουδετερότητας (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 360).

Οι πρώτοι μήνες μετά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκουν τα Βαλκάνια σε σχετικά ήρεμη κατάσταση, καθώς κανένα από τα βαλκανικά κράτη δεν επιθυμούσε συμμετοχή σε οποιαδήποτε πολεμική εμπλοκή. Η Βουλγαρία, παρόλο, που δεν την ικανοποιούσε το υπάρχον status quo, επιδίωκε οι οποιοσδήποτε παραχωρήσεις να γίνουν μέσω της διπλωματικής οδού και όχι με στρατιωτικά μέσα. Προκειμένου να μην υπάρξει καμία αμφιβολία στις 15 Σεπτεμβρίου 1939 η κυβέρνηση Κιοσειβανόβ διακήρυξε επίσημα την ουδετερότητα της Βουλγαρίας, απόφαση, που βρήκε σύμφωνες όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Στο εσωτερικό της χώρας, ωστόσο, δημιουργήθηκαν τρία διαφορετικά πολιτικά στρατόπεδα. Το φιλογερμανικό με τη συμμετοχή των φασιστικών οργάνωσεων, οι οποίες ενστερνίζονταν το εθνοσοσιαλιστικό δόγμα και υποστήριζαν τη νίκη των Γερμανών έναντι της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας. Η ουδετερότητα υπέρ των χωρών αυτών υποστηριζόταν από τα αστικά κόμματα της αντιπολίτευσης σε μια προσπάθεια να αποφευχθούν τα λάθη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το τρίτο πολιτικό στρατόπεδο απαρτιζόταν από το ΚΚΒ, το οποίο επιδίωκε στενή συνεργασία με την ΕΣΣΔ και κατηγορούσε τα δυτικά κράτη ως υπεύθυνα για την έναρξη του πολέμου. Η θέση του αυτή απέκλειε τη δυνατότητα κοινής δράσης με τα αστικά κόμματα (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 360-361).

Με την έναρξη του πολέμου ο Μπορίς Γ' κατανοούσε ότι η χώρα του θα πρέπει να επιλέξει με ποιους θα συνταχθεί. Ωστόσο, ήταν αποφασισμένος να περιμένει μέχρι την ύστατη στιγμή για το ενδεχόμενο αποσαφηνισμού της κατάστασης και την αποφυγή ενδεχόμενων λαθών (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 361).

Τον Φεβρουάριο του 1940, ο Κιοσειβανόβ αν και είχε κερδίσει στις εκλογές τόσο του Δεκεμβρίου του 1939, όσο και του Ιανουαρίου του 1940 με αποφασιστική πλειοψηφία, παραιτήθηκε προφασιζόμενος «λόγους υγείας». Ωστόσο, ο πραγματικός λόγος της απομάκρυνσής του έγκειται στο γεγονός ότι είχε συνδράμει στη βελτίωση των διμερών σχέσεων της Βουλγαρίας με τη Γαλλία, τη Μ. Βρετανία και τις γειτονικές βαλκανικές χώρες και ο τσάρος εκτίμησε ότι οι διεθνείς εξελίξεις απαιτούσαν μια φιλογερμανική κυβέρνηση. Νέος πρωθυπουργός ορκίστηκε ο επιφανής καθηγητής αρχαιολογίας Μπόγκνταν Φίλοβ. Ο Μπορίς Γ' τον επέλεξε προσωπικά εξαιτίας των φιλογερμανικών απόψεών του και της πολιτικής του απειρίας, γεγονός, που τον καθιστούσε εύκολα χειραγωγήσιμο (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 361).

Στα μέσα του 1940 οι συνεχείς νίκες των Γερμανών σε συνδυασμό με την ήττα των Γάλλων δημιουργούσαν την εντύπωση ότι η Γερμανία θα ήταν η νικήτρια του πολέμου. Η

διπλωματική πίεση στη Βουλγαρία από την πλευρά των Γερμανών να συνταχθεί στο πλευρό τους έγινε ακόμη πιο έντονη. Ο Βρετανός βασιλιάς προέτρεψε τον τσάρο να μην επαναλάβει τα λάθη του πατέρα του (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 361).

Τον Οκτώβριο του 1940 ο Μουσολίνι εισέβαλλε στην Ελλάδα προτείνοντας και στη Βουλγαρία να συμμετάσχει στις επιχειρήσεις προκειμένου να εξασφαλίσει έξοδο στο Αιγαίο. Ο Μπορίς Γ΄ αρνήθηκε, καθώς προσέβλεπε σε εδαφική ανακατανομή μέσα από τη διπλωματία. Η Μόσχα το ίδιο διάστημα, επίσης, προσέγγισε τη Σόφια για την υπογραφή συμφώνου αμοιβαίας βοήθειας με αντάλλαγμα συνοριακές μεταβολές κυρίως έναντι της Τουρκίας. Με τη διαρροή της μυστικής αυτής πρότασης της Μόσχας, το ΚΚΒ ξεκίνησε προπαγάνδα για την αποδοχή της. Η σοβιετική προσπάθεια ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία, καθώς η κυβέρνηση όχι μόνο δεν είχε εδαφικές αξιώσεις έναντι της Τουρκίας, αλλά θεωρούσε ότι μόνο η Γερμανία μπορούσε να στηρίξει τη Βουλγαρία απέναντι στις σοβιετικές επιδιώξεις (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 362).

Κάτω από το βάρος των εξελίξεων η Σόφια υπογράφει την 1η Μαρτίου 1941 το Τριμερές Σύμφωνο, γενόμενη έτσι σύμμαχος του Άξονα. Η συμμαχία αυτή είχε τραγικές επιπτώσεις για τη χώρα. Ο τσάρος απέρριψε την λύση, που ακολούθησε η Δανία, να μην υπογράψει το σύμφωνο, αλλά να επιτρέψει τη διέλευση του γερμανικού στρατού (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 362-363).

Στις 22 Ιουνίου 1941, η Γερμανία επιτέθηκε στην ΕΣΣΔ. Το Κομμουνιστικό Κόμμα διακήρυξε την έναρξη ένοπλου αγώνα εναντίον των «Γερμανών κατακτητών» και των «Βουλγάρων βοηθών τους». Η σύγκρουση από την έναρξή της πήρε διαστάσεις εμφύλιας διαμάχης, καθώς πρακτικά στα βουλγαρικά εδάφη δεν υπήρχαν γερμανικά στρατεύματα (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 363).

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1941, το κύρος της τσαρικής κυβέρνησης είχε αυξηθεί λόγω της διαφημιζόμενης «εθνικής ένωσης», η οποία περιελάμβανε προσάρτηση εδαφών από την Ελλάδα. Δε γινόταν καμία αναφορά στο γεγονός ότι δεν υπήρχε επίσημη συναίνεση της Γερμανίας. Η κυβέρνηση συνέχισε να ελίσσεται όσο της επέτρεπαν οι συνθήκες διατηρώντας τις διπλωματικές σχέσεις με την ΕΣΣΔ, ενώ κήρυξε συμβολικά τον πόλεμο σε Μ. Βρετανία και ΗΠΑ (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 363-364).

Στο εσωτερικό της χώρας δημιουργήθηκαν τρία στρατόπεδα: το κυβερνητικό, η αστική δημοκρατική αντιπολίτευση και αυτό, που συγκέντρωνε τους κομμουνιστές με τους υποστηρικτές τους. Το κυβερνητικό στρατόπεδο υποστηριζόταν από μεγάλο μέρος του πληθυσμού, που έτρεφε ελπίδες για τη «Μεγάλη Βουλγαρία» και στρατιωτικές οργανώσεις. Η επιρροή του ήταν συνδεδεμένη με το κύρος του τσάρου και την πορεία του πολέμου. Η

αστική αντιπολίτευση λειτουργούσε ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στα περισσότερα δεξιά και κεντρώα πολιτικά κόμματα. Επιδιώξη της ήταν η επίλυση της κρίσης με πολιτικά μέσα και η μη παράδοση της χώρας στους κομμουνιστές. Η πολιτική της προσανατολιζόταν και εξαρτιόταν από την πολιτική των δυτικών δημοκρατιών. Το τρίτο φιλοκομμουνιστικό στρατόπεδο πρέσβευε την ανατροπή της σύνταξης της χώρας στο πλευρό των Γερμανών και αλλαγές στην πολιτική και την οικονομία σύμφωνες με τις επιταγές της Μόσχας (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 364).

Το 1941 και 1942 το κίνημα αντίστασης δεν ήταν ικανό να απειλήσει ουσιαστικά την κυβέρνηση. Το Κομμουνιστικό Κόμμα δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα και συγκρότησε το καλοκαίρι του 1942 το λεγόμενο Πατριωτικό Μέτωπο, το οποίο επεδίωκε τη συνένωση όλων των αντιφασιστικών δυνάμεων της χώρας. Οι πρώτες ομάδες των παρτιζάνων, αριθμούσαν συνήθως 10 με 15 άτομα και είχαν περιορισμένη δράση. Το βασικό τους πλαίσιο περιοριζόταν σε ατομικές επιθέσεις εναντίον αξιωματούχων του καθεστώτος και στην εξασφάλιση της διαβίωσής τους στα βουνά, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσαν να σαμποτάρουν τον ανεφοδιασμό του γερμανικού στρατού με πρώτες ύλες. Η αστυνομία κατόρθωσε να διαλύσει πλήρως τις ομάδες των λεγομένων «αλεξιπτωτιστών» και των «υποβρύχιων». Οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από εμιγκρέδες στρατιωτικά έμπειρους κομμουνιστές, τους οποίους είχε στείλει η Μόσχα για να οργανώσουν την αντίσταση στη Βουλγαρία. Το αντιφασιστικό κίνημα ξεκίνησε να αποκτά μαζικές διαστάσεις το 1943 (Ασημακοπούλου, εκδ. 2015: 36).

3.3 Σύλληψη - Δίκη - Καταδίκη και Εκτέλεση του Νικόλα Βαπτσάροβ

Στις 4 Μαρτίου 1942 ο Νικόλα Βαπτσάροβ συνελήφθη από τη φασιστική αστυνομία και για τέσσερις μήνες υπεβλήθη σε φρικτά βασανιστήρια μαζί με τους συντρόφους του (Golev, 1981: 41). Σώζεται το ερωτηματολόγιο διασταύρωσης των στοιχείων του κατά τη σύλληψή του (Εικόνες 9 και 10). Στις 29 Ιουλίου 1942 το φασιστικό δικαστήριο καταδίκασε το Βαπτσάροβ σε θάνατο. Με συνοπτικές διαδικασίες ο εισαγγελέας διέταξε να εκτελεστεί αμέσως η ποινή (Ζάρεφ, 1977: 259). Τα τελευταία λόγια του Βαπτσάροβ ήταν: «*Ενήργησα με πλήρη συναίσθηση ότι υπηρετούσα την πατρίδα μου ως πιστός γιος της. Δε μετανιώνω. Δε ζητώ το έλεος κανενός...*» (Grigorov, 1979: 5).

Στις 9 το βράδυ της ίδιας μέρας και παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες της οικογένειάς του για απονομή χάριτος, καθώς δεν ήταν επίσημα εγγεγραμμένο μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας μεταφέρθηκε στο υπόγειο σκοπευτήριο της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών της Σόφιας, όπου εκτελέστηκε μαζί με πέντε ακόμη συντρόφους του, τους Άντον Ιβάνοβ, Πέτερ Μπογκντάνοβ, Ατανάς Ρομανόβ, Άντον Ποπόβ και Γκεόργκι

Μίντσεφ. Καθ' όλη τη διάρκεια της μεταφοράς, αλλά και στο σκοτεινό υπόγειο πολύγωνο βολής οι μελλοθάνατοι με παρότρυνση του Βαπτσάροβ τραγουδούσαν τους επαναστατικούς στίχους του Χρίστο Μπότεφ: «Όποιος πέφτει στη μάχη για τη λευτεριά, δεν πεθαίνει!» (Μπούμη, 1979: 1435).

Κατά την έρευνα για τη δίκη του Νικόλα Βαπτσάροβ υπήρξαν εξαιρετικές δυσκολίες, καθώς το αρχειακό υλικό είχε υποστεί σοβαρές καταστροφές (Εικόνα 12). Όλα τα έγγραφα της ακροαματικής διαδικασίας και της δίκης παρέμεναν απόρρητα καθ' όλη τη διάρκεια της σοσιαλιστικής περιόδου στη Βουλγαρία αρχικά στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Μετά την αλλαγή του καθεστώτος το αρχείο μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών, ωστόσο παρέμεινε απόρρητο και μη προσβάσιμο σε ερευνητές. Η οικογένεια μετά από αλλεπάλληλες αιτήσεις κατόρθωσε να πάρει αντίγραφα από το αρχειακό υλικό, που είχε απομείνει. Σήμερα μεγάλο μέρος, από ό,τι έχει διασωθεί, έχει ψηφιοποιηθεί και βρίσκεται αναρτημένο στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση <http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/459-2013-01-21-13-36-58>.

Κατά την έρευνα, επίσης, διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχουν οι τελικές αγορεύσεις από τους δικηγόρους υπεράσπισης. Δεν είναι γνωστό τι δήλωσε η υπεράσπιση. Ακόμη, δε σώζονται οι ακριβείς καταθέσεις των μαρτύρων. Υπάρχουν μόνο τα έγγραφα, που δηλώνουν ότι κλήθηκε πχ. ο Νικόλα Βαπτσάροβ για κατάθεση, χωρίς να περιλαμβάνονται τα έγγραφα για το τι κατάθεσε ο καθένας. Αξιοσημείωτο είναι σύμφωνα με τη μαρτυρία των απογόνων ότι για μία δίκη, που ολοκληρώθηκε συνοπτικά μέσα σε δύο μέρες κλήθηκαν και φαίνονται ότι κατέθεσαν ως μάρτυρες 150 άτομα. Λείπουν επιπλέον τα πρακτικά από τις συνεδριάσεις του στρατοδικείου. Έτσι, δεν έχουμε εικόνα για το τι ρώτησαν οι στρατοδίκες. Ωστόσο, σώζεται το κατηγορητήριο (Εικόνα 11). Ο χρόνος και ο τρόπος καταστροφής των αρχείων εγείρουν ποικίλες υποθέσεις και ερωτήματα στους ερευνητές. Από τους κατηγορούμενους μόνο οι έξι καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν.

3.4 Η πορεία του Νίκου Μπελογιάννη μέχρι τη σύλληψή του

Ο Νίκος Μπελογιάννης γεννήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου του 1915 στην Αμαλιάδα από σχετικά εύπορη οικογένεια. Ο πατέρας του κατόρθωσε να εξοικονομήσει κάποια χρήματα κατά τη μετανάστευσή του στη Αμερική με τα οποία έκτισε το ξενοδοχείο «Ολυμπία» στο κέντρο της Αμαλιάδας, που αποτελούσε την κύρια πηγή εισοδήματος της οικογένειας (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 8-10).

Η πολιτική δραστηριοποίησή του ξεκινά από τα γυμνασιακά του χρόνια. Στα δεκαεπτά του χρόνια και ως τελειόφοιτος γίνεται μέλος της Νεολαίας του ΚΚΕ (ΟΚΝΕ) συμβάλλοντας στη δημιουργία μαθητικών κομμουνιστικών πυρήνων. Ταυτόχρονα, με την κομματική του

δράση, ανέπτυξε και δραστηριότητα σε έντυπα μέσα. Το 1931 ως αρχισυντάκτης στην εφημερίδα «*Νέοι Καιροί*» και ως γενικός εποπτεύων με τον φιλόλογο Σιούτα στο φιλολογικό περιοδικό «*Χαραυγή*». Το 1932 συνελήφθη για πρώτη φορά (Σακελλαρόπουλος, 2016: 51), καθώς πρωτοστάτησε στις διαδηλώσεις των σταφιδοπαραγωγών της Αμαλιάδος, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για την πολιτική της Κυβέρνησης εναντίον τους. Ωστόσο, μαζί με τους υπόλοιπους συλληφθέντες αφέθηκε ελεύθερος (Βίτιν, 1974: 19-20). Την ίδια χρονιά ως άριστος μαθητής έδωσε εξετάσεις και εισήλθε στη Νομική Σχολή Αθηνών από την οποία όμως δεν αποφοίτησε ποτέ, καθώς αποβλήθηκε στο τελευταίο έτος των σπουδών του λόγω της εμπλοκής του με το παράνομο ΚΚΕ. Το 1934 έγινε και επίσημα μέλος του ΚΚΕ (Εικόνα 13), ενώ το 1935 γραμματέας της τοπικής οργάνωσης του κόμματος στην Αμαλιάδα συμμετέχοντας για μια ακόμη φορά στις κινητοποιήσεις των σταφιδοπαραγωγών στην περιοχή (Σακελλαρόπουλος, 2016: 51). Για τη δράση του αυτή συνελήφθη και χωρίς δίκη εξορίστηκε στην Ίο από τον Μάρτιο μέχρι τον Μάιο του 1936. Επίσης, τον Μάιο του 1936 καταδικάστηκε ερήμην, αφού λόγω εξορίας δε μπορούσε να παραστεί, σε δύο χρόνια φυλάκιση για τη συμμετοχή του στις αγροτικές κινητοποιήσεις. Με την ίδια απόφαση του απαγορευόταν να συνεχίσει τις σπουδές του. Τελικά, οι συγγενείς του υποβάλλοντας αίτηση χάριτος στο Συμβούλιο Χαρίτων πέτυχαν την ακύρωση της φυλάκισης με αποτέλεσμα ο Μπελογιάννης στα τέλη Μαΐου να επιστρέψει στην Αμαλιάδα (Βίτιν, 1974: 19-20). Τον Οκτώβριο του 1936 κατετάγη στο στρατό και υπηρέτησε ως λοχίας στο 12ο Σύνταγμα Πεζικού, που είχε έδρα την Πάτρα (Σακελλαρόπουλος, 2016: 52). Το στρατιωτικό περιβάλλον δεν τον πτόησε και συνέχισε την κομμουνιστική του δράση. Για το λόγο αυτό συνελήφθη το Δεκέμβριο του ίδιου έτους με άλλους τέσσερις στρατιώτες, βασανίστηκε στο Τμήμα Γενικής Ασφάλειας της Πάτρας και στη συνέχεια καταδικάστηκε σε τρεις μήνες φυλάκιση και έξι μήνες εξορία (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 11).

Τον Ιούνιο του 1937 επέστρεψε στην Αμαλιάδα και ανέλαβε αρχικά γραμματέας της παράνομης οργάνωσης Ηλείας του ΚΚΕ. Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς μαζί με τους Γιώργο Σουλελέ και το Γιώργο Πόθο ανέλαβε την ευθύνη των κομματικών πυρήνων της Πάτρας. Η κομματική του δράση συνδυάζεται για ακόμη μία φορά με την εκδοτική, καθώς εκείνη την περίοδο είναι ο βασικός συντάκτης της αριστερής εφημερίδας «*Λαϊκή Γνώμη*», που κυκλοφόρησε παράνομα στην Πάτρα και στις γύρω περιοχές μέχρι το 1938. Η εφημερίδα ασκούσε δριμυία κριτική τόσο στην εσωτερική, όσο και στην εξωτερική πολιτική, που ακολουθούσε ο Μεταξάς (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 11-12).

Τον Φεβρουάριο του 1938 δραστηριοποιήθηκε στον Πύργο, όπου κατόρθωσε να δημιουργήσει ισχυρή παράνομη οργάνωση και να εκδώσει εφημερίδα. Το Μάρτιο συνελήφθη

και πάλι. Αυτή τη φορά καταδικάστηκε σε φυλάκιση πέντε ετών και σε εξορία δύο ετών. Αρχικά, εξέτισε την ποινή του στις φυλακές της Αίγινας και στη συνέχεια της Ακροναυπλίας, όπου τον βρήκε ο πόλεμος του 1940. Κατά τη διάρκεια της πενταετούς φυλάκισής του έγραψε το βιβλίο του με τίτλο «*Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα*» (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 13) και το «*Σχέδιο για μια Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*». Τα έργα αυτά γράφτηκαν κάτω από τις αντίξοες συνθήκες της φυλακής, δίχως τη στοιχειώδη βιβλιογραφία και χωρίς την απαραίτητη γραφική ύλη, ενώ εντυπωσιάζουν για την ποιότητα και τη συνεκτικότητα των επιχειρημάτων τους. Τέλος, αναδεικνύουν το εύρος των γνώσεων του Μπελογιάννη, ο οποίος πραγματεύεται εντελώς διαφορετικά θέματα (Σακελλαρόπουλος, 2016: 56). Στο μεν «*Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα*» βλέπουμε τον πολιτικό επιστήμονα, καθώς περιγράφει τα μνημόνια της Ελλάδας από το 1828 και μετά. Το εντυπωσιακό είναι πως στην ουσία είναι σαν να προβλέπει και τα επόμενα, τα σημερινά. Στο δε «*Σχέδιο για μια Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*», ερχόμαστε σε επαφή με το διανοούμενο, καθώς επιχειρείται η καταγραφή της ελληνικής λογοτεχνίας.

Κατά την περίοδο της κατοχής οι κομμουνιστές κρατούμενοι παραδόθηκαν στους κατακτητές. Οι φυλακισμένοι της Ακροναυπλίας μεταφέρθηκαν σε ιταλικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Αιτωλοακαρνανία και στη συνέχεια στην Κατούνα και από εκεί στη Βόνιτσα. Την άνοιξη του 1943 ο Μπελογιάννης αρρώστησε σοβαρά από φυματίωση και μεταφέρθηκε στο Νοσοκομείο Σωτηρία, από όπου κατόρθωσε να δραπετεύσει το Σεπτέμβρη με τη συνθηκολόγηση των Ιταλών (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 14).

Μετά την απόδρασή του έφθασε στην Πάτρα, εντάχθηκε στην 3^η Ταξιαρχία του ΕΛΑΣ και ανέλαβε ως καπετάνιος του 8^{ου} Συντάγματος και γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής Πατρών. Τον Οκτώβριο του 1943, εκλέχθηκε στο κομματικό γραφείο της περιοχής Πελοποννήσου, ενώ στο τέλος της χρονιάς ανέλαβε την καθοδήγηση των Περιφερειακών Επιτροπών Λακωνίας και Μεσσηνίας. Κατά την Αντίσταση έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και επιχειρήσεις δολιοφθοράς ως καπετάνιος της Μεραρχίας Πελοποννήσου του ΕΛΑΣ (Σακελλαρόπουλος, 2016: 52-53).

Μετά την απελευθέρωση ορίστηκε επικεφαλής της διαφώτισης και μέλος του Γραφείου Πελοποννήσου του ΚΚΕ. Ταυτόχρονα, εξέδωσε την εβδομαδιαία εφημερίδα «*Ελεύθερος Μωριάς*», όργανο της Επιτροπής Πελοποννήσου του ΕΑΜ. Εκεί συνεργάστηκε στενά με τον Θόδωρο Κατριβάνο, ο οποίος ήταν εκδότης της εφημερίδας «*Ελεύθερη Αχαΐα*» στην οποία ήταν αρθρογράφος ο Μπελογιάννης (Σακελλαρόπουλος, 2016: 52-53).

Η ενεργή συμμετοχή του Μπελογιάννη στον Δημοκρατικό Στρατό ξεκίνησε στα τέλη του 1946 στη Δυτική Πελοπόννησο και συνεχίστηκε ύστερα από απόφαση του ΚΚΕ στις

αρχές του 1947 στη Βόρεια Ελλάδα στο Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ (Σακελλαρόπουλος, 2016: 52-53). Έφερε μάλιστα το βαθμό του ταγματάρχη πεζικού σύμφωνα με Διάταγμα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης, που εκδόθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 1947 και όριζε την ιεραρχία και τους αξιωματικούς του ΔΣΕ. Στη δε Βόρεια Ελλάδα ανέλαβε καθήκοντα στο Τμήμα Προπαγάνδας του Γενικού Αρχηγείου, πολιτικού επιτρόπου ταξιαρχίας, διοικητή ειδικού επιχειρησιακού αποσπάσματος και πολιτικού επιτρόπου της 10^{ης} Μεραρχίας του ΔΣΕ (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 19-20).

Το καλοκαίρι του 1948 τραυματίστηκε σοβαρά στο χέρι σε μάχες του Γράμμου. Αν και η επιστροφή στα καθήκοντά του ήταν άμεση, ωστόσο, το τραύμα του τον ταλαιπώρησε και αργότερα, όταν επέστρεψε παράνομος στην Αθήνα. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ήταν τραυματίας, λίγες μέρες αργότερα δημοσίευσε στο περιοδικό «*Δημοκρατικός Στρατός*» άρθρο με τίτλο «*Μερικά διδάγματα για τη μάχη του Γράμμου*», όπου αξιολογεί τις κινήσεις των ανταρτών (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 20). Το συγκεκριμένο κείμενο δεν είναι συναφές με το αντικείμενο της διπλωματικής, καθώς όμως φωτίζει μια άλλη πτυχή της προσωπικότητας του Μπελογιάννη αυτή του στρατιωτικού ηγέτη και συντονιστή στρατιωτικών επιχειρήσεων παρατίθεται αυτούσιο στο παράρτημα (Εικόνες 14 έως 17).

Τον Αύγουστο του 1949 άρχισε η μεγάλη επίθεση στο Γράμμο και το Βίτσι, που κατέληξε στην ήττα του Δημοκρατικού Στρατού και στην υποχώρηση του σε αλβανικό έδαφος. Στις 12 Αυγούστου το Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ συγκρότησε απόσπασμα, που αποτελούνταν κυρίως από τους άνδρες της 1^{ης} Θεσσαλικής Μεραρχίας με διοικητή το Χαρίλαο Φλωράκη. Πολιτικός επίτροπος ήταν ο Νίκος Μπελογιάννης, που είχε προαχθεί σε συνταγματάρχη και επιτελάρχης ο Αλέκος Παπαγεωργίου. Σκοπός της αποστολής τους ήταν να διεισδύσουν στα νώτα του αντιπάλου μέχρι τα Άγραφα και να δημιουργήσουν αντιπερισπασμό. Ταυτόχρονα, θα επιχειρούσαν να συγκεντρώσουν τους στρατιώτες του ΔΣΕ, που είχαν αποκοπεί στα μετόπισθεν του τακτικού στρατού και να τους εμψυχώσουν (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 20-21).

Ο Νίκος Μπελογιάννης ακολούθησε και αυτός το δρόμο της πολιτικής προσφυγιάς στην Ανατολική Ευρώπη μετά την ήττα του ΔΣΕ και επέστρεψε στην Ελλάδα αεροπορικά τον Ιούνιο του 1950 μέσω Παρισιού και Ρώμης με πλαστό διαβατήριο Αργεντινής στο όνομα Ενρίκε Πανιόθ. Αποστολή του ήταν να αναδιοργανώσει τις κομματικές οργανώσεις του ΚΚΕ, σύμφωνα με τις επιταγές του κόμματος (Σακελλαρόπουλος, 2016: 60,67).

Βέβαια, σε ιδιόχειρη επιστολή του 18 μέρες πριν από την εκτέλεσή του, γράφει ο ίδιος το βιογραφικό του ως εξής:

«Γεννήθηκα στην Αμαλιάδα (Πελ/σου) στα τέλη του 1915. Ο πατέρας μου ήταν αγρότης από τα ορεινά χωριά της περιοχής μας που κατέβηκε στην πόλη και έγινε επαγγελματίας. Επίσης και η μητέρα μου είναι αγρότισσα, αγράμματη αλλά πολύ καλή γυναίκα. Είχα δύο ακόμη μικρότερες αδερφές, από τις οποίες η μία δεν άντεξε στα κνηνητά και τις κακουχίες που πέρασαν στην πρώτη κατοχή, αρρώστησε και πέθανε. Όλοι οι δικοί μου είναι δοσμένοι στον αγώνα και έχουν υποστεί κάθε είδους καταστροφή.

Η οικονομική μας κατάσταση ήταν κάπως καλή, κι άλλοτε όχι, ανάλογα με τις δουλειές του πατέρα μου. Οι μεταβολές αυτές σε συνδυασμό με τις φιλελεύθερες ιδέες του πατέρα μου, με τον αντίστοιχο χαρακτήρα μου, συντέλεσαν πάρα πολύ στη διαμόρφωση επαναστατικής συνείδησης μέσα μου.

Μαθητής ακόμα από το γυμνάσιο μαζί με μια άλλη παρέα συμμαθητών μου, αρχίσαμε να συζητάμε για το Σοσιαλισμό, κάναμε αγώνα με τους καθηγητές για την επιβολή της δημοτικής και οργανώσαμε (1931) δύο απεργίες. Δυστυχώς τότε στην πατρίδα μου δεν υπήρχε κομματική οργάνωση για να μας τραβήξει στις γραμμές της. Συγκρατιόμουν ένα φεγγάρι- και συχνά μάλιστα από σκάρτες αναγνώσεις- για να ξαναδιαβάσω σε λίγο πάλι. Το 1934 τελείωσα το γυμνάσιο, αλλά τα οικονομικά του σπιτιού μου δεν επιτρέπουν τότε να συνεχίσω παραπάνω. Έτσι έμεινα και βοηθούσα τον πατέρα μου στη δουλειά του. Είχε τότε ξενοδοχείο. Το 1934 έγινα μέλος του Κόμματος σε ηλικία 19 χρονών.

Με πήρανε κατευθείαν στο Κόμμα γιατί οργάνωση της ΟΚΝΕ δεν υπήρχε τότε στην Αμαλιάδα. Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου πήγα να δώσω εξετάσεις στο πανεπιστήμιο. Γράφτηκα στα Νομικά και ξαναγύρισα στην πατρίδα μου με σκοπό να πηγαίνω στην Αθήνα μόνο για εξετάσεις. Η επιθυμία μου- απραγματοποίητη για λόγους οικονομικούς- ήτανε να πάω στο Πολυτεχνείο, γι' αυτό ποτέ δε σκέφτηκα να γίνω δικηγόρος.

Το 1935 τοποθετήθηκα Γραμματέας στην Κ.Ο –υπαχτίδα τότε- της πατρίδας μου. Το Σεπτέμβρη ανέβηκα στην Αθήνα για εξετάσεις. Γνωρίστηκα με τους συντρόφους της Πανεπιστημιακής Αχτίδας της ΟΚΝΕ (Δρακόπουλο, Βέττα κλπ) και χρησιμοποιήθηκα, χωρίς να έχει έρθει ακόμα η σύνδεσή μου, σε διάφορες δουλειές (ομιλητής στις παράνομες φοιτητικές συγκεντρώσεις της Κονδυλικής κοσμογονίας, επίσης στις διαπραγματεύσεις με τις άλλες οργανώσεις της νεολαίας κπλ). Τα Χριστούγεννα του '35 ξαναπήγα Γραμματέας της οργάνωσης της πατρίδας μου και τον Μάρτη του '36 πιάστηκα και εκτοπίστηκα ένα χρόνο στην Ίο και το Μάη δικάστηκα ερήμην 2 χρόνια για κάτι απεργίες που είχαν γίνει στην Αμαλιάδα.

Εν τω μεταξύ η σύγκλητος με απόφασή της με απέβαλλε από το Πανεπιστήμιο. Η δευτεροβάθμια επιτροπή Ασφαλείας εμείωσε την εκτοπισμού σε 4 μήνες και έτσι πριν μου κοινοποιήσουν την απόφαση του δικαστηρίου στην οποία είχα κάνει ανακοπή, γύρισα από την

εξορία στα τέλη του Ιούλη του 1936. Από τότε έζησα καταδικωμένος ή στη φυλακή. Μετά την κήρυξη της δικτατορίας του Μεταξά η οργάνωση με έστειλε στην Πάτρα , όπου δούλευα σε μια αχτίδα. Τον Οκτώβρη του 1936 που η κλάση μου κλήθηκε στον στρατό , πήρα εντολή να παρουσιαστώ, γιατί η νέα εκτόπιση που είχαν αποφασίσει, θα αναστελλόταν εφόσον ήμουνα φαντάρος και η δικαστική απόφαση για να εκτελεστεί, έπρεπε πρώτα να εκδικαστεί η ανακοπή. Από την προηγούμενη χρονιά το περιοδεύον συμβούλιο, μην ξέροντας ποιός είμαι με είχε τοποθετήσει στη σχολή εφέδρων αξιωματικών του Μηχανικού. Μόλις όμως παρουσιάστηκα με έδιωξαν αμέσως, γιατί εν τω μεταξύ είχαν πάει από την ασφάλεια τα χαρτιά μου . Με έστειλαν απλό φαντάρο στο σύνταγμα της Πάτρας. Εκεί η Κ.Ο με τοποθέτησε γραμματέα της Στρατ. Οργάνωσης. Το Δεκέμβρη του '36 που πιάστηκε το Πελ/κό γραφείο της Κ.Ε και η καθοδήγηση της Πάτρας (Στρίγγος, Σινάκος, Βατουσιανός κλπ), ο σύνδεσμος της έξω οργάνωσης με το Σύνταγμα, στον οποίο ο υπεύθυνος για την στρατιωτική δουλειά είχε πει το όνομά μου- καθώς και του βοηθού μου Γιάννη Ντάβου- πιάστηκε και μας μαρτύρησε. Μας έπιασαν και τους δύο μας βασάνισαν, αλλά δεν απέσπασαν τίποτα και η Στρατιωτική οργάνωση έμεινε άθιχτη. Επειδή δεν είχαν σε βάρος μας καθόλου στοιχεία στο στρατοδικείο που μας πήγαν μας δίκασαν 3 μήνες φυλακή και 6 εξορία. Μόλις τελείωσε η φυλακή μου, επειδή την εξορία την έκανες μετά το τέλος της θητεία, με έστειλαν στο πειθαρχικό λόχο της Κεφαλονιάς, που είχε τότε φτιάξει ο Μεταξάς. Τον Ιούλη του '37 κατάφερα και έφυγα. Ήρθα στην Πάτρα και δούλεψα στην οργάνωση της Π.Ε.

Τον Οκτώβρη ήμουνα βοηθός του Γραμματέα της οργάνωσης και όταν οι νομοί Ηλείας – Ολυμπίας και Ζακύνθου έγιναν ξεχωριστή Περιφερειακή Οργάνωση στάλθηκα εκεί γραμματέας. Το Πάσχα του '38 προδόθηκα στον Πύργο από τον φοροεισπράκτορα και πιάστηκε στο δρόμο. Πήγα να φύγω, με πυροβόλησαν, έπεσα και με έπιασαν. Επίσης ύστερα από λίγες μέρες έφυγα από το κρατητήριο, αλλά με κινήγησαν πολύ και επειδή από το πολύ ζύλο δεν μπορούσα να τρέξω, με έπιασαν.

Με πήγαν στην Αίγινα όπου έμεινα μέχρι την άνοιξη του 1942 και από κει μεταφέρθηκα στην Ακροναυπλία. Το Δεκέμβρη του '42 οι Ιταλοί μας πήγανε στα στρατόπεδα Κατούνας, Βόνιτσας, Κέρκυρας.

Εκεί με ενέργειες της ομάδας οι Ιταλοί ξεχώρισαν οχτώ άρρωστους συντρόφους (το Ζαχαράτο,εμένα και 6 άλλους) και μας έστειλαν για τη φυλακή της Σωτηρίας, τέλη Αυγούστου 1943. Με τη συνθηκολόγηση των Ιταλών Σ/βρης 1943 καταφέραμε να απελευθερωθούμε. Στάλθηκα στην Πελ/σο όπου δούλευα σαν β' στην αρχή και ύστερα σαν α' γραμματέας στην Κ.Ο της Πάτρας.

Την Άνοιξη του '44 στάλθηκα οργανωτής του Γραφείου Περιοχής στη Ν. Πελοπόννησο. Αργότερα έγινα μέλος του γραφείου κ' δούλεψα σε όλες τις περιφέρειες της Πελ/σου. Δούλεψα επίσης στην διαφώτιση λίγο διάστημα, με απόφαση του γραφείου τοποθετήθηκα καπετάνιος στη Μεραρχία του ΕΛΑΣ Πελ/σου, αλλά δεν έμεινα επειδή ο Άρης – στρατιωτικός διοικητής τότε της Μεραρχίας - διαφώνησε με το γραφείο κ' δεν με ήθελε, επειδή από προηγούμενα δεν τα πήγαινα καλά μαζί του.

Μετα την απελευθέρωση δούλεψα επικεφαλής της Διαφώτισης κ' σαν μέλος της γραμματείας της κομ. Επιτροπής της Περιοχής, παρακολουθούσα ορισμένες οργανώσεις. Αργότερα δούλεψα σαν μέλος της γραμματείας της Κ.Ο Πάτρας κ' τέλος από τον Αύγουστο του '46 παρακολουθούσα την οργάνωση της Κ και Ν Πελ/σου κ' την οργάνωση του αντάρτικου.

Μόλις είχε γίνει το αρχηγείο Πελ/σου ειδοποιήθηκα και ανέβηκα στην Αθήνα (Φλεβάρης του '47). Από κεί μέσω Θεσ/ίας έφυγα για την έδρα του Γ.Α.

Περιπλανήθηκα 4 περίπου μήνες σ' όλη σχεδόν την Μακεδονία κ' την Ήπειρο γιατί έπεσα πάνω στην «εαρινή εκστρατεία».

Στο Γ.Α τοποθετήθηκα πρώτα στο Πα Γραφείο, ύστερα υποδιοικητής στη σχολή αξιωματικών, σήμερα δουλεύω στην διαφώτιση. Δεν έχω κανένα λόγο να μην είμαι ικανοποιημένος από τη δουλειά που έχω τοποθετηθεί. Δεν είμαι όμως ικανοποιημένος από την απόδοση ή την ποιότητα της δουλειάς μου, που ακόμα δεν μπόρεσα να πλησιάσω στο ύψος, που απαιτούν οι σημερινές περιστάσεις» (<http://arxeio.kke.gr/document/169>) (Εικόνες 18 έως 22).

3.5 Ιστορικό Πλαίσιο της Ελλάδας στα Χρόνια του Νίκου Μπελογιάννη

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με έναν Εμφύλιο πόλεμο. Και ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη γίνονταν εκκαθαρίσεις με στόχο τους δωσίλογους, στην Ελλάδα στόχος ήταν οι ύποπτοι αριστερών πεποιθήσεων και οι αντιστασιακοί. Ο ελληνικός Εμφύλιος υπήρξε η πιο αιματηρή σύγκρουση της Ευρώπης μέχρι τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή του Ψυχρού Πολέμου (Mazower, εκδ. 2003: 14-16).

Οι μετεμφυλιακές κυβερνήσεις ήταν μικρής διάρκειας και είχαν σαν πρωταρχικό στόχο την καταστολή του κομμουνισμού, παρά οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια μεταρρύθμισης ή ανασυγκρότησης της κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά υπήρχαν ελπιδοφόρες ενδείξεις ότι μπορούσαν να επικρατήσουν μετριοπαθέστερες αντιλήψεις, αν και διχάστηκαν σχετικά με το βαθμό επιείκειας, που έπρεπε να επιδείξουν στους ηττημένους του Εμφυλίου. Τον Φεβρουάριο του 1950 έγινε άρση του στρατιωτικού νόμου του 1947 και τον επόμενο μήνα διεξήχθησαν εκλογές με το αναλογικό σύστημα (Clogg, 2003: 171-172).

Οι εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου 1950 ανέδειξαν πρώτο το Λαϊκό Κόμμα του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη με 18,8 % και 62 έδρες. Το εκλογικό αποτέλεσμα επιβεβαίωσε τον κατακερματισμό της Δεξιάς και την καταβαράθρωσή της από 65% το 1946 σε 36% το 1950. Ο Πλαστήρας αναδείχτηκε ρυθμιστής του πολιτεύματος, ενώ σημαντική υπήρξε και η παρουσία της Αριστεράς έξι μόλις μήνες από τη λήξη του Εμφυλίου (Σακελλαρόπουλος, 2016: 14).

Ο Πλαστήρας πρέσβευε την απόδοση αμνηστίας στους κατάδικους και εξόριστους κομμουνιστές. Με τη στάση αυτή επιδίωκε να προσελκύσει το εαμικό μπλοκ και να λειτουργήσει ως τομή για το μετεμφυλιακό κλίμα. Επιχειρούσε στην ουσία να πείσει τους νικητές της αστικής παράταξης στον Εμφύλιο να ενσωματώσουν τους ηττημένους στα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δρώμενα της χώρας. Η θέση αυτή βρήκε εντελώς αντίθετους τους σκληροπυρηνικούς του αστικού κατεστημένου, οι οποίοι είχαν φοβηθεί στον Εμφύλιο ότι θα χάσουν την εξουσία. Η εχθρότητα απέναντι στον Πλαστήρα φάνηκε την επομένη των εκλογών κατά την προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης. Αν και στις 12 Μαρτίου 1950 οι Πλαστήρας, Βενιζέλος, Τσουδερός και Παπανδρέου απέστειλαν στο βασιλιά Παύλο από κοινού επιστολή ότι είχαν καταλήξει σε συμφωνία για να συγκροτήσουν από κυβέρνηση, ωστόσο ο Βασιλιάς απέφυγε να αναθέσει στον Πλαστήρα σχηματισμό της. Αντίθετα, έδωσε την εντολή στον Τσαλδάρη, ο οποίος την επέστρεψε αυθημερόν. Ακολούθησε, ο Βενιζέλος, που κατέληξε σε συμφωνία με τον Τσαλδάρη να του παράσχει ψήφο ανοχής και εξασφάλισε τη συμμετοχή του Κανελλόπουλου στην κυβέρνηση (Σακελλαρόπουλος, 2016: 14-15).

Το αξιοσημείωτο είναι πως τις αμφιβολίες τους για τη συγκεκριμένη κυβέρνηση δεν εξέφρασαν μόνο οι Πλαστήρας-Τσουδερός και η Αριστερά, αλλά και ο Πρεσβευτής των ΗΠΑ Χένρι Γκρέϊντι. Στις 30 Μαρτίου 1950, μάλιστα, απέστειλε ανοιχτή επιστολή στο Βενιζέλο, όπου με σαφήνεια δήλωνε ότι η παρούσα κυβέρνηση δεν έχαιρε της αποδοχής των ΗΠΑ με βασικό επιχείρημα ότι δεν εξασφάλιζε την απαιτούμενη σταθερότητα για την αξιοποίηση της αμερικανικής οικονομικής υποστήριξης. Άφηνε, έτσι, σοβαρές υπόνοιες για το ότι η αμερικανική βοήθεια ίσως να μη συνεχιζόταν αν αυτή η κυβέρνηση παρέμενε. Ο Βενιζέλος κατέβαλε προσπάθεια υποβάθμισης της επιστολής, αλλά λίγο αργότερα αναγκάστηκε σε παραίτηση, όταν ο διαχειριστής της Διοικήσεως Οικονομικής Συνεργασίας Πωλ Χόφμαν διεμήνυσε ότι για την εφαρμογή του προγράμματος εξηλεκτρισμού, που εγκρίθηκε ύψους 79.060.000 δολαρίων, ήταν απαραίτητο να διασφαλιστούν τα παρακάτω: Αποφυγή πληθωριστικών κινδύνων, διοικητικές μεταρρυθμίσεις για την αποτελεσματικότερη απορρόφηση της αμερικανικής βοήθειας και καθήλωση των μισθών τουλάχιστον για τρεις

μήνες. Υπό το πρίσμα αυτών των εξελίξεων ο Βασιλιάς αναγκάστηκε να δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Πλαστήρα, ο οποίος συνέπραξε με τους Φιλελεύθερους και το Γεώργιο Παπανδρέου (Σακελλαρόπουλος, 2016: 15-16).

Η διάρκεια της κυβέρνησης Πλαστήρα, δυστυχώς, επρόκειτο να ακολουθήσει αυτή των προηγούμενων. Η στάση του Πλαστήρα για τα μέτρα αμνήστευσης αποτελέσαν αφορμή για εσωτερικές διαφωνίες. Η προσπάθεια του να επουλώσει τις πληγές της Εμφύλιας Διαμάχης με ευνοϊκά μέτρα για τους ηττημένους βρήκε αντίθετους όχι μόνο αυτούς, που συνέπραξαν μαζί του για το σχηματισμό κυβέρνησης, αλλά δέχτηκε και τις επικρίσεις των ΗΠΑ. Τα πέντε νομοσχέδια, που κατέθεσε στις 6 Ιουνίου 1950 «περί μέτρων επιείκειας», λόγω των πιέσεων μετατράπηκαν σε τρία και αφορούσαν στη χορήγηση αμνηστίας στους «συμμορίτες», που θα παραδίνονταν οικειοθελώς, στην αύξηση του αριθμού του συμβουλίου χαρίτων και στο δικαίωμα αναθεώρησης των αποφάσεων των Εκτάκτων Στρατοδικείων. Η έγκριση των νομοσχεδίων έγινε με τη μορφή αναγκαστικών νόμων στις 4 Αυγούστου 1950 (Σακελλαρόπουλος, 2016: 16-18).

Οι πιέσεις, που δέχτηκε και οι υποχωρήσεις, που έκανε οδήγησαν τον Πλαστήρα με αφορμή τους εορτασμούς του Δεκαπενταύγουστου στην Τήνο σε δηλώσεις, που πυροδότησαν την αποχώρηση των Φιλελευθέρων από την κυβέρνηση με αποτέλεσμα αυτή να χάσει τη δεδηλωμένη. Λίγες μέρες αργότερα και πάλι ο Βενιζέλος συγκρότησε κυβέρνηση αρνούμενος όμως να ενστερνιστεί το πρόγραμμα επιείκειας του Πλαστήρα. Η στάση αυτή σε συνδυασμό με το ότι οι ΗΠΑ ενημέρωσαν τα ανάκτορα ότι η κυβέρνηση Βενιζέλου δε χαιρεί της εύνοιας τους και εκδήλωσαν την προτίμησή τους στον Παπάγο, του στοίχισαν τη δεδηλωμένη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 19).

Με το φόβο ενδεχόμενης ανάμειξης του Παπάγου στην ενεργή πολιτική ζωή ο βασιλιάς Παύλος συγκάλεσε σύσκεψη με τους Βενιζέλο, Παπανδρέου και Τσαλδάρη, όπου ο Βενιζέλος κατόρθωσε να έρθει σε συμφωνία για σχηματισμό κυβέρνησης για τρίτη φορά, η οποία πήρε την έγκριση της Βουλής στις 15 Σεπτεμβρίου 1950. Με τη συμμετοχή βέβαια του Λαϊκού Κόμματος δεν γίνεται αναφορά πλέον σε μια κεντρώα κυβέρνηση, αλλά σε μια ακροδεξιά (Σακελλαρόπουλος, 2016: 19-20).

Η στάση των ΗΠΑ άλλαξε. Ενώ αναμενόταν να υπάρξει αντίδραση στην εκλογή Βενιζέλου, ο πόλεμος της Κορέας άλλαξε τα δεδομένα. Η ύπαρξη μιας ελληνικής κυβέρνησης με το συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό θεώρησαν ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους καλύτερα από μια κυβέρνηση της Κεντροαριστεράς. Επιπλέον, ο Βενιζέλος αποφάσισε την αποστολή τάγματος 800 ανδρών και εννέα μεταφορικών αεροπλάνων Ντακότα (Σακελλαρόπουλος, 2016: 20).

Δυστυχώς, η κυβέρνηση και πάλι κλυδωνίστηκε, καθώς τον Οκτώβρη του 1950 ξέσπασε σκάνδαλο παρανομιών για τη διαχείριση της εκφόρτωσης του άνθρακα στο λιμάνι του Πειραιά. Στο συγκεκριμένο σκάνδαλο υπήρξε ανάμειξη του ονόματος του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, η οποία όμως δε τεκμηριωνόταν με αποδείξεις. Συνέπεια ήταν να συγκροτηθεί στις 16 Νοεμβρίου 1950 καινούρια κυβέρνηση του Βενιζέλου χωρίς τη συμμετοχή του Τσαλδάρη και των βουλευτών του, η οποία διατήρησε την εξουσία ως τις 27 Οκτωβρίου 1951 (Σακελλαρόπουλος, 2016: 20-21).

Οι διαρκείς κλυδωνισμοί της κυβέρνησης Βενιζέλου και η κατάσταση πολιτικής αποσταθεροποίησης της χώρας οδήγησαν την πλευρά του παλατιού να σχεδιάζει την πτώση της και τη συγκρότηση μεταβατικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον έμπιστο του βασιλιά Παύλο, στρατηγό Βεντήρη, ο οποίος θα προέβαινε στην προκήρυξη εκλογών. Στις εκλογές αυτές η πλευρά του Θρόνου πίστευε ότι θα μπορούσε να πείσει τον Παπάγο να ηγηθεί ενός δεξιού κόμματος κάτω από την επιρροή του βασιλιά (Σακελλαρόπουλος, 2016: 21).

Στη συγκεκριμένη περίοδο ο στρατιωτικός μηχανισμός είχε ισχυρότατη παρουσία στο σύστημα εξουσίας. Η παρουσία αυτή αντικατοπτριζόταν μέσα από τη συγκρότηση του Ιερού Δεσμού Ελλήνων Αξιωματικών (ΙΔΕΑ), ο οποίος στην ουσία ήταν μετεξέλιξη ακροδεξιών στρατιωτικών οργανώσεων, που δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στη Μέση Ανατολή, αλλά και ορισμένων, που δραστηριοποιήθηκαν στην Ελλάδα κατά την Κατοχή. Ιδρύθηκε στις 25 Οκτωβρίου 1944 ως στρατιωτικό παρακλάδι της αστικής παράταξης. Κατόρθωσε με την ανοχή των κυβερνήσεων να εξελιχθεί σε μηχανισμό, που έλεγχε στην ουσία το στρατό και θεωρούσε δεδομένο τον ενεργό ρόλο του στο πολιτικό σύστημα (Σακελλαρόπουλος, 2016: 21-23).

Με αναμφισβήτητη, λοιπόν, την υποστήριξη του στρατού ο Αλέξανδρος Παπάγος σκόπευε να πολιτευτεί. Παραιτήθηκε από τη θέση του στις 28 Μαΐου 1952 προφασισζόμενος λόγους υγείας και ευθιξίας, καθώς ο διευθυντής του πολιτικού γραφείου του βασιλιά κατά την επίσκεψή του στις ΗΠΑ, όχι μόνο εκφραζόταν αρνητικά για το άτομό του, αλλά διατείνονταν ότι επρόκειτο να αντικατασταθεί. Ο ΙΔΕΑ παρερμηνεύοντας τη στάση του και από φόβο μην υποβαθμιστεί η θέση του στρατού στο σύστημα εξουσίας προχώρησε σε κίνηση στις 31 Μαΐου 1951. Επιδίωξη του κινήματος ήταν η κήρυξη στρατιωτικής δικτατορίας με επικεφαλής τον Παπάγο. Ο Παπάγος, μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός, συναντήθηκε μαζί τους και καταδίκασε τη συγκεκριμένη κίνηση. Το κίνημα απέτυχε. Από τους στασιαστές συνελήφθησαν μόνο επτά, οι οποίοι επανήλθαν στο στράτευμα μετά από ένα χρόνο. Κατόπιν των παραπάνω γεγονότων ο βασιλιάς Παύλος διόρισε ως Αρχηγό ΓΕΣ

τον στρατηγό Τσακαλώτο, που ήταν πιστός σε αυτόν και όχι τον στρατηγό Κιτριλάκη, που ήταν προσκείμενος στον Παπάγο (Σακελλαρόπουλος, 2016: 24-25).

Στις 30 Ιουλίου 1951 ο Παπάγος δήλωσε ότι θα πολιτευτεί. Στις 6 Αυγούστου ανακοίνωσε την ίδρυση του κόμματός του «*Ελληνικός Συναγερμός*». Στις εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου το κόμμα του ήρθε πρώτο (Σακελλαρόπουλος, 2016: 25-26). Ο βασιλιάς Παύλος του έκανε την πρόταση να σχηματίσει κυβέρνηση ως επικεφαλής μαζί με τους Πλαστήρα και Βενιζέλο. Ο Παπάγος αρνήθηκε και υποστήριξε ότι μοναδική λύση είναι η προκήρυξη νέων εκλογών με πλειοψηφικό σύστημα. Ο βασιλιάς κάλεσε τον Πλαστήρα, ο οποίος κατόρθωσε να εξασφαλίσει τη δεδηλωμένη μετά από σύμπραξη με το Βενιζέλο. Στις 27 Οκτωβρίου 1951 ανέλαβε η νέα κυβέρνηση ΕΠΕΚ – Φιλελευθέρων. Ο Πλαστήρας ήταν αποφασισμένος να καταλήξει σε συμφωνία με τους Φιλελεύθερους για την λήψη μέτρων ειρήνευσης, η οποία κατέληξε στα εξής: α) Κατάργηση των εκτάκτων στρατοδικείων και εκδίκαση των προβλεπομένων αδικημάτων από τον ΑΝ 509/47 από τα πενταμελή εφετεία. β) Μετατροπή των θανατικών ποινών σε ισόβια και αποφυλάκιση όσων είχαν καταδικαστεί με ποινές μέχρι πέντε χρόνια, αφού πρώτα ειδικές επιτροπές τους αξιολογούσαν ως μη επικίνδυνους, ενώ η αποφυλάκισή τους θα λογιζόταν ως αναστολή της ποινής. γ) Κατάργηση των στρατοπέδων. Αν οι ειδικές επιτροπές αξιολογούσαν απαραίτητη τη συνέχιση κράτησης πολιτικών κρατουμένων, αυτοί θα περιορίζονταν σε συγκεκριμένα γεωγραφικά σημεία και όχι σε στρατόπεδα. δ) Διατήρηση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων για το διορισμό στο δημόσιο. ε) Αναγνώριση δικαιώματος αναψηλάφησης της δίκης τους σε όσους είχαν καταδικαστεί σε ποινές άνω των πέντε ετών (Λιναρδάτος 1977: 302).

Τα μέτρα αυτά θα εφαρμόζονταν κατά δήλωση του Πλαστήρα, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «*Ελευθερία*» της 1^{ης} Νοεμβρίου 1951 ύστερα από «*στενή επαφή και συνεργασία μετά της Αμερικανικής Αποστολής.*» ([http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin_ftr.asp?c=64&pageid=-1&id=345889&s=0&STEMTYPE=0&STEM_WORD PHONETIC_IDS=&CropPDF=0](http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin_ftr.asp?c=64&pageid=-1&id=345889&s=0&STEMTYPE=0&STEM_WORD_PHONETIC_IDS=&CropPDF=0)). Ήταν σαφές ότι επεδίωκε την υποστήριξη των δυτικών χωρών, ώστε να μην θέσει σε κίνδυνο την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ, η οποία επικυρώθηκε τελικά στις 18 Φεβρουαρίου 1952 (Σακελλαρόπουλος, 2016: 27-28).

Σε αυτό το σημείο θα ήταν καλό να γίνει μια σύντομη αναφορά στο ρόλο, που διαδραμάτιζαν οι ΗΠΑ στις εσωτερικές εξελίξεις της Ελλάδας κατά την εξεταζόμενη περίοδο, ο οποίος υπήρξε καθοριστικός. Μετά τη λήξη του Εμφυλίου το βασικό επιχείρημα των ΗΠΑ για οποιαδήποτε επέμβαση στην Ελλάδα ήταν αρχικά η σωτηρία της και κατόπιν η διαχείριση της οικονομικής βοήθειας - που είχε αποσταλεί- με το πρόσχημα ότι ήταν

χρήματα των Αμερικανών φορολογούμενων. Αποκλειστικός στόχος, φυσικά, ήταν η στήριξη των αμερικανικών συμφερόντων, που δυστυχώς δε ταυτίζονταν πάντα με τα ελληνικά. Αρχικά η στάση τους ήταν μετριοπαθής απέναντι στα ελληνικά ζητήματα και δεν απέρριπταν την ενσωμάτωση των κομμουνιστών στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα της χώρας. Ωστόσο, η εκδήλωση του Μακαρθισμού και η έναρξη του πολέμου στην Κορέα είχαν σαν αποτέλεσμα να σκληρύνουν τη στάση τους, ιδιαίτερα υπό το φόβο εισβολής των σοβιετικών στην Ελλάδα μέσω της Βουλγαρίας (Σακελλαρόπουλος, 2016: 28-34). Η αλλαγή της πολιτικής τους εκφράστηκε με την αμέριστη συμπαράστασή τους σε μια δεξιά κυβέρνηση με επικεφαλής τον Παπάγο και την εγκατάλειψη οποιασδήποτε στήριξης σε μέτρα ειρήνευσης (Σακελλαρόπουλος, 2016: 39).

Η απόλυτη σύμπλευση με την αμερικανική ψυχροπολεμική πολιτική ξεπληρωνόταν από τις ΗΠΑ με οικονομική στήριξη. Η ελληνική οικονομία εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την αμερικανική βοήθεια και από τα παραδοσιακά στηρίγματα του ισοζυγίου πληρωμών, όπως το μεταναστευτικό και το εφοπλιστικό συνάλλαγμα (Clogg, 2003: 174).

Η πολιτική συμφιλίωσης μπορεί να μην ήταν άμεση προτεραιότητα των κυβερνήσεων, ωστόσο, σημειώθηκε κάποια πρόοδος για την οικονομική ανόρθωση. Αν και εγκαταλείφθηκαν στην ουσία οι προσπάθειες να στραφεί η οικονομία από την γεωργία στη βιομηχανία με την καθοδήγηση του κράτους, η οικονομική πολιτική επικεντρώθηκε στην αποκατάσταση της αξιοπιστίας του νομίσματος, η οποία είχε υπονομευθεί από τον πληθωρισμό της Κατοχής και των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων (Clogg, 2003: 173).

Επίσης, παρουσιάστηκε έξαρση της ανοικοδόμησης και της αστυφιλίας με αποτέλεσμα την παραμόρφωση του περιβάλλοντος της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και σταδιακά πολλών επαρχιακών πόλεων από τις πολυκατοικίες του μπετόν δίνοντας μερικές φορές την αίσθηση ότι η χώρα είναι ένα τεράστιο γαπί (Clogg, 2003: 173-174).

3.6 Σύλληψη - Δίκες - Καταδίκες και Εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη

Ο Μπελογιάννης, όταν έφθασε στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 1950 ήρθε σε επαφή πρώτα με τον Πλουμπίδη και το Βαβούδη. Ως έμπειρο μέλος του ΚΚΕ και έχοντας πλήρη επίγνωση της επικινδυνότητας και των δυσκολιών της αποστολής του είχε περιορίσει τις εξόδους του στις απολύτως κομματικά αναγκαίες (Σακελλαρόπουλος, 2016: 67). Παρά τις προφυλάξεις συνελήφθη στις 20 Δεκεμβρίου 1950 (Παρασκευόπουλος, 1976: 24).

Η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη ξεκίνησε την Παρασκευή 19 Οκτωβρίου 1951 στις 8 το πρωί στην αίθουσα του Έκτακτου Στρατοδικείου Αθηνών, ύστερα από έντεκα σχεδόν μήνες από τη σύλληψή του (Σακελλαρόπουλος, 2016: 71). Δικάστηκε με βάση τον Αναγκαστικό Νόμο 509/1947, που θεωρούσε εγκληματική οργάνωση το ΚΚΕ και το είχε κηρύξει

παράνομο, προδοτικό και ξενοκίνητο κόμμα, που δρα ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 43). Συγκεκριμένα κατηγορήθηκε ότι προπαγάνδιζε υπέρ του ΚΚΕ με επιδίωξη την εφαρμογή ιδεών, που αποσκοπούσαν στην βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος, του ισχύοντος κοινωνικού καθεστώτος ή την απόσπαση μέρους της επικράτειας με προσηλυτισμό, που αποσκοπούσε στην εφαρμογή αυτών των ιδεών. Μαζί του παραπέμφθηκαν σε δίκη άλλα ενενήντα δύο (92) άτομα. Εβδομήντα (78) συνολικά δικηγόροι είχαν αναλάβει την υπεράσπιση των κατηγορουμένων. Παρίσαντο εβδομήντα δύο (72) μάρτυρες κατηγορίας και εβδομήντα τρεις (73) μάρτυρες υπεράσπισης. Στην αίθουσα υπήρχε πλήθος φρουρών, αστυνομικών, στρατιωτικών, δημοσιογράφων και συγγενών των κατηγορουμένων. Λόγω του συνωστισμού στη μικρή αίθουσα ο πρόεδρος του Στρατοδικείου Ανδρέας Σταυρόπουλος αναγκάζεται να διατάξει τη διακοπή της συνεδρίασης και τη συνέχισή της το απόγευμα της ίδια μέρας σε μεγαλύτερη αίθουσα στο Α' Τριμελές Πλημμελειοδικείο, που στεγαζόταν στο Αρσάκειο Μέγαρο (Σακελλαρόπουλος, 2016: 71). Ένα από τα μέλη του δικαστηρίου ήταν ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο μετέπειτα δικτάτορας της 21ης Απριλίου 1967 ως έκτακτος στρατοδίκης (Παρασκευόπουλος, 1976: 58-60).

Η δίκη ολοκληρώθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1951 (Παρασκευόπουλος, 1976: 71). Ο Πίνακας 1, που παρατίθεται στο παράρτημα, δίνει σχηματικά την αντιστοιχία της απολογίας των κατηγορουμένων με την ποινή, που τους επιβλήθηκε. Από τους κατηγορουμένους, συνολικά είκοσι άτομα αποκήρυξαν το ΚΚΕ. Οι δέκα (10) αθώωθηκαν, οι οκτώ (8) απαλλάχθηκαν από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης, ενώ οι δύο (2) καταδικάστηκαν με αναστολή εκτέλεσης της ποινής. Επίσης, ειδική μεταχείριση είχαν όσοι από τους κατηγορουμένους παραδέχθηκαν ότι κατά την προανάκριση η Ασφάλεια δεν απέσπασε την κατάθεσή τους με τη βία, αλλά αυτή έγινε αυτοβούλως. Συγκεκριμένα, δεκαεννιά (19) αθώωθηκαν, είκοσι (20) απαλλάχθηκαν από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης και δύο (2) πήραν αναστολή εκτέλεσης της ποινής (Σακελλαρόπουλος, 2016: 71-73).

Από τους ενενήντα δύο (92), δηλαδή, κατηγορούμενους, οι εξήντα ένα (61) γύρισαν ελεύθεροι στα σπίτια τους, επειδή ακολούθησαν συγκεκριμένη τακτική στην απολογία τους, η οποία συνίστατο είτε στην αποκήρυξη του ΚΚΕ είτε στην παραδοχή ότι δε τους ασκήθηκε βία από την Ασφάλεια κατά την προανάκριση. Αθώοι, επίσης, κρίθηκαν δύο (2), που πλέον δεν είχαν καμία σχέση με το ΚΚΕ και είχαν διακόψει από χρόνια τη δράση τους (Σακελλαρόπουλος, 2016: 73).

Αντίθετα, στη δίκη έντεκα (11) από τους κατηγορουμένους κατήγγειλαν την Ασφάλεια ότι αποκόμισε την κατάθεσή τους με χρήση βίας και κρίθηκαν ένοχοι. Οι δέκα (10) χωρίς αναστολή εκτέλεσης της ποινής τους, ενώ ο ένας (1) με αναστολή. Καταδικάστηκαν, τέλος,

---

εκείνοι, που δήλωσαν ότι παραμένουν κομμουνιστές ή μαρξιστές (Σακελλαρόπουλος, 2016: 73).

Συνολικά, μόνο είκοσι δύο (22) από τους κατηγορούμενους κρίθηκαν ένοχοι χωρίς αναστολή και οι είκοσι ένα (21) καταδικάστηκαν από κάθειρξη μέχρι 15 έτη έως θάνατο (Σακελλαρόπουλος, 2016: 73).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τα πρακτικά της δίκης, τουλάχιστον δύο από τους κατηγορούμενους ήταν συνεργάτες της Ασφάλειας σε βάρος συγκατηγορουμένων τους (Σακελλαρόπουλος, 2016: 73). Ο Παπαηλιόπουλος Αλέξανδρος κατέδιδε τη Μανιάτη Αφροδίτη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 160-162) και ο Παπαγεωργίου Δημήτριος τον Μπελογιάννη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 164-165).

Σε όλη τη διάρκεια της δίκης είναι εμφανής η προσπάθεια από την πλευρά της έδρας να επισπεύσει τη διαδικασία για να μη βρίσκονται σε ισχύ τα μέτρα ειρηνεύσεως, που είχε αναγγείλει ο Πλαστήρας και στα οποία έχει γίνει προηγούμενη αναφορά. Επίσης, είναι σαφές ότι το δικαστήριο είχε προαποφασίσει για την καταδίκη όσων δεν αποκηρύξουν το ΚΚΕ ή στραφούν κατά της Ασφάλειας. Το γεγονός αυτό έσπευσαν να εκμεταλλευτούν κάποιοι κατηγορούμενοι και αποκηρύσσοντας το ΚΚΕ να αθωωθούν (Σακελλαρόπουλος, 2016: 73-74).

Ο Μπελογιάννης στη δίκη έδειξε να εστιάζει περισσότερο όχι τόσο στην απόφαση του στρατοδικείου γι' αυτόν, αλλά στην υπεράσπιση της πολιτικής του ΚΚΕ, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί εκείνη την περίοδο. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε στο ότι η αναζήτηση καταφυγίου στα βουνά και η χρήση βίας από τους αριστερούς έγινε για να σωθούν από τις παρακρατικές δεξιές οργανώσεις (Σακελλαρόπουλος, 2016: 74), ενώ επικαλέστηκε τη θεωρία του «πισώπλατου χτυπήματος»¹ του Τίτο. Αρνήθηκε τις κατηγορίες, όπως η επιδίωξη βίαιης ανατροπής του υπάρχοντος καθεστώτος, και υποστήριξε ότι το ΚΚΕ στοχεύει στην ειρήνευση, την αμνηστία και σε πολιτικούς δημοκρατικούς αγώνες (Σακελλαρόπουλος, 2016: 74).

Τα επιχειρήματα του Μπελογιάννη, όσο ισχυρά και αν ήταν, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν έπεισαν το δικαστήριο. Ο Μπελογιάννης καταδικάστηκε σε θάνατο μαζί με έντεκα (11)

---

¹ «Πισώπλατο χτύπημα» του Τίτο: Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της 6^{ης} Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ την 9^η Οκτωβρίου 1949 μία από τις αιτίες ήττας του Δημοκρατικού Στρατού ήταν το γεγονός ότι δέχτηκε πολλαπλά χτυπήματα από τον Τίτο μετά τη σύγκρουσή του με τον Στάλιν τα οποία συνίστανται εν συντομία στα εξής: σε στρατιωτικό επίπεδο επέτρεψε στον «μοναρχοφασιστικό στρατό» να εισέλθει σε Γιουγκοσλαβικό έδαφος και να χτυπήσει τον ΔΣΕ πλευρικά στο Καϊμάκτσαλαν, ενώ έκλεισε τα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας διακόπτοντας τον ανεφοδιασμό του. Επιπλέον ο Τίτο κατηγορήθηκε ότι οργάνωσε λιποταξίες στο ΔΣΕ και ότι πράκτορες με εντολή του ενεργούσαν με γνώμονα τη διάλυση του ΔΣΕ στην ελεύθερη Ελλάδα (Συλλογικός, εκδ. 2011: 192)..

ακόμη συγκατηγορούμενους του. Σε τρεις (3) επιβλήθηκε ισόβια κάθειρξη, σε τέσσερις (4) εικοσαετή και σε δύο (2) δεκαπενταετή. Όλοι, όπως προαναφέρθηκε είτε δεν αποκήρυξαν τα πολιτικά τους πιστεύω είτε κατήγγειλαν τις πρακτικές ανάκρισης της Ασφάλειας (Σακελλαρόπουλος, 2016: 74).

Ο πρωθυπουργός Νικόλαος Πλαστήρας δήλωσε ότι η απόφαση δεν θα εκτελεστεί (Παρασκευόπουλος, 1976: 71-73), καθώς ο νόμος για τα μέτρα επιείκειας, που είχε ψηφίσει η κυβέρνηση του μετέτρεπε τις θανατικές καταδίκες σε ισόβια κάθειρξη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 74).

Ωστόσο, στις 13 Νοεμβρίου 1951, λίγο πριν την έκδοση της απόφασης η Ασφάλεια Προαστίων της Χωροφυλακής βρήκε παράνομους ασυρμάτους στις περιοχές Καλλιθέας και Γλυφάδας (Βουρνάς, 1981: 42). Επιστρατεύθηκε, λοιπόν, ο ΑΝ.375/36 περί κατασκοπείας. Σημειώνεται ότι ο συγκεκριμένος νόμος είχε θεσπιστεί επί δικτατορίας Μεταξά και προέβλεπε για τους καταδικασθέντες τη θανατική ποινή (Βουρνάς, 1981: 34). Δεν ψηφίστηκε από Βουλή, καθώς αυτή σε μια δικτατορία δε λειτουργεί, γι' αυτό φέρει το χαρακτηρισμό αναγκαστικός νόμος (ΑΝ) (Σακελλαρόπουλος, 2016: 215).

Η ανακάλυψη των ασυρμάτων είχε σαν αποτέλεσμα είκοσι εννέα (29) άτομα να παραπεμφθούν εκ νέου σε δίκη με την κατηγορία της κατασκοπείας βάσει του ΑΝ.375/1936. Η δεύτερη αυτή δίκη άρχισε στις 15 Φεβρουαρίου 1952 στο Α' Διαρκές Στρατοδικείο Αθηνών (Παρασκευόπουλος, 1976: 110), που συνεδρίασε και αυτό στην αίθουσα του Α' Τριμελούς Πλημμελειοδικείου στο Αρσάκειο Μέγαρο. Οι κατηγορούμενοι δικάστηκαν «κατ' αντιμωλίαν», δηλαδή, ήταν παρόντες, ενώ δικάστηκε «ερήμην» και η ηγεσία του ΚΚΕ, που ήταν εκτός Ελλάδας. Από τους είκοσι εννέα (29) κατηγορούμενους οι έξι (Νικόλαος Μπελλογιάννης, Δημήτριος Καλοφωλιάς, Αθανάσιος Κανελλόπουλος, Στέργιος Γραμμένος, Έλλη Ιωαννίδου και Θεοδώρα Γεωργιάδου) είχαν ήδη καταδικαστεί με θανατική ποινή, που μετατράπηκε σε ισόβια από την προηγούμενη δίκη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 215).

Στη δίκη αυτή ήταν από την αρχή εμφανές ότι επιδιώκεται η άμεση ολοκλήρωσή της με τήρηση, όμως, όλων των δικονομικών τύπων, καθώς η υπόθεση είχε προσελκύσει το ενδιαφέρον του διεθνούς τύπου και στο ακροατήριο της αίθουσας υπήρχαν ανταποκριτές από τις σημαντικότερες εφημερίδες του εξωτερικού (Σακελλαρόπουλος, 2016: 215).

Η ατμόσφαιρα στην αίθουσα ήταν τεταμένη, καθώς ήταν σαφές ότι σκοπός της δεύτερης δίκης ήταν η επιβολή της θανατικής καταδίκης, που δε κατέστη εφικτή με την πρώτη. Τα ευρήματα των ερευνών της Ασφάλειας αποτελούσαν απλά το αναγκαίο πρόσχημα για την έκδοση της απόφασης. Η συνοπτικότητα της διαδικασίας φάνηκε και από το χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης. Στην πρώτη δίκη από τη σύλληψη του Μπελλογιάννη μέχρι την

εκδίκαση της υπόθεσης μεσολάβησε ένα χρονικό διάστημα γύρω στους δέκα μήνες. Σε αυτό το διάστημα έγιναν οι συλλήψεις, οι προανακρίσεις, οι ανακρίσεις και η έκθεση γνωμοδότησης του εισηγητή. Ο αντίστοιχος χρόνος στη δεύτερη δίκη ήταν μόλις τρεις μήνες (Σακελλαρόπουλος, 2016: 215-216).

Η στάση του Μπελογιάννη και σε αυτή τη δίκη είναι έντονα πολιτική. Αρνήθηκε και πάλι όλες τις κατηγορίες και υποστήριξε ότι στην ουσία δικάζεται όχι ο ίδιος, αλλά το ΚΚΕ (Σακελλαρόπουλος, 2016: 217). Δεν παρέλειψε να προβάλλει τις πατριωτικές ενέργειες του ίδιου και του κόμματος κατά τη διάρκεια της κατοχής (Βουρνάς, 1981: 118-121). Υποστήριξε για μια ακόμη φορά τις θέσεις του ΚΚΕ για ειρήνη, δικαιοσύνη και γενική αμνηστία. Αρνήθηκε, επίσης, ότι είχε οποιαδήποτε σχέση με τους υπόλοιπους συγκατηγορούμενους του. Παραδέχτηκε ευθέως ότι η έλευσή του στην Ελλάδα έγινε με σκοπό την εφαρμογή της γραμμής του ΚΚΕ. Τόνισε, όμως, ότι: *«ούτε ετοιμάζουμε καμιά επίθεση στην Ελλάδα, ούτε ποτέ διακηρύξαμε τέτοια πράγματα, είτε φανερά είτε κρυφά»* (Σακελλαρόπουλος, 2016: 215-216).

Η δίκη διήρκησε από τις 15 Φεβρουαρίου 1952 μέχρι της 1 Μαρτίου 1952. Από τους είκοσι εννέα (29) κατηγορούμενους: οκτώ (8) καταδικάστηκαν σε θάνατο, τέσσερις (4) σε ισόβια, δύο (2) σε κάθειρξη είκοσι ετών, τέσσερις (4) σε κάθειρξη δεκαπέντε ετών, δύο (2) σε κάθειρξη δέκα ετών, ένας (1) σε φυλάκιση ενός έτους. Δύο (2) απαλλάχθηκαν λόγω πλήρους σύγχυσης και πέντε (5) αθωώθηκαν (Σακελλαρόπουλος, 2016: 228).

Αντίθετα με την πρώτη δίκη, στη δεύτερη οι κατηγορούμενοι, που είχαν καταδικαστεί σε θάνατο δεν είχαν τη δυνατότητα να μετατρέψουν την ποινή τους αυτόματα μέσω κυβερνητικής ρύθμισης, αλλά μόνο δια μέσου απονομής χάριτος από το Συμβούλιο Χαρίτων ή από τον ίδιο το βασιλιά Παύλο (Σακελλαρόπουλος, 2016: 228).

Είναι σαφές ότι και οι δύο δίκες κινήθηκαν εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Επιπλέον, η δεύτερη επιχείρησε να αποτρέψει οποιαδήποτε δύναμη να έχει κάποιου είδους επαφή με το ΚΚΕ. Αυτό επετεύχθη με την καταδίκη Μπάτση. Ο Μπάτσης σχετιζόταν μόνο με θέματα οικονομικής φύσεως του παράνομου μηχανισμού και δεν είχε στην ουσία συμμετοχή στην υπόθεση των ασυρμάτων. Καταδικάστηκε όμως λόγω της αστικής καταγωγής του και των επιστημονικών του δημοσιεύσεων. Στο βιβλίο του *«Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα»* αποδείκνυε την ύπαρξη εναλλακτικού δρόμου παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας, που διέφερε εντελώς από αυτόν, που ακολουθούσε το υπάρχον καθεστώς. Ο Μπάτσης ήταν χαρακτηριστικό παράδειγμα του ότι η κομμουνιστική ιδεολογία μπορεί να «διαβρώσει» τους γόνους της αστικής και άρχουσας τάξης και ως τέτοιος έπρεπε να τιμωρηθεί παραδειγματικά, ώστε να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τους υπόλοιπους. Με

την καταδίκη του παγιώνεται ο αντικομμουνισμός ως βασικό στοιχείο διαχωρισμού των πολιτικών κομμάτων (Σακελλαρόπουλος, 2016:46). Η παραπάνω άποψη βρίσκει απολύτως σύμφωνη τη συντάκτρια. Ο Μπάτσης καταγόταν από μεγαλοαστική οικογένεια και ήταν γιος του βασιλόφρονα ναυάρχου, Αντωνίου Μπάτση. Παρόλο, που κατά τη διάρκεια της δίκης αποκήρυξε τη μαρξιστική ιδεολογία και τον κομμουνισμό και ως ένδειξη «μεταμέλειας» ζήτησε να καταταχθεί στο ελληνικό σώμα, που επρόκειτο να συμμετάσχει στις επιχειρήσεις του Ν.Α.Τ.Ο. στον πόλεμο μεταξύ Βόρειας και Νότιας Κορέας καταδικάστηκε σε θάνατο. Κατά την άποψή μου η εκτέλεσή του αποτελούσε ένα σαφές μήνυμα «συνετισμού» σε γόνους και άλλων επιφανών οικογενειών σε περίπτωση, που επιδίδονταν σε δραστηριότητες αντίστοιχες με αυτές του Μπάτση. Με αυτόν το «πρακτικό» τρόπο διαχωρίζετε όχι μόνο η ιδεολογική σύσταση των κομμάτων, αλλά και το οικονομικό υπόβαθρο των υποστηρικτών τους.

Επισημαίνεται, επίσης, το παρακάτω στοιχείο διαφοροποίησης στις δύο δίκες. Στην πρώτη δίκη όσοι αποκήρυξαν το ΚΚΕ αθώωθηκαν. Στη δεύτερη εκτός από το Δημήτριο Μπάτση και ο Ηλίας Αργυριάδης με το Νικόλαο Καλούμενο, ενώ αποκήρυξαν το κομμουνιστικό κόμμα, καταδικάστηκαν σε θάνατο (αν και προσπάθησαν με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας να σωθούν) (Σακελλαρόπουλος, 2016: 220).

Ακόμη, σύμφωνα με το κατηγορητήριο ο Μπελογιάννης και ο Αθανάσιος Κανελλόπουλος παραπέμφθηκαν σε δίκη για κατασκοπεία. Ο πρώτος αρνήθηκε τις κατηγορίες. Ο δεύτερος στην απολογία του ομολογεί ότι ήταν στο γραφείο πληροφοριών του ΚΚΕ. Ισχυρίστηκε, όμως, ότι έστειλε μόνο πληροφορίες με πολιτικό περιεχόμενο. Αναγνώρισε ότι το ΚΚΕ έβλαψε τη χώρα και διαχώρισε τις ευθύνες του. Ο Μπελογιάννης καταδικάστηκε σε θάνατο, ενώ ο Κανελλόπουλος αθώωθηκε (Σακελλαρόπουλος, 2016: 229-230).

Μετά την ανακοίνωση της απόφασης ο Νικόλαος Πλουμπίδης ανέλαβε με επιστολή την ευθύνη για τη λειτουργία του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Αθήνα καταρρίπτοντας μέρος του κατηγορητηρίου του Μπελογιάννη. Για να μην υπάρξει καμία αμφιβολία ως προς τη γνησιότητα της επιστολής, ο Πλουμπίδης δίπλα από την υπογραφή του έβαλε και το δαχτυλικό του αποτύπωμα, το οποίο είχε η Ασφάλεια (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 116). Έστειλε την επιστολή στις 12 Μαρτίου 1952 στους συνηγόρους του Μπελογιάννη, Τσουκαλά και Γαλέο (Παρασκευόπουλος, 1976: 122) και δύο μέρες αργότερα στις 14 Μαρτίου 1952 στέλνει αντίγραφα της επιστολής στις εφημερίδες, οι οποίες την δημοσιεύουν στο φύλλο της Κυριακής (Παρασκευόπουλος, 1976: 124). Στο Παράρτημα παρατίθεται αυτούσια η επιστολή (Εικόνα 23) και οι σελίδες 1 και 5 (Εικόνες 24 και 25

αντίστοιχα) από το φύλλο της Κυριακής της 16ης Μαρτίου 1952 της εφημερίδας «*Εμπρός*», μια από τις εφημερίδες, που δημοσιοποίησε την επιστολή (<http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=108&dc=16&db=3&da=1952>).

Οι αντιδράσεις απέναντι στην επιστολή ήταν αναμενόμενες από την πλευρά της κυβέρνησης όχι όμως και από την πλευρά του ΚΚΕ. Ο Ζαχαριάδης μέσα από το ραδιοφωνικό σταθμό του κόμματος «*Ελεύθερη Ελλάδα*» αποκήρυξε την επιστολή (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 116) ως ψευδή και χαφιέδικη (Σακελλαρόπουλος, 2016: 47). Η κυβέρνηση από την πλευρά της θα μπορούσε επικαλούμενη την επιστολή να στείλει την υπόθεση στο Ανώτατο Δικαστήριο. Την αντιμετώπισε όμως ως προσβολή της έννομης τάξης. Ο Ιωάννης Πανόπουλος, πρώην αστυνομικός διευθυντής, ο οποίος παρέλαβε την επιστολή από τους συνηγόρους του Μπελογιάννη ως διευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών, απέρριψε οποιαδήποτε πιθανότητα συνδιαλλαγής με τον Πλουμπίδη (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 116).

Η δίκη και καταδίκη του Νίκου Μπελογιάννη και των συγκατηγορούμενών του ήταν ενταγμένη μέσα στο ευρύτερο ψυχροπολεμικό κλίμα της εποχής. Πήρε διεθνείς προεκτάσεις, στις οποίες υπέβασκε η αναμέτρηση των δύο κόσμων. Η σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ είχε μορφοποιηθεί, ενώ η Δυτική Ευρώπη βρισκόταν υπό την επιρροή του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ (μέσω του σχεδίου Μάρσαλ) (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 194).

Με επικεφαλής την ΕΣΣΔ τα σοσιαλιστικά κράτη με διαδηλώσεις έδειξαν τη συμπαράσταση τους στους μελλοθάνατους και κατήγγειλαν την ελληνική κυβέρνηση ως κατάλοιπο του πρόσφατου φασιστικού παρελθόντος και ως φερέφωνο των ιμπεριαλιστών Αμερικανών (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 194).

Οι κινητοποιήσεις στις δυτικές ευρωπαϊκές χώρες είχαν ετερόκλιτο χαρακτήρα. Από τη μία πλευρά η καταδίκη συσπείρωσε τα κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης, τα οποία ευθέως τη συνέδεσαν με την παρεμβατική πολιτική των ΗΠΑ στις χώρες τους γενικότερα στον κόσμο. Από την άλλη ευαισθητοποίησε τους φιλειρηνιστές και τις πνευματικές προσωπικότητες, οι οποίοι αναγνώριζαν στην εκτέλεση Μπελογιάννη τον κίνδυνο αναβίωσης μαύρων σελίδων από την ιστορία της Ευρώπης εξαιτίας της επέμβασης των ΗΠΑ. Οι εκδηλώσεις τους εκφράζονταν μέσα σε ένα φιλελληνικό πλαίσιο, το οποίο εστίαζε στη διαχρονική τραγικότητα του τόπου. Οι έντονες κινητοποιήσεις του πνευματικού κόσμου ήταν επηρεασμένες από το αντιστασιακό κίνημα κατά των Γερμανών και της νίκης εναντίον τους (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 194).

Το θέμα της θανατικής καταδίκης του Μπελογιάννη έφτασε και στον ΟΗΕ από τους μόνιμους εκεί εκπροσώπους της ΕΣΣΔ, Μάλικ και Τσαράπκιν. Υποβλήθηκαν γράμματα του

Μπελογιάννη και των συντρόφων του, τα υπομνήματα των συγγενών τους και ελληνικών οργανώσεων, τα οποία είχαν ως αποδέκτη όχι μόνο τον ΟΗΕ, αλλά και τη Σοβιετική Ένωση (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 195).

Μέσα σε χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας, η κυβέρνηση Πλαστήρα έλαβε τηλεγραφήματα από όλο τον κόσμο με τα οποία πολλοί επώνυμοι και μη ζητούσαν τη σωτηρία του Μπελογιάννη. Πρυτάνεις από τα πανεπιστήμια και τις ακαδημίες όλων σχεδόν των χωρών. Πενήντα εννέα βουλευτές της Μεγάλης Βρετανίας και διακόσιοι ενενήντα Ιταλοί γερουσιαστές. Ο πρόεδρος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Ο πρόεδρος του Αρείου Πάγου της Γαλλίας. Ανάμεσα στα τηλεγραφήματα, τα οποία φέρουν υπογραφές ατόμων διεθνούς εμβέλειας στην πολιτική, την τέχνη και τη διανοήση ξεχωρίζουν αυτά των Σαρλ ντε Γκολ, Πωλ Ελυάρ, Ζαν Κοκτώ, Ζαν-Πωλ Σαρτρ, Πάμπλο Πικάσο, Τσάρλυ Τσάπλιν (Παρασκευόπουλος, 1976: 117-118), Αντρέ Ματίς, Ναζίμ Χικμέτ, Πάμπλο Νερούντα, Χόρχε Αμάντο (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 194).

Ο Πωλ Ελιάρ μάλιστα έκανε ιδιαίτερη δήλωση στο ραδιόφωνο: *«Αυτές τις μέρες, που γιορτάζουμε τα 150 χρόνια από τη γέννηση του Βίκτορα Ουγκό, είναι αδύνατο να μην ακούσουν στην Ελλάδα, που με τόση ευγένεια την τραγούδησε ο μεγάλος ποιητής μας, τις φωνές της Γαλλίας που ζητούνε λευτεριά για το Μπελογιάννη και τους συντρόφους του. Οι πατριώτες δεν είναι δυνατό να χαθούν. Το μόνο τους έγκλημα είναι η αγάπη προς την πατρίδα τους. Μονάχα οι ξένοι ιμπεριαλιστές μπορούσαν να τους τιμωρήσουν γι' αυτό. Η Ελλάδα είναι η πατρίδα του ηρωισμού. Όλος ο κόσμος το ξέρει και γι' αυτό τη βοηθάει ακόμα πιο πολύ. Στο όνομα της αγάπης μας για τη δικαιοσύνη και τη λευτεριά, στο όνομα των ανθρωπιστικών μας παραδόσεων, που είναι γέννημα των ελληνικών παραδόσεων, να σώσουμε τον Μπελογιάννη και τους συναγωνιστές του, να αναγκάσουμε την καταπίεση, την ωμότητα και την πολεμική απειλή να κάνουν ένα βήμα πίσω»* (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 196).

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι για την περίπτωση του Νίκου Μπελογιάννη και των συγκατηγορουμένων του υπήρξε και αντίδραση από την Εκκλησία. Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Χριστόφορος με τηλεγράφημά του ζήτησε την παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σπυρίδωνα, ο οποίος ζήτησε από τον βασιλιά Παύλο να αναστείλει τις εκτελέσεις (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 196-197). Δήλωσε μάλιστα τα εξής: *«Έχω συγκλονισθή από το ηθικό μεγαλείο του Μπελογιάννη. Το θεωρώ ανώτερο και από αυτό των πρώτων χριστιανών, γιατί ο Μπελογιάννης δεν πιστεύει ότι υπάρχει μέλλουσα ζωή»* (Παρασκευόπουλος, 1976: 117-118).

Ο ίδιος ο Νίκος Μπελογιάννης έχοντας πλήρη επίγνωση της κατάστασης έγραψε την τελευταία του επιστολή στη φυλακή στις 12 Μαρτίου 1952 με τίτλο *That is the question* στην οποία αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής:

«...Γεννιέται όμως τώρα το ερώτημα: Ποια είναι τα αίτια της πρωτοφανούς αυτής αγριότητας; Η Ελλάδα είναι χώρα φτώχης, γιατί οι ηγετικές τάξεις που κυβέρνησαν ως τα σήμερα τη χώρα βασίσθηκαν κυρίως στα παρασιτικά δεκανίκια των εξωτερικών δανείων και όχι στην ανάπτυξη των πλουτοπαραγωγικών πηγών μας. Το γεγονός αυτό είχε σαν συνέπεια να μην βελτιωθεί καθόλου το βιωτικό επίπεδο του εργαζομένου λαού. Και όσον καιρό η οικονομική καθυστέρηση εσυμβάδιζε με την πολιτική καθυστέρηση των λαϊκών μαζών, η ολιγαρχία του πλούτου μπορούσε να κυβερνά και να εκμεταλλεύεται το λαό με μια σχετική άνεση, χωρίς σοβαρούς κοινωνικούς τρανταγμούς..... Γιατί η ιδεολογία μας είναι και η πραγματική αιτία της καταδίκη μας. Η κατηγορία για κατασκοπεία είναι άτιμη και συκοφαντική και δεν στηρίζεται σε κανένα πραγματικό στοιχείο. Και η ίδια η ζωή μου τους διαμεύδει. Από ηλικία 17 χρονών, σπουδαστής ακόμη, πίστεψα στα ιδανικά του σοσιαλισμού και από τότε, 20 ολόκληρα χρόνια, η ζωή μου είναι αφιερωμένη στον αγώνα για τον εκδημοκρατισμό, την ανεξαρτησία και την ευημερία της πατρίδας μου. Για την ιδεολογία μου, οι αντιδραστικοί με έδιωξαν από το Πανεπιστήμιο των Αθηνών, με εξόρισαν, με εφυλάκισαν τον καιρό της μεταξικής δικτατορίας. Αντί να διαλέξω τη ζωή της καριέρας – και μπορούσα εύκολα να δημιουργήσω μια τέτοια – προτίμησα μια ζωή γεμάτη διωγμούς, στερήσεις, πόνους και δάκρυα. Οι Ιταλοί και οι Γερμανοί καταταχτηταί με έκλεισαν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Κατάφερα να φύγω και τους πολέμησα, με όλη μου τη δύναμη, συνεργαζόμενος συχνά με αγγλικές αποστολές. Μετά την απελευθέρωση συνέχισα τους πολιτικούς αγώνες μου. Συγχρόνως εχηρημάτισα διευθυντής στο πολιτικο-οικονομικό περιοδικό «Ελεύθερος Μωρηάς». Η ανάπαυλα του 1945 μου δώσε την δυνατότητα να συνεχίσω διάφορες μελέτες μου και να τελειώσω και τα δυο βιβλία μου: «Η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος» και «Η ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας», που όμως είναι ακόμη ανέκδοτα, γιατί οι νέοι διωγμοί εμπόδισαν την έκδοσή τους.

Από το τέλος του 1946 με καταδιώκουν πάλι. Η οικογενειά μου όλη εξοντώνεται. Και τώρα η ίδια τύχη περιμένει και μένα. Η περίπτωσή μου δεν είναι μοναδική. Είναι και πολλές άλλες. Αυτός ο μονόπλευρος εμφύλιος πόλεμος κατά των οπαδών της αριστεράς θα φέρει νέες μεγάλες συμφορές στην Ελλάδα. Ενώ, αν υπήρχε καλή θέληση από την πλευρά της δεξιάς, το πρόβλημα της σωτηρίας της άτυχης χώρας μας και του λαού μας θα ήταν αρκετά απλό, γιατί περικλείεται στις λέξεις: Δημοκρατία, Γενική αμνηστία, ειρήνευση και μέτρα για τη βελτίωση του βιωτικού επιπέδου του λαού. Αλλά ποια κυβέρνηση θα εφαρμόσει ένα τέτοιο πρόγραμμα; *That is the question*, όπως λέει και ο μεγάλος Άγγλος συγγραφέας.

12/3/52

Νίκος Μπελογιάννης

Υστερόγραφο: Οι γραμμές αυτές γράφονται, πρόχειρα και βιαστικά, από το κελλί των μελλοθανάτων όπου βρίσκομαι απομονωμένος, περιμένοντας το θάνατο. Ίσως όταν θα τις διαβάζετε να μην ζω πια. Θα ευχόμουν το αίμα μας να συντελούσε στην ειρήνευση της πολύπαθης αυτής χώρας. Δυστυχώς όμως θα συμβεί το αντίθετο. Κι αυτό γιατί η δεξιά ποτέ δεν θέλησε την ειρήνευση και την συμφιλίωση του λαού μας. Εν πάσει περιπτώσει, ό,τι και να γίνει, θα θυμάμαι μέχρι τις τελευταίες μου στιγμές με απέραντη ευγνωμοσύνη τις ευγενικές προσπάθειες των ανθρώπων, που προσπάθησαν και προσπαθούν να μας σώσουν από τον δήμειο» (<http://arxeio.kke.gr/document/166>).

Η καταδικαστική απόφαση παραπέμφθηκε στο Συμβούλιο Χαρίτων, το οποίο στις 28 Μαρτίου 1952 έκανε δεκτές τις αιτήσεις των Τάκη Λαζαρίδη, Χαρίλαου Τουλιάτου, Μιλτιάδη Μπισμπιάνου και Έλλης Ιωαννίδου, ενώ απέρριψε αυτές των Νίκου Μπελογιάννη, Δημήτρη Μπάτση, Ηλία Αργυριάδη, Νίκου Καλούμενου (Παρασκευόπουλος, 1976: 130). Παρά τις διεθνείς εκκλήσεις η θανατική καταδίκη δεν άλλαξε ποτέ ούτε δόθηκε χάρη από τον βασιλιά Παύλο.

Τελικά, στις 30 Μαρτίου 1952, ημέρα Κυριακή και ώρα 04:10 τη νύχτα, οι τέσσερις μελλοθάνατοι μεταφέρθηκαν από τις φυλακές της Καλλιθέας στο στρατόπεδο στο Γουδί και εκτελέστηκαν δια τυφεκισμού αρνούμενοι να τους δέσουν τα μάτια. Η διαδικασία, η ώρα και η ημέρα της εκτέλεσης ήταν εξαιρετικά ασυνήθιστες. Οι εκτελέσεις γινόταν πάντα με το πρώτο φως του ήλιου και ποτέ μέρα Κυριακή ακόμα και από τους Γερμανούς Ναζί κατακτητές. Το βεβιασμένο των κινήσεων καταδεικνύει την προσπάθεια των υπέρμαχων της εκτέλεσης να αποφύγουν την απονομή τυχόν χάριτος (Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος, εκδ. 2011: 137-139).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Οι Απόγονοι

4.1 Ο Απόγονος του Νίκου Μπελογιάννη

Ο Νίκος Μπελογιάννης από τη σύντομη σχέση του (λόγω της εκτέλεσής του) με την Έλλη Παππά απέκτησε ένα γιο, το Νίκο. Εξ αιτίας της εγκυμοσύνης της Έλλης Παππά δεν εκτελέστηκε η θανατική καταδίκη της. Ο Μπελογιάννης είχε και δύο αδελφές την Αρζεντίνα και την Ελένη, οι οποίες όμως ήδη είχαν πεθάνει από φυματίωση μέχρι τη στιγμή της εκτέλεσής του. Ο γιος του, λοιπόν, είναι ο μοναδικός εξ αίματος απόγονός του. Η ανεύρεσή του υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς δε διαθέτει κινητό τηλέφωνο και το σταθερό του δεν ήταν καταχωρημένο στον τηλεφωνικό κατάλογο. Τελικά, μέσω κοινών γνωστών βρέθηκε το τηλέφωνό του και κανονίστηκε η συνάντηση. Η συνέντευξη με το γιο του Νίκου Μπελογιάννη, Νίκο (Εικόνα 28) πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του στην περιοχή του Ζωγράφου της Αθήνας στην οδό Ιπποκρήνης 27, στις 17 Ιουνίου 2017 και περί ώρα 12.00.

Κατά τη συνέντευξη δεν χρησιμοποιήθηκε μαγνητόφωνο. Υπήρχε ένα συνταγμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο δεν ακολουθήθηκε κατά γράμμα. Το πλαίσιο της συνέντευξης δεν ήταν αυστηρά δομημένο, αλλά κάποια ερωτήματα προέκυψαν από τη ροή της κουβέντας. Η συζήτηση ήταν ευέλικτη. Όπως προαναφέρθηκε προτιμήθηκε η μέθοδος, που ο Webb περιγράφει ως τριγωνισμό, δηλαδή ο συνδυασμός συμμετοχικής παρατήρησης και άτυπης κουβέντας με την τήρηση σημειώσεων. Η μέθοδος αυτή συνέβαλε στο να γίνει η συζήτηση μέσα σε ένα άνετο κλίμα και να εκλείπουν τυχόν επιφυλάξεις, που προκύπτουν από τη χρήση μαγνητοφώνου.

Ο κος Νίκος Μπελογιάννης από την αρχή υπήρξε θετικός στο να παραχωρήσει τη συνέντευξη και να βοηθήσει στην πραγματοποίηση της έρευνας. Απάντησε σε όλα τα ερωτήματα και δεν έθεσε κανένα περιορισμό.

Το πρώτο ερώτημα, που του τέθηκε είναι τι σημαίνει γι' αυτόν να είναι ο γιος του Νίκου Μπελογιάννη. Η απάντηση δόθηκε χωρίς καμία έπαρση ή κομπασμό. Ο Νίκος Μπελογιάννης εστίασε στη συντήρηση και διαφύλαξη της μνήμης του πατέρα του. Της μνήμης όχι τοποθετημένης μέσα σε μικροπολιτικά στεγανά, που εξυπηρετούν κομματικές σκοπιμότητες, αλλά της μνήμης υπό την έννοια της πνευματικής κληρονομιάς. Μίλησε για το διανοούμενο και πολιτικό επιστήμονα Μπελογιάννη.

Συγκεκριμένα απάντησε: *«Θεωρώ εαυτόν υπεύθυνο για τη διαφύλαξη και συντήρηση της μνήμης του. Όχι υπό την έννοια της συντήρησης της «θρησκευτικής μνήμης», αλλά υπό την έννοια της διατήρησης του τι πρόσφερε και τι θα μπορούσε να προσφέρει αν είχε επιβιώσει. Υπήρξε διανοούμενος, πολιτικός επιστήμονας. Πρόλαβε να αφήσει δείγμα γραφής (δύο βιβλία).*

Στο ένα περιγράφει τα μνημόνια της Ελλάδας από το 1828 και μετά και στην ουσία είναι και σαν να προβλέπει και τα επόμενα, τα σημερινά. Ως γιος του , λοιπόν, μέσα στις υποχρεώσεις μου ήταν να εκδοθούν τα βιβλία αυτά. Προσπαθώ να διατηρήσω το πνεύμα του Νίκου Μπελογιάννη, όχι το «εικόνισμα», όπως το ΚΚΕ, που συμπεριφέρθηκε σαν κάθε εκκλησία, που ζει καπηλεύομενη τους αγίους της και βασίζεται στο φόβο των πιστών για το υπερφυσικό και στην καπηλεία των αγίων.»

Η επόμενη ερώτηση δεν συμπεριλαμβανόταν στο ερωτηματολόγιο, αλλά ήταν αναπόφευκτη και αφορούσε στο αν θεωρεί ότι η μνήμη του Νίκου Μπελογιάννη υπήρξε προϊόν εκμετάλλευσης από το ΚΚΕ. Η απάντησή του δεν άφησε κανένα περιθώριο αμφισβήτησης: *«Όχι απλά εκμετάλλευση. Υπήρξε η απόλυτη καπηλεία. Ο ορισμός της καπηλείας.»*

Επίσης, ρωτήθηκε για το τι του μετέφερε η Έλλη Παππά για το Νίκο Μπελογιάννη. Απαντά πως εκείνη εστίαζε στο πόσο φωτισμένο μυαλό ήταν. Πόσο προέτρεχε της εποχής του. Μεταφέρει, ακόμη, την άποψή της ότι ο Νίκος Μπελογιάννης *«επιλέγει από το κομματικό ιερατείο του Ζαχαριάδη ως πρόβατο επί σφαγή. Ήδη κατά την παραμονή του εκτός Ελλάδας ως πολιτικός πρόσφυγας είχε έρθει σε σύγκρουση με το Ζαχαριάδη. Οπότε η εκτέλεση είχε διπλό όφελος. Τη δημιουργία ενός «αγίου» και την εξολόθρευση ενός μελλοντικού αντιπάλου.»*

Η άποψή του για τις δίκες, ιδιαίτερα για τη δεύτερη ήταν ότι ήταν στημένες. Όχι μόνο από το παλάτι, αλλά και από τους αμερικανούς. Επισημαίνει τον ύποπτο ρόλο του Βαβούδη και δίνει τη δική του διάσταση στην υπόθεση των ασυρμάτων της Καλλιθέας, καθώς και της Έλλης Παππά. Δεν παραλείπει να αναφερθεί στην επίσημη στάση του ΚΚΕ. Θεωρεί ότι ο Ζαχαριάδης με την απόρριψη της επιστολής Πλουμπίδη και την καταδίκη του ως προδότη του κόμματος δίνει στην ουσία τη συγκατάθεσή του στην εκτέλεση του Μπελογιάννη. Σκοπός είναι το κόμμα να κερδίσει ταυτόχρονα έναν ήρωα και έναν χαφιέ. Συγκεκριμένα: *«Στην υπόθεση των ασυρμάτων ύποπτος, επίσης, είναι και ο ρόλος του Βαβούδη. Δεν έχουμε φωτογραφίες του πτώματος. Υπάρχει ένας τάφος, αλλά κανείς δε ξέρει τι υπάρχει μέσα. Η Έλλη πίστευε ότι ήταν πράκτορας όχι των αμερικανών, αλλά των σοβιετικών για να παρακολουθεί τους εδώ. Άποψή μου είναι ότι δεν υπάρχει πτώμα, ότι ήταν αμερικανός πράκτορας, που ανταλλάχθηκε στο Charlie point.*

Η δίκη ήταν στημένη. Οι αμερικανοί ήθελαν νεκρό τον Μπελογιάννη, το παλάτι τον ήθελε νεκρό. Στην ουσία ο Ζαχαριάδης απορρίπτοντας την επιστολή Πλουμπίδη, η οποία έφερε το δαχτυλικό του αποτύπωμα, που είχε η Ασφάλεια και με την οποία αναλάμβανε την ευθύνη για την οργάνωση του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ, τους έδινε το Οκ για την εκτέλεση. Για την Έλλη ο Πλουμπίδης χρεώθηκε το ρόλο του χαφιέ. Η βασική γραμμή του ΚΚΕ ήταν ότι το κόμμα

δεν κάνει λάθη. Χρειαζόταν έναν ήρωα και ένα χαφιέ. Ο Μπελογιάννης και ο Πλουμπίδης ενσάρκωσαν αυτούς τους ρόλους.»

Στην ερώτηση αν θεωρεί ότι έχει κάποια υποχρέωση απέναντι στον πατέρα του απάντησε ότι η υποχρέωσή μου έγκειται ως προς τη διαφύλαξη της πνευματικής του υποθήκης είτε πρόκειται για πολιτική είτε για λογοτεχνική. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαφύλαξης της πνευματικής υποθήκης εντάσσεται η δωρεά του πατρικού του στο Δήμο Αμαλιάδος και η λειτουργία του ως μουσείο, αλλά και η έκδοση του βιβλίου του *«Το Ξένο Κεφάλαιο στην Ελλάδα»*. Ακολούθως ρωτήθηκε ποια πιστεύει ότι είναι η πολιτική παρακαταθήκη του Νίκου Μπελογιάννη και απάντησε: *«Η εθνική ανεξαρτησία και πως μπορεί να την πετύχει κανείς. Η πραγματική δημοκρατία και όχι η ψευδεπίγραφη.»*

Η συζήτηση στράφηκε στην επίδραση του ΚΚΕ και στα δικά του πολιτικά πιστεύω. Ανέφερε τα εξής σχετικά: *«Κατά την παιδική μου ηλικία πρώτα η Διδώ και μετέπειτα η Έλλη, όταν βγήκε από τη φυλακή λειτουργούσαν ως ασπίδα. Δε βίωσα καμία πίεση. Αυτές απορροφούσαν όλους τους κραδασμούς. Όλες τις πιέσεις να με κάνουν καλό κομμουνιστή... Την πίεση την ένιωσα πολύ έντονη στα φοιτητικά μου χρόνια. Δεν ήθελα, όμως, καμία ανάμειξη... δεν ήθελα και δεν είχα ποτέ σχέση με το συγκεκριμένο κόμμα. Όταν διασπάστηκε η αριστερά η Έλλη και η Διδώ ήταν στεναχωρημένες. Εγώ, πάλι θεωρούσα ότι έπρεπε να σπάσει το απόστημα. Η Έλλη επέστρεψε κάποια στιγμή στο ΚΚΕ, γιατί πίστευε ότι μπορούσε να γίνει η αλλαγή εκ των έσω. Εγώ είχα αντίθετη άποψη. Είμαι αριστερός. Υπό την έννοια της υπεράσπισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ενάντια στον ρατσισμό, στην κοινωνική προκατάληψη, στην εκμετάλλευση οποιασδήποτε μορφής (οικονομικής, πνευματικής, ηθικής).»*
«Και αυτό δε μπορεί να γίνει αν είστε δεξιός;» «Όχι. Οι δεξιοί εξ'ορισμού υπερασπίζονται τον καπιταλισμό, το κεφάλαιο, την οικονομική εκμετάλλευση.»

Μετά το τέλος της συνέντευξης παρατήρησα στον τοίχο μέσα σε κάδρο το περίφημο σκίτσο του Πάμπλο Πικάσο, ο οποίος το εμπνεύστηκε και το δημιούργησε αναπαράγοντας τη φωτογραφία του Παναγιώτη Μήτσουρα από τη δίκη στην οποία ο Νίκος Μπελογιάννης κρατά ένα γαρύφαλλο (Εικόνα 26). Όπως μου εξήγησε ο κος Μπελογιάννης το πρωτότυπο σκίτσο μετά τη δημοσίευσή του στη Γαλλική εφημερίδα χάθηκε και αγνοείται η τύχη του. Παρατήρησα, επίσης, την παιδική φωτογραφία του με το Γιούρι Γκαγκάριν (Εικόνα 27) και σχολίασα το πόσο υπέροχο θα πρέπει να ήταν για ένα παιδί να συναντά ένα κοσμοναύτη, που εκείνη την εποχή, αποτελούσε είδωλο για πολλά παιδάκια. Μου εξήγησε ότι δεν ήταν ιδιαίτερα ευχάριστη ανάμνηση, καθώς *«τον τραβολογούσαν»* στη ρώσικη πρεσβεία να φωτογραφηθεί με το Ρώσο κοσμοναύτη. Θυμάται το συνωστισμό και το στρίμωγμα, τα οποία δεν ήταν ότι καλύτερο για ένα παιδί της ηλικίας του.

4.2 Οι Απόγονοι του Νικόλα Βαπτσάροβ

Ο Νικόλα Βαπτσάροβ είχε δύο αδέρφια την Ράϊνα και τον Μπορίς. Η Ράϊνα απέκτησε δύο κόρες εκ των οποίων η μία δε βρίσκεται εν ζωή και η δεύτερη δε κατέστη δυνατό να βρεθεί. Ο Μπορίς απέκτησε μία κόρη τη Μάγια και ένα γιο το Νικόλα, αυτός με τη σειρά του απέκτησε δύο γιους το Μπορίς και το Νικόλα. Συνεντεύξεις δώσανε η Μάγια Βαπτσάροβα, ο Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ και ο Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ.

4.2.1 Μάγια Βαπτσάροβα

Τα στοιχεία επικοινωνίας της Μάγια Βαπτσάροβα δόθηκαν από την κα Κάτια Ζωγράφοβα, διευθύντρια του Μουσείου Νικόλα Βαπτσάροβ στη Σόφια. Ξεκίνησε, λοιπόν, μια ηλεκτρονική και τηλεφωνική επικοινωνία. Η συνάντηση προγραμματίστηκε μέσα στον Ιούλιο του 2017 και συνέπεσε με τις εκδηλώσεις μνήμης, που πραγματοποιήθηκαν στη Σόφια για τα 75 χρόνια από την εκτέλεση του ποιητή Νικόλα Βαπτσάροβ. Η συνέντευξη της Μάγια Βαπτσάροβα (Εικόνα 29) έγινε στο σπίτι της επί της οδού James Bourchier 25, στις 26 Ιουλίου 2017 και περί ώρα 14.00.

Σε αντίθεση με τη συνέντευξη του Νίκου Μπελογιάννη, σε αυτή τη συνάντηση χρησιμοποιήθηκε μαγνητόφωνο. Οι λόγοι, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή ήταν καθαρά τεχνικής φύσεως. Υπήρχε ο κίνδυνος να υπάρξουν ελλείψεις στις σημειώσεις, καθώς η συζήτηση έγινε στην αγγλική γλώσσα. Και σε αυτή την περίπτωση υπήρχε ένα συνταγμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο δεν ακολουθήθηκε αυστηρά. Η συνέντευξη ήταν ευέλικτη και έγινε σε χαλαρό κλίμα. Η Μάγια Βαπτσάροβα ήταν πρόθυμη να παραχωρήσει συνέντευξη και να μιλήσει για όλα. Ωστόσο, έθεσε τον περιορισμό να ηχογραφηθούν μόνο τα ερωτήματα του άτυπου ερωτηματολογίου. Σημειώνεται ότι ο εκτιμώμενος χρόνος της διάρκειας των ερωταπαντήσεων υπολογιζόταν γύρω στα 25 με 35 λεπτά. Η συνάντησή κράτησε τρεις ώρες.

Το πρώτο ερώτημα ήταν τι σημαίνει για αυτήν το όνομα Βαπτσάροβ. Τόνισε ότι δεν γνώρισε το θείο της ως υλική υπόσταση, καθώς αυτή γεννήθηκε μετά την εκτέλεσή του το 1944 και ότι στην ουσία ότι ξέρει γι' αυτόν είναι οι μνήμες του πατέρα της. Μιλά για τη στενή σύνδεση των δύο αδελφών και για το πόσο εκτιμούσε ο πατέρας της τον αδελφό του. Γι' αυτήν ο Βαπτσάροβ είναι μια πνευματική έννοια. Χαρακτηριστικά είπε: *«Δεν γνώρισα τον Βαπτσάροβ υπό την υλική του υπόσταση. Δεν έζησα τον Βαπτσάροβ. Μεταφέρθηκε σε μένα μέσα από τις μνήμες του πατέρα μου. Για μένα ο Βαπτσάροβ είναι κυρίως πνεύμα. Μία μη υπαρκτή φιγούρα ή κάτι. Ο πατέρας μου εκτιμούσε βαθύτατα τον τρόπο θανάτου και το γεγονός ότι ήταν έναν πραγματικός άνδρα. Μιλούσαν πολύ μαζί...»*. Με αφορμή τις μνήμες ερωτήθηκε αν υπήρχαν διαφορές ανάμεσα στις αναμνήσεις του πατέρα και της μητέρας της για το Βαπτσάροβ και απάντησε ότι κατά κύριο λόγο ήταν οι ίδιες.

Ρωτήθηκε, επίσης, πως επιλέγει αυτή να τον θυμάται, με ποια από όλες τις ιδιότητές του ως ήρωα, κομμουνιστή, ποιητή, εργάτη, διανοούμενο, θύμα του Ναζισμού. Απάντησε ότι στις επιλογές, που τις δόθηκαν δεν υπήρχε το «*ψωμί*». Τονίζει με ένταση ότι ο Βαπτσάροβ ήταν ένα άτομο, που αντιπροσώπευε το «*ψωμί*» για το λαό, δηλαδή, τις καλύτερες βιοτικές συνθήκες. Οι έννοιες, λοιπόν, με τις οποίες τον ταυτίζει είναι πρώτα η ελευθερία, το «*ψωμί*» και ο Ναζισμός. Όπως εξηγεί αυτές τις έννοιες προσπαθεί να αναδείξει μέσα από το ντοκιμαντέρ «*Erocha*», που κινηματογράφησε με αφορμή την επέτειο εκτέλεσης και αφορούσε στο Νικόλα Βαπτσάροβ.

Όταν ρωτάται η άποψή της για τη δίκη, αν ήταν δίκαιη ή παρωδία, απαντά με στόμφο ότι: «*Φυσικά δεν ήταν μια πραγματική δίκη. Ήταν μία δίκη, η οποία ήταν υποκινούμενη από πολλές διαφορετικές δυνάμεις.... Τότε το κόμμα μας ήταν πολύ... Εννοώ το κόμμα ήταν πολύ, πολύ ανάκατο...*» υπογραμμίζοντας έτσι ότι ήταν μια ιδιαίτερα σκοτεινή περίοδο για τη Βουλγαρία. Στη συνέχεια αναφέρει: «*Και σχετικά με τη δίκη πιστεύω ότι δε μπορεί να σκοτώσεις ένα ποιητή μόνο και μόνο επειδή γράφει ποιήματα...*». «*Δεν είναι έγκλημα. Είναι, το ίδιο όπως με το Λόρκα, γιατί ακόμα και ο Μπρεχτ ενδιαφερόταν για τις λέξεις και πιστεύω ότι μπορούμε να προκαλέσουμε με την πένα καταστροφή είτε ως μονάδες είτε ως ομάδες*». Επί της ουσίας αναφέρεται στο ότι ο Βαπτσάροβ, πέρα από τις κατηγορίες για δολιοφθορά, αποτελούσε απειλή για το ολοκληρωτικό, φασιστικό καθεστώς του Μπορίς εξαιτίας κυρίως της φιλελεύθερης και επαναστατικής γραφής του. Η δύναμη κατά την γνώμη της του πνευματικού του λόγου μπορούσε να εμπνεύσει και να προκαλέσει ξεσκήωμα του βουλγαρικού λαού.

Η Μάγια Βαπτσάροβα οδηγεί τη συζήτηση σε άλλα μονοπάτια και μιλά για το γιο του Νικόλα Βαπτσάροβ, Γιόνκο. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι αν υπήρχε τόσο μεγάλη αντιπαλότητα ανάμεσα σε πατέρα και γιο, ο τελευταίος δε θα έδινε το όνομα του πρώτου στο γιο του. Σημειώνεται ότι στη διαθέσιμη βιβλιογραφία για τον ποιητή, η οποία τοποθετείται χρονικά στη σοσιαλιστική περίοδο στη Βουλγαρία, ο Νικόλα Βαπτσάροβ φέρεται να έχει προβληματική σχέση με τον πατέρα του. Ο τελευταίος παρουσιάζεται ως καταπιεστικός πατέρας, ο οποίος δε σέβεται την καλλιτεχνική φύση του γιου του, δεν εκτιμά το συγγραφικό του ταλέντο και τον αναγκάζει να φοιτήσει στη Ναυτική Σχολή της Βάρνας. Η οικογένεια, τόσο η Μάγια, όσο και ο αδελφός της στη συνέντευξή του, η οποία ακολουθεί, το διαγεύδουν.

Η συζήτηση επανέρχεται στη δίκη και στην προσπάθεια της οικογένειας του ποιητή μετά την καταδικαστική απόφαση αυτός να λάβει χάρη. Στεκόμαστε στο ποιοι τον στήριξαν και ποιοι όχι. Υπήρχε η κατηγορία μετά την πτώση του σοσιαλισμού ότι ο Μλάντεν Ισάεφ,

---

αναγνωρισμένος ποιητής επί σοσιαλισμού και προσωπικός του φίλος δε τον στήριξε. Η κα Βαπτσάροβα το διαψεύδει λέγοντας πως και ο ίδιος ο Ισάεφ ήταν κατηγορούμενος στη δίκη, αλλά δε καταδικάστηκε σε θάνατο. Αφήνει όμως μομφή για το κομμουνιστικό κόμμα ότι αυτό αποφάσισε να σώσει το Μλάντεν Ισάεφ έναντι του Βαπτσάροβ. Χαρακτηριστικά ανέφερε: *«Ο Μλάντεν Ισάεφ ήταν στη δίκη. Τώρα εδώ υπάρχει κάτι πολύ ενδιαφέρον, επειδή το κομμουνιστικό κόμμα αποφάσισε να σώσει το Μλάντεν Ισάεφ και όχι το Βαπτσάροβ. Και υπάρχει ένα ενδιαφέρον τηλεγράφημα του Θεοντόρ Τριάνοβ. Ο Θεοντόρ Τριάνοβ ήταν ένας πολύ μεγάλος ποιητής, αλλά επίσης είχε και καλές σχέσεις με την κυβέρνηση. Και έγραψε αυτό το τηλεγράφημα στην αυλή. Σώστε... αλλάζτε τους ποιητές, σώστε το Βαπτσάροβ. Και αυτό υπάρχει στα αρχεία...»*.

Επανερχόμαστε, λοιπόν, στο θέμα της μνήμης και της τίθεται η ερώτηση αν πιστεύει ότι η μνήμη του Βαπτσάροβ έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη βουλγαρική κυβέρνηση την σοσιαλιστική περίοδο και μετά την πτώση του. Γενικά αν υπήρξε εκμετάλλευση της μνήμης του από τις επίσημες αρχές. Απαντά πως αρχικά ο Βαπτσάροβ δεν αναγνωρίστηκε ως ποιητής στη Βουλγαρία. Δεν ήταν τόσο δημοφιλής. Ανακαλύφθηκε πρώτα από τους Ισπανούς. Ένας φίλος του ανέφερε την ιστορία του και τα ποιήματά του στην Ισπανίδα Ντολόρες Ιμπαρρούρι, την Πασσιονάρια, κορυφαία κομμουνίστρια. Η Ιμπαρρούρι πρότεινε στην επιτροπή για το Παγκόσμιο Βραβείο Ειρήνης το όνομα του Βαπτσάροβ, το οποίο δόθηκε στον ποιητή μετά θάνατον το 1952. Μετά από αυτό όλοι ξεκίνησαν να γράφουν και να ασχολούνται με τον ποιητή. Η ακριβή της απάντηση είναι: *«Ο Βαπτσάροβ δεν αναγνωρίστηκε ως ποιητής στη Βουλγαρία. Αρχικά. Δεν ήταν δημοφιλής. Ως ποιητής ανακαλύφθηκε από τους Ισπανούς. Εκεί, που ήθελε να πάει και γι' αυτό και στην ταινία, έχω ακόμη και το Χέμινγουεη, που μπορεί να δει κανείς. Αλλά απλά αυτή είναι μια ιστορία, που ήρθε εντελώς απρόσμενα στη Βουλγαρία και ύστερα αργότερα με το βραβείο. Επειδή κανείς δεν ήξερε για το βραβείο, για το παγκόσμιο βραβείο. Πρώτα ένας Πολωνός, που ήξερε για όλα αυτά, για τα ποιήματά του και επίσης οι Ισπανοί, ένας φίλος του, ήταν αυτός, που τον ανακάλυψε και τον ανέφερε στην παγκοσμίου φήμης κυρία. Την Ντολόρες. Την Ντολόρες Ιμπαρρούρι την Πασσιονάρια. Έτσι έδωσε τα ποιήματα στους Ισπανούς. Μόνο στους Ισπανούς. Η Ντολόρες Ιμπαρρούρι ήταν κορυφαία Ισπανίδα κομμουνίστρια. Και είπε να πάρει το παγκόσμιο βραβείο. Μόνο τριάντα άτομα το έχουν πάρει. Ο Λόρκα, ο Πικάσο, ο Βαπτσάροβ κ.α. Μπορείς να τους ψάξεις. Και μετά ο Βαπτσάροβ εισήχθη στη Βουλγαρία. Έτσι πριν από αυτό μπήκε στους 48, έγινε μέλος της ένωσης και μετά ξεκίνησε η εισβολή του Βαπτσάροβ. Όλοι άρχισαν να γράφουν γι' αυτόν κοκ. Έτσι και ο πατέρας μου έγραψε ένα βιβλίο λίγο πριν το θάνατό του. Πέθανε τη δεκαετία του '80 και αυτό είναι το τελευταίο βιβλίο, που έγραψε*

κάποιος γι' αυτόν. Κατά τα άλλα πολλά γράφτηκαν για το Βαπτσάροβ, αλλά δεν αναγνωρίστηκαν ως κάτι αξιόλογο, όσο το άτομο για το οποίο γράφτηκαν. Ξανά ήρθαν από έξω. Ξανά ήρθε από έξω το ότι όλοι ξεκίνησαν να αισθάνονται το πνεύμα της ελευθερίας. Το πνεύμα της ελευθερίας ήταν αυτό, που τον έκανε μεγάλο. Και κατά δεύτερο το πνεύμα του «ψωμιού». Η έννοια του «ψωμιού».»

Στην ερώτηση τι σημαίνει για αυτήν να είναι απόγονος του Νικόλα Βαπτσάροβ και αν θεωρεί ότι απορρέουν κάποιες υποχρεώσεις για αυτήν απέναντι στο όνομα απάντησε ότι ούσα και η ίδια ποιήτρια στα πρώτα καλλιτεχνικά της βήματα χρησιμοποίησε το όνομα του πατέρα της ως επώνυμο και όχι το όνομα Βαπτσάροβ. Έγραφε, δηλαδή, ως Μάγια Μπορίσοβα. Μετά το θάνατο του πατέρα της και υπό την οικογενειακή πίεση, όπως αναφέρει, να συνεχίσει να ακούγεται το όνομα Βαπτσάροβ ξεκίνησε να υπογράφει τα καλλιτεχνικά πονήματά της, κινηματογραφικά και συγγραφικά ως Μάγια Βαπτσάροβα. Δε διστάζει να εκφράσει το παράπονό της ότι εξαιτίας του ονόματός της εκδιώχθηκε από το κέντρο κινηματογράφου με αποτέλεσμα να μην έχει δουλειά. Όλες της οι δραστηριότητες γίνονται με ιδιωτική πρωτοβουλία. Η θεματολογία των βιβλίων της, όπως λέει, δεν έχει να κάνει με τον επιφανή θείο της, ενώ και οι εννιά ταινίες, που επιχείρησε να γυρίσει διακόπηκαν από την κυβέρνηση. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Ξεκίνησα να είμαι ποιήτρια χρησιμοποιώντας το όνομα του πατέρα μου. Όλα τα πρώτα βιβλία μου τα εξέδωσα με το όνομα Μάγια Μπορίσοβα. Όταν ο πατέρας μου πέθανε όλοι οι συγγενείς μας είπαν πως το όνομα Βαπτσάροβ έπρεπε να ακουστεί και ότι είμαι συγγραφέας. Αλλά μόνο καλό δε μου έκανε. Γιατί στην αρχή της δημοκρατίας εκδιώχθηκα από το κέντρο κινηματογράφου και δεν είχα δουλειά μέχρι τώρα. Και ξεκίνησα ως ιδιώτης να κάνω πράγματα και να γράφω βιβλία. Έτσι, έγραφα τριάντα βιβλία. Όχι για το Βαπτσάροβ, για τους Θράκες, την Ελλάδα, τους ικέτες. Οι ταινίες, που πήγα να κάνω και οι εννιά, τις σταμάτησε η κυβέρνηση.»

Αυτόματα προκύπτει το ερώτημα ποια κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια του κομμουνισμού ή μετά. Η απάντηση έρχεται γελώντας και με αφοπλιστική ειλικρίνεια: «Και τα δυο. Και τα δύο καθεστώτα (γέλια). Αυτό βέβαια δε με σταμάτησε να κάνω και να γράφω πράγματα, γιατί ακόμα νομίζω ότι ξέρω κάτι, που οι άλλοι δε γνωρίζουν. Αυτά.»

Η συνέντευξη κλείνει με το ερώτημα για τις δικές της πολιτικές πεποιθήσεις. Για το ποιες είναι και πως η ίδια αυτοπροσδιορίζεται πολιτικά. Τίθεται το ερώτημα αν είναι κομμουνίστρια. Δηλώνει αριστερή, αλλά όχι κομμουνίστρια, μέλος, δηλαδή, του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας και εξηγεί: «Είμαι αριστερή, αλλά όχι μέλος του κομμουνιστικού κόμματος. Είμαι ένα άτομο, που θεωρεί ότι οποιοσδήποτε από εμάς, ο οποιοσδήποτε γεννιέται κομμουνιστής και αργότερα γίνεται κάτι διαφορετικό. Αυτή είναι η

θεωρία μου, αλλά δε ξέρω πως να την εκφράσω... Οι νέοι, που δεν είναι κομμουνιστές δεν έχουν καρδιά. Και οι γέροι άνθρωποι, που είναι ακόμη κομμουνιστές δεν έχουν μυαλό (γέλια).»

4.2.2 Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ και Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ

Τα στοιχεία επικοινωνίας του Νικόλα Βαπτσάροβ, όπως και της Μάγια δόθηκαν από την κα Κάτια Ζωγράφοβα. Αρχικά δεν ελήφθη καμία απάντηση στο απεσταλμένο ηλεκτρονικό μήνυμα. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων μνήμης, για τα 75 χρόνια από την εκτέλεση του ποιητή είχα την ευκαιρία να τον συναντήσω. Μου εξήγησε ότι δεν είχε λάβει κανένα ηλεκτρονικό μήνυμα και ότι θα ήταν χαρά του να συμμετάσχει στην έρευνα. Στην εκδήλωση παρευρισκόταν και ο μικρότερος γιος του, Νικόλα Βαπτσάροβ, ο οποίος δέχτηκε να μιλήσει (Εικόνα 29 και 30).

Η από κοινού συνάντηση πραγματοποιήθηκε το πρωί της 27ης Ιουλίου 2017 σε καφέ της Σόφιας, καθώς ο Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ θα έφευγε σε ταξίδι στο Μπάνσκο. Σε αυτή τη συνάντηση χρησιμοποιήθηκε και πάλι μαγνητόφωνο για τους ίδιους λόγους, που η μέθοδος αυτή προτιμήθηκε και με τη Μάγια Βαπτσάροβα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δε τέθηκε κανείς περιορισμός από τους συμμετέχοντες. Αντίθετα, ζήτησαν το μαγνητόφωνο να είναι ανοιχτό από την αρχή και να καταγραφούν όλα όσα θα μου έλεγαν.

Έγινε εκτενής αναφορά στο οικογενειακό περιβάλλον, μέσα στο οποίο μεγάλωσε ο ποιητής και τις επιρροές, που δέχτηκε ως παιδί. Οι απόγονοι θεωρούν ότι λειτούργησαν καταλυτικά για την μετέπειτα εξέλιξη του ως ποιητή και ως ενήλικα. Ο Βαπτσάροβ δεν προερχόταν από μία τυχαία οικογένεια. Ο μεν πατέρας του ήταν ηγετικό στέλεχος του VMRO (Βουλγαρική οργάνωση, που είχε δημιουργηθεί επί τουρκοκρατίας και επεδίωκε την ανεξαρτησία της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς), ενώ η μητέρα του ήταν απόφοιτος Αμερικανικού κολλεγίου και γυναίκα ιδιαίτερης πνευματικής καλλιέργειας. Ο μικρός Βαπτσάροβ έβλεπε στο σπίτι αγωνιστές και λόγιους, ενώ η μητέρα του, του διάβαζε εκπροσώπους της παγκόσμιας λογοτεχνίας, όπως ο Γκαίτε. Ταυτόχρονα με την καλλιτεχνική του φύση εκδήλωσε έντονο ενδιαφέρον για τις μηχανές. Ενδεικτικά ανέφεραν ότι το πρώτο ποίημά του, που εκδόθηκε σε ηλικία εννέα ετών αφορούσε σε εμπειρία του, που είχε με αεροπλάνα. Ο Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ συγκεκριμένα αναφέρει: *«Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου τις προσλαμβάνουσες, που είχε ο Βαπτσάροβ από τον πατέρα του μεγαλώνοντας ως παιδί. Ο Γιόνκο Βαπτσάροβ εμπλεκόταν με τον VMRO, οπότε όταν ο Βαπτσάροβ ήταν τριών ετών έβλεπε από πρώτο χέρι να έρχονται στο σπίτι πολεμιστές, ο πατέρας του να διηγείται ιστορίες για μάχες. Αυτό σου δίνει μια πολύ διαφορετική οπτική της ζωής από πολύ νεαρή ηλικία. Την ίδια στιγμή η μητέρα του, που είχε μορφωθεί σε αμερικανικό σχολείο στο Σάμοκοφ της Βουλγαρίας, του διάβαζε Σαίξπηρ, Γκαίτε. Μεγάλωσε με τα μεγάλα πνεύματα της Ευρώπης.*

Μορφώθηκε με διαφορετικό τρόπο από τους συμμαθητές του. Ξεκίνησε να γράφει ποίηση, όταν ήταν εννιά χρονών. Την πρώτη φορά, που εκδόθηκε ήταν εννιά και το ποίημα του λέγεται «Romantica». Μιλάει για το ειδύλλιο ανάμεσα σε έναν άνθρωπο και μια μηχανή, ένα αεροπλάνο και λέει τώρα το ειδύλλιο είναι στις μηχανές, που πετούν στον ουρανό με τις μεταλλικές καρδιές τους. Και αυτό, όταν ήταν μόλις εννιά. Και βασιζόταν σε μία εμπειρία, που είχε με τα βασιλικά αεροπλάνα, γιατί όταν ήταν εννιά τον έβαλαν πάνω στα αεροπλάνα και...»

Αναφέρονται εκτενώς στην εικόνα του ποιητή, η οποία μετά το θάνατό του υποστηρίζουν ότι κατασκευάστηκε. Ο Νικόλα Βαπτσάροβ παρουσιάστηκε ως φτωχός, εργαζόμενος, ποιητής, ο οποίος για μεγάλα χρονικά διαστήματα έμενε χωρίς δουλειά, λόγω των κομμουνιστικών ιδεών του. Επίσης, υποστηρίχτηκε ότι είχε δυσλειτουργική σχέση με τον πατέρα του, ο οποίος ήταν τυραννικός, δεν συμεριζόταν τις συγγραφικές ανησυχίες του γιου του και τον ανάγκασε να ακολουθήσει σπουδές, οι οποίες δεν του άρεσαν.

Ο Νικόλα Μ. και ο Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ διαψεύδουν την παραπάνω εικόνα. Η οικογένεια δεν ήταν φτωχή. Αντίθετα, ο Γιόνκο Βαπτσάροβ είχε επαφές απευθείας με το βασιλιά Φερδινάνδο Α΄ της Βουλγαρίας και με επιφανή άτομα της εποχής. Είχε χρήματα ως ηγετικό στέλεχος του VMRO, ενώ ο ποιητής στη Σόφια είχε υπηρέτρια. Αναφέρουν μικρές λεπτομέρειες, όπως τη χρήση ασημένιου σερβίτσιου τσαγιού στο πατρικό σπίτι στο Μπάνσκο. Ο Βαπτσάροβ δεν ήταν ο φτωχός, πένητας εργάτης. Ως τεκμήριο προτρέπουν κάθε ερευνητή να δει το βιβλίο με τα ημερομίσθια των υπαλλήλων στο εργοστάσιο των αδελφών Μπαλαμπάνοβ στο Κοτσερίνοβο, το οποίο λειτουργεί ως μουσείο και στο οποίο εργαζόταν ο Βαπτσάροβ. Υπήρξε, λοιπόν, ο δεύτερος καλύτερα αμειβόμενος υπάλληλος μετά το Διευθυντή ως αρχιμηχανικός του εργοστασίου. Επακριβώς αναφέρουν: «NNB: ... Είχε άλλη δουλειά, στην πραγματικότητα είχε αρκετές δουλειές, όπως στο εργοστάσιο των αδελφών Μπαλαμπάνοβ στο Κοτσερίνοβο.

NMB: Εκεί υπάρχει ένα πολύ ενδιαφέρον μουσείο.

NNB: Ναι ... και εκεί μπορείτε να δείτε ...

AK: Τη μηχανή όπου δούλευε.

NNB: Κάτι πιο ενδιαφέρον, μπορείτε να δείτε το βιβλίο, όπου καταγράφεται ο μισθός τους. Ναι και μπορείτε να δείτε ότι ο διευθυντής, ο Διευθύνων Σύμβουλος του εργοστασίου και στη συνέχεια ο δεύτερος υψηλότερος μισθός ήταν ο μισθός του Βαπτσάροβ. Έτσι δεν ήταν απλά ένας χαμηλός εργάτης, ξέρετε, ήταν υπεύθυνος για τη λειτουργία των μηχανών, ξέρετε ... ήταν σαν ο Αρχιμηχανικός του εργοστασίου.

NNB: Έτσι, δεν ήξερα πως ο φτωχός ποιητής, ξέρετε ... Δεν ζούσε μια εξαιρετικά πολυδάπανη ζωή. Αλλά δεν ήταν.... ξέρετε... απένταρος. Είχε καλή δουλειά.

AK: Αυτό, που έχω διαβάσει είναι κατά τη διάρκεια της παραμονής του εδώ στη Σόφια έμεινε εκτός δουλειάς για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα και ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι σαν τον Μλάντεν Ισάεφ του έδιναν λεφτά.

NMB: Όχι, είχε έναν υπάλληλο στη Σόφια. Είχε υπηρέτρια, που πλήρωνε.... ο φτωχός και ο εργάτης, δεν είναι αλήθεια ....» και λίγο παρακάτω συμπληρώνουν:

«NMB: Αν πάτε στο Μπάνσκο, οι επαφές του παππού μου ήταν ο βασιλιάς, μεγάλοι ποιητές, η Μπαγκριάνα, όλη η υψηλή κοινωνία της Σόφιας.

AK: Ναι.

NMB: Αυτό είναι το νούμερο ένα. Δεύτερον, έχουμε από τον παππού μου για το σερβίρισμα -για παράδειγμα- το ασημένιο σερβίτιο του τσαγιού... Επίσης, τρώγαν με ασημένια κουτάλια κλπ ... Ο πατέρας του είχε αρκετά χρήματα ... επειδή ήταν ένα από τα ηγετικά στελέχη του VMRO.

NNB: Ένα από τα κορυφαία...

NMB: Είχε τη δυνατότητα να πάει να δει τον βασιλιά απευθείας. Χωρίς ραντεβού με το τηλέφωνο κ.λπ., τη γραμματέα...»

Η περίφημη κακή σχέση με τον πατέρα του σύμφωνα με τους απογόνους δεν ισχύει και φαίνεται από διάφορα γεγονότα, όπως το ότι από μικρός ο Βαπτσάροβ είδε τα ποιήματά του να εκδίδονται. Επιπλέον, ο Γιόνκο Βαπτσάροβ δε θα μπορούσε να επικρίνει ένα ποιητή, καθώς στενός φίλος και συναγωνιστής του, αλλά και πρότυπο για τον γιο του υπήρξε ο Πέγιο Γιάβοροβ. Επίσης, αναφέρονται σε επίσκεψη του Ιβάν Μιχαήλοβ (ακροδεξιού αιμοσταγούς στελέχους του VMRO), ο οποίος επέπληξε τον Γιόνκο Βαπτσάροβ, επειδή στο δωμάτιο του νεαρού Νικόλα υπήρχαν βιβλία του Μάρξ και του Ένγκελς. Ο πατέρας του Βαπτσάροβ φέρετε να απάντησε ότι τα αφήνει να διαβάζουν ότι θέλουν και θα αποφασίσουν στη ζωή τους τι θα κάνουν, ποιο δρόμο θα ακολουθήσουν. Ένας πατέρας τυραννικός δε θα επέτρεπε ποτέ κάτι τέτοιο. Όσο για τη φερόμενη αναγκαστική φοίτησή του στη Ναυτική Ακαδημία υποστηρίζουν ό,τι, επειδή ακριβώς ήταν τόσο μεγάλη η αγάπη του νεαρού ποιητή για τις μηχανές, ο πατέρας του επέλεξε την καλύτερη γι' αυτόν Σχολή. Αναλυτικά: «*NNB: Ζούσε, λοιπόν, στο Μπάνσκο και -όπως είπα- ήταν πάρα πολύ μορφωμένος, διάβαζε πολύ και επιπλέον δημοσίευε ποίηση και είχε πολύ καλή σχέση με τον πατέρα του. Δεν είναι αλήθεια ότι ο πατέρας του ήταν κακός μαζί του ή τον χτυπούσε ή ήταν σκληρός μαζί του κατά οποιονδήποτε τρόπο. Γιατί υπάρχουν μερικές -ζέρετε- ιστορίες, αλλά είναι γεμάτες..... Έτσι, οι ιδέες του -για τις οποίες γνωρίζετε- ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός βασίζονταν σε βιβλία, που είχε από τον πατέρα του. Και μάλιστα υπάρχει η εξής ανάμνηση. Ο Ιβάν Μιχαήλοβ, ο οποίος ήταν ηγέτης του VMRO, ήταν από το ακροδεξί τμήμα του VMRO. Σκότωσε όλους, όσοι του αντιτάχθηκαν. Σκότωσε ακόμη και τους ηγέτες, που ήταν πριν από αυτόν και όλους, όσοι είχαν αρκετή δύναμη*

να του αντιταχθούν μέσα στον οργανισμό. Τους δολοφόνησε εντελώς, εννοώ χωρίς κανένα έλεος. Έτσι ήρθε στο σπίτι του Γιόνκο Βαπτσάροβ στο Μπάνσκο και είδε στο δωμάτιο του Βαπτσάροβ ότι υπήρχαν βιβλία του Μαρξ και του Ένγκελς και είπε «τι δίνεις στα παιδιά σου να διαβάζουν;» και είπε ότι θέλω να διαβάσουν ό,τι θέλουν και θα αποφασίσουν στη ζωή τους τι να κάνουν ...

NMB: Τον δρόμο τους.

NNB: Τον δρόμο τους. Όλοι πρέπει να αποφασίσουν το δικό τους δρόμο, τους δίνω μόνο την ευκαιρία να γνωρίσουν ό,τι θέλουν. Αυτό είναι κάτι, που είναι πολύ ενδιαφέρον, δεν ήταν πολύ δημοφιλές κατά τη διάρκεια των σοσιαλιστικών εποχών, κατά τη διάρκεια των κομμουνιστικών χρόνων να μιλά κανείς γι 'αυτό επειδή θέλουν να σπάσουν τη σχέση μεταξύ πατέρα και γιου, αλλά αυτό δεν είναι δυνατόν. Όπως γνωρίζετε, ο πατέρας έχει πολύ σημαντικό ρόλο, όπως και η μητέρα. Και όταν έφτασε στην κατάλληλη ηλικία... και επειδή ενδιαφερόταν πολύ για τα μηχανήματα, για τους μηχανικούς και για όλα αυτά, το μόνο φυσικό και φυσιολογικό ήταν ο πατέρας του να τον βοηθήσει να πάει στην Ακαδημία, στη Ναυτική Ακαδημία, γιατί εκείνη την εποχή ήταν το καλύτερο σχολείο στη Βουλγαρία για μηχανική και μηχανικούς –ξέρετε-για την επιστήμη και τα σχετικά. Έτσι πήγε εκεί με δύο άλλα άτομα από το Μπάνσκο. Αλλά δεν έγιναν δεκτοί...».

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δε διστάζουν να αναφερθούν στους λόγους, που οδήγησαν το Κομμουνιστικό Κόμμα Βουλγαρίας να κατασκευάσει μια άλλη εικόνα του ποιητή από την πραγματική. Ο Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ καταδικάζει τη στάση αυτή αν και ο ίδιος μέλος του κόμματος. Τονίζει ότι θα έπρεπε να έχει σημασία όχι η οικονομική του κατάσταση, αλλά το πνευματικό εύρος του ποιητή. Το γεγονός ότι παρόλο, που ήταν εύπορος κατόρθωσε να δει την ψυχή των φτωχών ανθρώπων και να στραφεί εναντίον της αστικής τάξης. Μια δυσλειτουργική σχέση με ένα βασιλόφρονα, καταπιεστικό, εθνικιστή πατέρα τόνιζε το προφίλ του επαναστάτη κομμουνιστή. Υποστηρίζουν: «*NMB:...Η άποψή μου ναι ... η γνώμη μου για εκείνη την περίοδο είναι ότι για το κομμουνιστικό κόμμα χρειαζόνταν έναν ποιητή, που να είναι πολύ φτωχός, πολύ πεινασμένος και ταυτόχρονα καλός συγγραφέας. Και έβαλαν σε αυτή την κλίμακα, έβαλαν το Βαπτσάροβ και γι 'αυτό ούτε οι εργασίες ούτε τα βιβλία, που βγήκαν για τον Βαπτσάροβ ...είναι αντικειμενικά...»... «*NMB: Αν πάτε στο Μπάνσκο, οι επαφές του παππού μου ήταν ο βασιλιάς, μεγάλοι ποιητές, η Μπαγκριάνα, όλη η υψηλή κοινωνία της Σόφιας ... Ο πατέρας του είχε αρκετά χρήματα ... επειδή ήταν ένα από τα ηγετικά στελέχη του VMRO.**

NNB: Ένα από τα κορυφαία...

NMB: Είχε τη δυνατότητα να πάει να δει τον βασιλιά απευθείας. Χωρίς ραντεβού με το τηλέφωνο κ.λπ., τη γραμματέα...

NNB: Φανταστείτε το γεγονός ότι ήταν...

NMB: Και για το λόγο αυτό ο Βαπτσάροβ έπαιξε ένα ρόλο, που ήταν βολικός για τις ιδέες του κομμουνιστικού κόμματος. Αλλά εκφράζομαι και εγώ από το κομμουνιστικό κόμμα, αλλά δεν συμφωνώ μαζί τους, επειδή εκείνη την εποχή να έχουμε έναν ποιητή, όπως ο Βαπτσάροβ δεν είχε σημασία αν ήταν πλούσιος. Αυτό που είναι πιο ισχυρό, είναι εάν είδε τα πράγματα μέσα από μια αλήθεια, μια εικόνα των βιβλίων και της πολυτέλειας ...

NNB: Της πολυτελούς ζωής.

NMB: Ναι. Και ο Βαπτσάροβ, αυτό του δίνει την ευκαιρία να δει με μεγαλύτερη σαφήνεια τους ανθρώπους, να δει την... ραυνρέτέ.

NNB: Τη φτώχεια.

NMB: Τη φτώχεια... Ναι, τη φτώχεια.... Αυτό του δίνει την ευκαιρία να δει περισσότερο την ψυχή των φτωχών ανθρώπων. Είχε στραφεί πρώτα εναντίον της αστικής τάξης και σε δεύτερη φάση κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ενάντια στο φασισμό. Και στην πρώτη φάση ο Βαπτσάροβ είναι ενάντια στον φασισμό και μετά δεν ήταν επίσημα μέλος του κομμουνιστικού κόμματος. Αλλά είναι αριστερός ποιητής ναι».

AK: Πιστεύετε ότι αυτές οι ιστορίες κατασκευάστηκαν αργότερα;

NNB: Ναι.

AK: Επειδή ο Γιόνκο ήταν φίλος με το βασιλιά και δεν ήταν βολικό για το κομμουνιστικό κόμμα;

NNB: Ακριβώς. Επειδή ο Γιόνκο ήταν κοντά στο Βασιλιά και επειδή ήταν από το VMRO, που θεωρούνταν εθνικιστική οργάνωση. Έτσι είπαν ότι αυτό δεν ήταν βολικό να κάνουμε τη σύνδεση, έτσι ήθελαν να συνθέσουν μια ιστορία... ήθελαν να κατασκευάσουν αυτή την ιστορία ότι είχε κακές σχέσεις με τον πατέρα του, επειδή ήθελαν να πουν εντάξει ήταν από μια οικογένεια, που ήταν πολύ πατριωτική, αλλά δεν ήταν ο ίδιος –ξέρετε- ήταν προοδευτικός, δεν έχει καμιά σχέση με το VMRO και το κίνημα. Είναι γεγονός ότι ήταν προοδευτικός, αλλά ήταν προοδευτικός, επειδή ο πατέρας του ήταν από την αριστερή πτέρυγα του VMRO. Δεν ήταν ... Επειδή η οργάνωση του VMRO έχει τρεις πτέρυγες. Έχει την άκρα δεξιά, το κέντρο και την αριστερά. Και μεταξύ του υπήρχαν πάντα μεγάλες μάχες. Περισσότεροι άνθρωποι πέθαναν στον οργανισμό από εσωτερικές μάχες παρά από εξωτερικές μάχες. Έτσι ο παππούς μου ήταν από την αριστερή πτέρυγα του VMRO, που ήταν προοδευτική. Και οι οποίοι σκέφτονταν περισσότερο την ανεξαρτησία της περιοχής και αργότερα την αυτοδιάθεση. Ξέρετε ... με βάση τους ανθρώπους, που πραγματικά ζουν εκεί και πώς αισθάνονται για την πολιτιστική

κληρονομιά και την εθνικότητά τους και όλα. Και οι άλλοι είπαν ότι όχι πρέπει να γίνει πόλεμος μέχρι να την κάνουμε (τη Μακεδονία εννοείται) κομμάτι της Βουλγαρίας. Οι άλλοι δήλωσαν ότι δεν είναι ρεαλιστικό, γιατί ούτε η Ελλάδα ούτε η Σερβία ούτε η Τουρκία ούτε η Ρουμανία ούτε οι μεγάλες δυνάμεις, όπως η Αγγλία και η Γαλλία ή η Γερμανία θα τους επέτρεπαν να το κάνουν αυτό, επειδή όλοι έχουν αξιώσεις εκεί και πάντα θα είναι πρόβλημα. Έτσι ξέρετε αυτοί ... αυτός ήταν στον αριστερό, ήταν στην αριστερή πτέρυγα του VMRO.»

Η συζήτηση φτάνει στη δίκη. Θεωρούν ότι η δίκη εντάσσεται μέσα στο πολιτικό πλαίσιο της εποχής, δεν ήταν δίκαιη ή αντικειμενική και εξυπηρετούσε τα πολιτικά συμφέροντα όχι μόνο του φασιστικού καθεστώτος, που βρισκόταν στην εξουσία, αλλά και των κομμουνιστών. Εξηγούν ότι ήταν επίδειξη ισχύος και από τις δύο πλευρές. Οι μεν φασίστες ήθελαν να δείξουν ότι μπορούν να καταστείλουν, οποιαδήποτε μορφή αντίστασης εκτελώντας κομμουνιστές. Οι δε κομμουνιστές επεδίωκαν να δείξουν ότι στη φασιστική Βουλγαρία υπάρχει αντίσταση κατά των Γερμανών. Τεκμηριώνουν την άποψή τους αναφορικά με την αντικειμενικότητα της δίκης βασιζόμενοι στα αντίγραφα των αρχείων της δίκης, τα οποία η οικογένεια έχει πάρει από το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ πιστεύουν ότι οι προσπάθειες της οικογένειας για απονομή χάριτος ήταν από την αρχή καταδικασμένες ανεξάρτητα με το αν κατέθεταν μάρτυρες υπεράσπισης ή όχι. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«AK: Πιστεύετε, δηλαδή, ότι η δίκη δεν ήταν δίκαιη.

NNB: Δεν ήταν δίκαιη δίκη. Στα έγγραφα που πήραμε από ...τα έγγραφα, που βγάλαμε από το απόρρητο αρχείο του Υπουργείου Εσωτερικών –ήμασταν οι πρώτοι, που είχαμε επίσημα πρόσβαση σε αυτά- επειδή οι περισσότεροι από τους ανθρώπους, που είχαν πρόσβαση σε αυτά ήταν μόνο αξιωματούχοι. Έτσι μας τα έδωσαν με την ιδέα να δημοσιευτούν. Ήμασταν οι πρώτοι, που πήγαμε εκεί με την ιδέα να δημοσιεύσουμε πραγματικά τις πληροφορίες. Έτσι, μπορείτε να δείτε εκεί κάτι που είναι πολύ προφανές και επίσης περίεργο. Πρώτον, δεν υπάρχουν τελικές αγορεύσεις από τους δικηγόρους υπεράσπισης. Ξέρετε ότι δεν υπάρχει δήλωση υπεράσπισης ... που να έγινε στο δικαστήριο. Δεν υπάρχει καταγραφή των μαρτύρων τι λένε στο δικαστήριο. Δεν υπάρχουν πρωτόκολλα από τις συνεδριάσεις του δικαστηρίου. Δεν υπάρχει επίσης γνωρίζετε ...

AK: Είναι χαμένα ή δεν είναι ...;

NNB: Δεν είναι εκεί. Δεν είναι μέσα, δεν ήταν ποτέ στο ...

NMB: Μάλλον, τα κατέστρεψαν.

NNB: Επίσης, δεν υπάρχουν αποδείξεις, δεν υπάρχουν στοιχεία για όσους καταδικάστηκαν, τι λένε στο δικαστήριο. Υπάρχουν περίπου 150 καταθέσεις μαρτύρων. 150 καταθέσεις, που έγιναν σε 2 ημέρες. Αυτό είναι 3 λεπτά ανά μάρτυρα. Ξέρετε μόνο για να πάτε και να σταθείτε και να

πείτε το όνομά σας ήδη έχει τελειώσει ο χρόνος. Έτσι σε δύο ημέρες κατάφεραν να ανακρίνουν 150 μάρτυρες στο δικαστήριο. Δεν υπάρχουν στοιχεία για αυτό.

AK: Θεωρείται ότι η δίκη ήταν μια παρωδία;

NNB: Ήταν μια παρωδία, ήταν μια δοκιμή που έπρεπε να γίνει για επίδειξη, επίδειξη δύναμης. Γι' αυτό κατά τη γνώμη μου και τη γνώμη μας είναι ότι η Μπαγκριάνα δεν είχε καμία επιλογή. Ήταν ... πήγε εκεί για να υπερασπιστεί τον Βαπτσάροβ, αλλά ήταν μια χαμένη υπόθεση.

NMB: Δεν είχε καμία πιθανότητα...

NNB: Δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να τον σώσει, γιατί όταν πήραν τον Βαπτσάροβ, κάλεσε περίπου πέντε μάρτυρες.. Ο πρώην πρωθυπουργός της Βουλγαρίας Νικόλα Μουσάνοβ, ένας πρώην βουλευτής, που ήταν τότε πρεσβευτής στην Ιαπωνία. Ξέρετε, η Ιαπωνία ήταν ένας από τους συμμάχους του Άξονα, ήταν μία από τις πιο σημαντικές χώρες, όπως ο πρεσβευτής μας στην Ουάσινγκτον, κάτι τέτοιο. Έτσι, ο πρεσβευτής της Βουλγαρίας στην Ιαπωνία και ένας άλλος αξιωματούχος, που ήταν τότε βουλευτής στο κοινοβούλιο. Οι τρεις από αυτούς δεν πήγαν ούτε στην ακροαματική διαδικασία, δεν κατέθεσαν. Ο πρώην Πρωθυπουργός της Βουλγαρίας δεν κατέθεσε. Η μόνη, που ήρθε στο δικαστήριο για να καταθέσει ήταν η Μπαγκριάνα. Αυτό δείχνει ότι πραγματικά νοιαζόταν, ξέρετε, και αυτό, που λένε για το γεγονός ότι κούνησε το κεφάλι και ο δικαστής δεν κατάλαβε αν ήταν έτσι ή έτσι ...

AK: Σύμφωνα με το γαλλικό τρόπο ....

NNB: Αυτό είναι... Συγχωρήστε μου τη βωμολοχία, αλλά αυτά είναι μαλακίες, γιατί στο δικαστήριο, όταν δεν μπορείτε να πείτε σαφώς με το στόμα σας ναι ή όχι, καλούν έναν διερμηνέα και λένε παρακαλώ ερμηνεύστε τις μιμήσεις αυτού του ατόμου, ώστε να μπορέσουμε να δηλώσουμε σαφώς τη γνώμη του. Εάν δεν μπορείτε να μιλήσετε προσλαμβάνεται κάποιος, που γνωρίζει και κατανοεί τη νοηματική γλώσσα. Ή αν δεν γνωρίζετε τη γλώσσα, προσλαμβάνεται ένας διερμηνέας. Δεν μπορείτε να καταθέσετε στο δικαστήριο με ένα νεύμα. Αυτό δεν είναι δυνατό. Αυτό δεν είναι ... από τους ρωμαϊκούς χρόνους μέχρι τώρα δεν υπάρχει τρόπος να καταθέσετε με ένα νεύμα. Πρέπει να είναι σαφής η ερμηνεία αυτών που λέτε. Έτσι, αυτό για το νεύμα είναι ένα ψέμα. Το γεγονός ότι πήγε εκεί για να καταθέσει είναι κάτι πολύ θαρραλέο για αυτή τη γυναίκα... Αιπάμαι, επειδή ο κίνδυνος είναι ότι καταθέτεις για κάποιον, που κατηγορείται για προδοσία, για ... που προσπαθεί να αλλάξει το καθεστώς, που προσπαθεί να προκαλέσει ξέρετε σαν επανάσταση. Είστε πολύ εύκολο να μπλεχτεί κανείς και να θεωρηθεί συνένοχος, γιατί η ιδέα είναι: «Γιατί καταθέτεις για αυτό το πρόσωπο; Τον ξέρεις; Α! Αν τον ξέρεις τότε ίσως κάνατε κάτι μαζί». Ήταν, λοιπόν, πολύ επικίνδυνο, αλλά εκείνη πήγε εκεί και κατέθεσε.»

Η συνέντευξη ολοκληρώνεται με ερώτηση αναφορικά με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Ο μεν Νικόλα Μ. Βαπτσαρόβ δηλώνει ότι ήταν μέλος του ΚΚΒ, αλλά το σημερινό ΚΚΒ δε συμβαδίζει με την ιδεολογία. Η αίσθηση αυτή αναφέρει με απογοήτευση ότι δεν είναι μόνο δική του, αλλά των περισσότερων. Πατέρας και γιος δηλώνουν, ωστόσο, αριστεροί. Ο γιος λέει ότι δεν είναι εγγεγραμμένος στο βουλγαρικό σοσιαλιστικό κόμμα, γιατί δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα σε όσα ανακοινώνει ως ιδεολογία. Αναλυτικά: «*NMB: Είμαι σα το θείο μου. Ήμουν κομμουνιστής, αλλά τώρα τα πράγματα, που είδα στο το κόμμα μας. Έχει αλλάξει πολύ, δεν είναι οι ιδέες μου. Και ότι το κόμμα δε συμβαδίζει σήμερα με την ιδεολογία, δεν είναι μόνο δική μου αίσθηση, αλλά των περισσότερων... Θα υποστηρίξω το ελληνικό ΚΚΕ (γέλιο). Αστειεύομαι ...*

AK: Οπότε αυτοπροσδιορίζεστε ως αριστερός και όχι ως κομμουνιστής;

NMB και NNB: Ναι, ναι (ταυτόχρονα απαντούν και οι δύο).

NNB: Και εγώ το ίδιο πιστεύω. Αυτή είναι η γνώμη μου. Δεν είμαι ... Δεν είμαι μέλος του βουλγαρικού σοσιαλιστικού κόμματος, γιατί δεν πιστεύω ότι ανταποκρίνονται πραγματικά σε αυτά, που ανακοινώνουν ως ιδεολογία τους. Τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς, αλλά νομίζω ότι η προσέγγιση στην πολιτική πρέπει να είναι πιο μετριοπαθής, διότι όλα τα άκρα είναι άσχημα, όταν μιλάς για την πολιτική. Αν τα άκρα τροφοδοτούν, άλλα άκρα. Όσο περισσότερο πάμε προς τα αριστερά, τόσο πιο πολύ αυξάνεται η δεξιά. Ειδικά στην πολιτική πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να εξεταστεί πραγματικά το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορετικοί άνθρωποι στη χώρα με διαφορετικές πεποιθήσεις, αλλά πρέπει να βρεθεί ο συνεκτικός κρίκος, που αντιστοιχεί στις κύριες αξίες της χώρας, όπως την ελευθερία, τη δικαιοσύνη... Αυτά είναι τα βασικά πράγματα, που πρέπει να κρατήσουμε και η πολιτική θα πρέπει να οικοδομηθεί πάνω σε αυτά. Ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει στο σπίτι του, αρκεί να μην παραβιάζει το νόμο.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Συμπεράσματα

Από την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής μπορούν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα αναφορικά με τις δίκες και τη διαχείριση της μνήμης από τους απογόνους των δύο προσωπικοτήτων.

Σύμφωνα με τα πρακτικά των δικών του Νίκου Μπελογιάννη, καθώς και τις έμμεσες αποδείξεις (χρόνος και τρόπος ανεύρεσης των ασυρμάτων της Καλλιθέας, απόρριψη επιστολής Πλουμπίδη, χρόνος και τρόπος εκτέλεσης), αλλά και σε συνδυασμό με το πολιτικό πλαίσιο της εποχής το αποτέλεσμα της δίκης ήταν προαποφασισμένο. Η επιλογή του Μπελογιάννη ανάμεσα στους καταδικασθέντες σε θάνατο αποσκοπούσε σαφώς στο να επιφέρει σοβαρό πλήγμα στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Κατά την προσωπική μου άποψη ο Μπελογιάννης «τιμωρήθηκε» ταυτόχρονα για τη ενεργή συμμετοχή του στον Εμφύλιο, αλλά και για την μετέπειτα δράση του στην ανασύσταση του ΚΚΕ και στην στρατολόγηση νέων μελών.

Στην περίπτωση της δίκης του Νικόλα Βαπτσάροβ λόγω της εκτεταμένης καταστροφής του αρχειακού υλικού και με τα υπάρχοντα διαθέσιμα στοιχεία δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Δεν είναι επιπλέον γνωστό πότε και κάτω από ποιες συνθήκες έγινε ακριβώς η καταστροφή του αρχειακού υλικού. Διαφορετικά συμπεράσματα θα εξαγονταν εφόσον η καταστροφή επήλθε, πριν την ανάδειξη του σοσιαλισμού στην εξουσία και διαφορετικά εάν αυτή έγινε μετά την πτώση του. Οποιαδήποτε τοποθέτηση θα αποτελούσε εικασία, μη επιστημονικά αποδεκτή.

Έκπληξη αποτελεί το γεγονός ότι για δίκες, που έγιναν κάτω από διαφορετικό πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο, σε δύο διαφορετικές χώρες, που το κομμουνιστικό κόμμα κατά την περίοδο διεξαγωγής τους δεν ήταν στην εξουσία, η πεποιθήση των απογόνων είναι κοινή: Το Κομμουνιστικό Κόμμα (είτε Ελλάδας είτε Βουλγαρίας) θα μπορούσε να βοηθήσει και να εμποδίσει τις εκτελέσεις, αλλά δε το έκανε. Η αιτιολογία τους είναι ότι επεδίωκε την ανάδειξη κομμουνιστών ηρώων. Η ανωτέρω άποψη δε στοιχειοθετείται από αρχειακά ευρήματα. Δεν βρέθηκαν τεκμήρια, που να αποδεικνύουν επικοινωνία οποιασδήποτε μορφής των κυβερνόντων με μέλη του ΚΚΕ ή του ΚΚΒ αντίστοιχα. Δεν βρέθηκαν, ακόμη, τεκμήρια, που να πιστοποιούν συγκεκριμένη οδηγία προς την κατεύθυνση αυτή (ανάδειξη πολιτικών μαρτύρων-συμβόλων).

Αναφορικά με το κομμάτι της διαχείρισης της μνήμης. Όλοι οι απόγονοι εστίασαν στην πνευματική υπόσταση. Η κληρονομιά των δύο ανδρών, όπως και η ιδεολογία τους, είναι κοινή. Συνίσταται σε πνευματικά ιδεώδη και στον αγώνα προάσπισής τους. Αγώνιστηκαν για

την ελευθερία της χώρας τους από ξένους δυνάστες και ένα καλύτερο αύριο για τον απλό κόσμο, το οποίο θεωρούσαν ότι θα έπρεπε να βασίζεται στη μόρφωση και σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για όλους. Οι απόγονοι θεωρούν υποχρέωσή τους να συντηρήσουν και να διαδώσουν αυτά, που πρέσβευαν οι εκλιπόντες. Ο γιος του Μπελογιάννη φρόντισε να εκδοθεί το έργο του πατέρα του «*Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα*», ενώ δώρισε στο δήμο Αμαλιάδος το πατρικό σπίτι, το οποίο πρόσφατα εγκαινιάστηκε ως μουσείο. Οι απόγονοι του Βαπτσάροβ δε χρειάστηκε να υποβληθούν σε αυτή τη διαδικασία, καθώς το έργο του Βαπτσάροβ έχει εκδοθεί σε πάνω από εβδομήντα χώρες, ενώ τα σπίτια του ποιητή σε Μπάνσκο και Σόφια λειτουργούν ήδη από τη σοσιαλιστική περίοδο ως μουσεία.

Το ερώτημα για τις πολιτικές πεποιθήσεις ήταν κοινό για όλους τους απογόνους προκειμένου να διερευνηθεί αν οι πολιτικές τους πεποιθήσεις συμπορεύονται με αυτές των Μπελογιάννη-Βαπτσάροβ. Όλοι δήλωσαν αριστεροί, ενώ όλοι εξέφρασαν την αντίθεσή τους με τον κομματικό μηχανισμό του κομμουνιστικού κόμματος. Ο γιος του Μπελογιάννη υπήρξε καταπέλτης εναντίον του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος. Οι Μάγια και Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ δήλωσαν ότι υπήρξαν μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας, αλλά εξέφρασαν την απογοήτευσή τους για τη σημερινή κατάσταση του κόμματος, το οποίο θεωρούν ότι δεν εκφράζει επί του πρακτέου τα κομμουνιστικά ιδεώδη. Ο Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ και εκπρόσωπος της νεότερης γενιάς δήλωσε αριστερός, όχι εγγεγραμμένο μέλος του ΚΚΒ και εξέφρασε την πεποίθησή του για πολιτική μετριοπάθεια.

Μια αναπάντεχη τροπή της έρευνας είναι η εξής: Στη συνάντηση ο Νίκος Μπελογιάννης αναφορικά με το σκίτσο του Πάμπλο Πικάσο δήλωσε ότι έχει χαθεί. Στη συνάντηση με τη Μάγια Βαπτσάροβα έγινε επίσης αναφορά στο συγκεκριμένο σκίτσο. Στο άκουσμα ότι το σκίτσο θεωρείται χαμένο η Μάγια αντέδρασε λέγοντας ότι το έχει δει στο σπίτι του Μέμου Μακρή στη Βουδαπέστη τη δεκαετία του '60. Η συγκεκριμένη μαρτυρία δεν έχει ερευνηθεί περαιτέρω, αλλά αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πληροφορία.

Κλείνοντας θα ήθελα να καταθέσω την προσωπική μου άποψη για τη χρήση της μεθοδολογίας, που προτάθηκε από τη βιβλιογραφία. Ανεξάρτητα από τη μέθοδο, που θα επιλέξει ο ερευνητής για να προσεγγίσει το άτομο κατά τη συνέντευξη, θεωρώ ότι καταλυτικά στην επιτυχία της λειτουργούν η ειλικρίνεια του ίδιου του ερευνητή, η σαφήνεια για τους λόγους της έρευνας και ο απόλυτος σεβασμός στα λεγόμενα και τις τοποθετήσεις των ατόμων, που δίνουν συνέντευξη.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Abrams 2016: Abrams, L. Θεωρία Προφορικής Ιστορίας. Αθήνα, εκδ. Πλέθρον, 2016
2. Ασημακοπούλου (εκδ.) 2015: Ασημακοπούλου, Δ. Ιστορία της Βουλγαρίας. Θεσσαλονίκη: εκδ. Επίκεντρο, 2015
3. Βαν Μπούσχοτεν, Βερβενιώτη, Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μπάδα (εκδ.) 2008: Βαν Μπούσχοτεν Ρ., Βερβενιώτη Β., Βουτυρά Ε., Δαλκαβούκης Β., Μπάδα Κ. Μνήμες και Λήθη του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Θεσσαλονίκη: εκδ. Επίκεντρο Α.Ε., 2008
4. Βιτίν 1974: Βιτίν, Μ. Νίκος Μπελογιάννης: Ζωή Καταπληκτικών Ανθρώπων, Αθήνα, 1974
5. Βουρνάς 1981: Βουρνάς, Τ. Ποιοί καί γιατί σκότωσαν το Νίκο Μπελογιάννη και τους συντρόφους του; Αθήνα: εκδ. Αφοι Τολίδη, 1981
6. Clogg 2003: Clogg, R. Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας, 1770-2000. Αθήνα: εκδ. Κάτοπτρο, 2003
7. Ζάρεφ 1977: Ζάρεφ, Π. Ιστορία της Βουλγαρικής Λογοτεχνίας. Αθήνα: εκδ. Δωδώνη, 1977
8. Καρτάλης, Λάζου, Ψαρομήλιγκος (εκδ.) 2011: Καρτάλης Κ., Λάζου Β., Ψαρομήλιγκος Α. Οι Μεγάλες Δίκες. Η δίκη του Μπελογιάννη. τομ. Ι'. Αθήνα: εκδ. Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις Α.Ε., 2011
9. Λιναρδάτος 1977: Λιναρδάτος, Σ. Από τον Εμφύλιο στη Χούντα. Τόμος Α' 1949-1952. Αθήνα: εκδ. Παπαζήσης, 1977
10. Mazower (εκδ.) 2003: Mazower, Μ. Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960. Αθήνα: εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003
11. Μπούμη-Παππά 1979: Μπούμη-Παππά, Ρ. Νέα Παγκόσμια Ποιητική Ανθολογία. τομ. Γ'. Αθήνα: εκδ. Διόσκουροι, 1979
12. Παρασκευόπουλος 1976: Παρασκευόπουλος, Π. Ποιος σκότωσε τον Μπελογιάννη. Αθήνα: εκδ. Ιστορία και Πολιτική, 1976
13. Plummer 2000: Plummer, Κ. Τεκμήρια ζωής: Εισαγωγή στα Προβλήματα και τη Βιβλιογραφία μιας Ανθρωπιστικής Μεθόδου. Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 2000
14. Σακελλαρόπουλος (εκδ.) 2016: Σακελλαρόπουλος, Σ. Έτσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα. Πλήρη πρακτικά και ιστορικό των δικών Μπελογιάννη. Τα σήματα Βαβούδη. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2016
15. Συλλογικός (εκδ.) 2011: Συλλογικός, Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ 1948-1968, τομ. Β', Αθήνα: εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2011

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Alexander 2003: Alexander, J. The Meaning of Social Life: A Cultural Sociology, New York, Oxford University Press, 2003
  2. Вапцаров 1979: Вапцаров Н. Вря, София, София прес, 1979
  3. Bodnar 1999: Bodnar, J. Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1999
-

4. Crampton 1997: Crampton, R.J. Eastern Europe in the 20th Century and After, second edition, London, Routledge, 1997
5. Crampton 2005: Crampton, R.J. A Concise History of Bulgaria, second edition, New York, Cambridge University Press, 2005
6. Crampton 2007: Crampton, R.J. Bulgaria, The Oxford History of Modern Europe, New York, Oxford University Press, 2007
7. Fentress, Wickman 1992: Fentress J. Wickman C., Social Memory, Oxford, 1992
8. Golev 1981: Golev, V. Nikola Vaptsarov. Sofia: Sofia Press, 1981
9. Gorden 1969: Gorden R.L., Interviewing: Strategy, Techniques and Tactics, Homewood III, Dorsey Press, 1969
10. Grigorov 1979: Grigorov, G. International Recognition of the Bulgarian poet Nikola Vaptsarov. Sofia: Sofia Press, 1979
11. Grigorov 1979: Grigorov, G. Nikola Vaptsarov – The Pride of the Bulgarian People. Sofia: Sofia Press, 1979
12. Halbwachs 1992: Halbwachs, M. On collective Memory, London, 1992
13. Kuhn 1995: Kuhn, A. Family Secrets: Acts of Memory and Imagination, London, 1995
14. Misztal 2003: Misztal, B. Theories of Social Remembering, Maidenhead: Open University Press, 2003
15. Palmer 1983: Palmer, A. The Penguin Dictionary of Modern History, second edition, London, Cresset Press, 1983
16. Plummer 2001: Plummer, K. Documents of Life 2: An Invitation to Critical Humanism. London, 2001
16. Portelli 1991: Portelli, A. The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History. New York, 1991
17. Sachter 1996: Sachter, D. Searching for Memory: the Brain, the Mind and the Past. New York, 1996
18. Thomson 2000: Thomson, P. The Voice of the Past, Oxford, 2000
19. Weber 1978: Weber, M. Economy and Society, Vol. I, Berkeley: University of California Press, 1978
20. Yow 2005: Yow, V. R. Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences, Walnut Creek, California, 2005

Ελληνικά Άρθρα

1. Δεμερτζής, Ρουδομέτωφ 2011: Δεμερτζής Ν., Ρουδομέτωφ Β. Πολιτισμικό Τραύμα: Μια προβληματική της πολιτισμικής κοινωνιολογίας στο Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας (28), 2011-2018

Ξενόγλωσσα Άρθρα

1. Thomson 2007: Thomson, A. Four Paradigm Transformation in Oral History, The Oral History Review, 34 (1)

Ψηφιακά Αρχεία

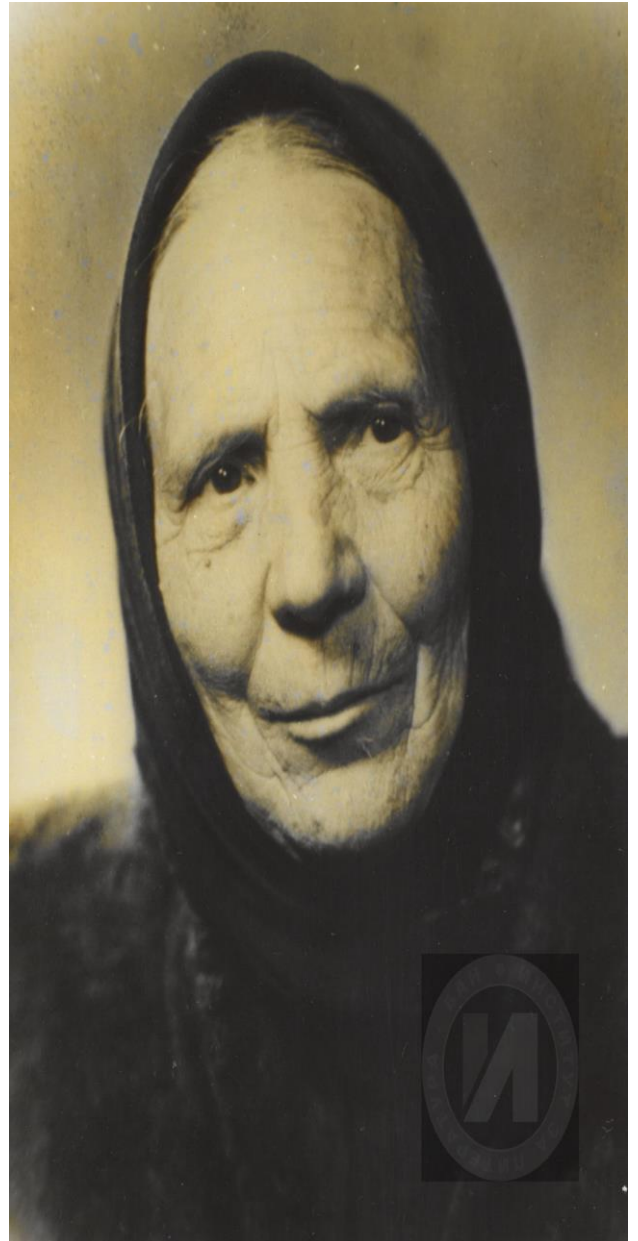
1. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος - Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και περιοδικού τύπου (<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018))

2. Ψηφιακό Αρχείο ΑΣΚΙ (<http://www.askiweb.eu/index.php/el/> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018))
3. Ψηφιακό Αρχείο ΚΚΕ (<http://arxeio.kke.gr/document/169> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018))
4. Ψηφιακό Αρχείο Κρατικών Αρχείων Βουλγαρίας (<http://www.archives.government.bg/> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018) και <http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018))

Ιστοσελίδες

1. <https://lit.libsofia.bg/bg/details.php?id=BG08L0005206> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018)
  2. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5584493> (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018)
  3. http://kokkinosfakelos.blogspot.gr/2011/02/blog-post_12.html (τελευταία πρόσβαση 10-5-2018)
-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1 και 2 : Η μητέρα του Νικόλα Βαπτσάροβ, Έλενα Βαπτσάροβα
(<https://lit.libsofia.bg/bg/details.php?id=BG08L0005206>)

Εικόνα 3: Το φύλλο της 19^{ης} Νοεμβρίου 1950 της Εφημερίδας «Ο Δημοκρατικός» (Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη στα ΑΣΚΙ)

Εικόνα 4: Λεπτομέρεια από την 3^η σελίδα του φύλλου της 19^{ης} Νοεμβρίου 1950 της Εφημερίδας «Ο Δημοκρατικός», που αναφέρετε στο 2^ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Ειρήνης (Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη στα ΑΣΚΙ)

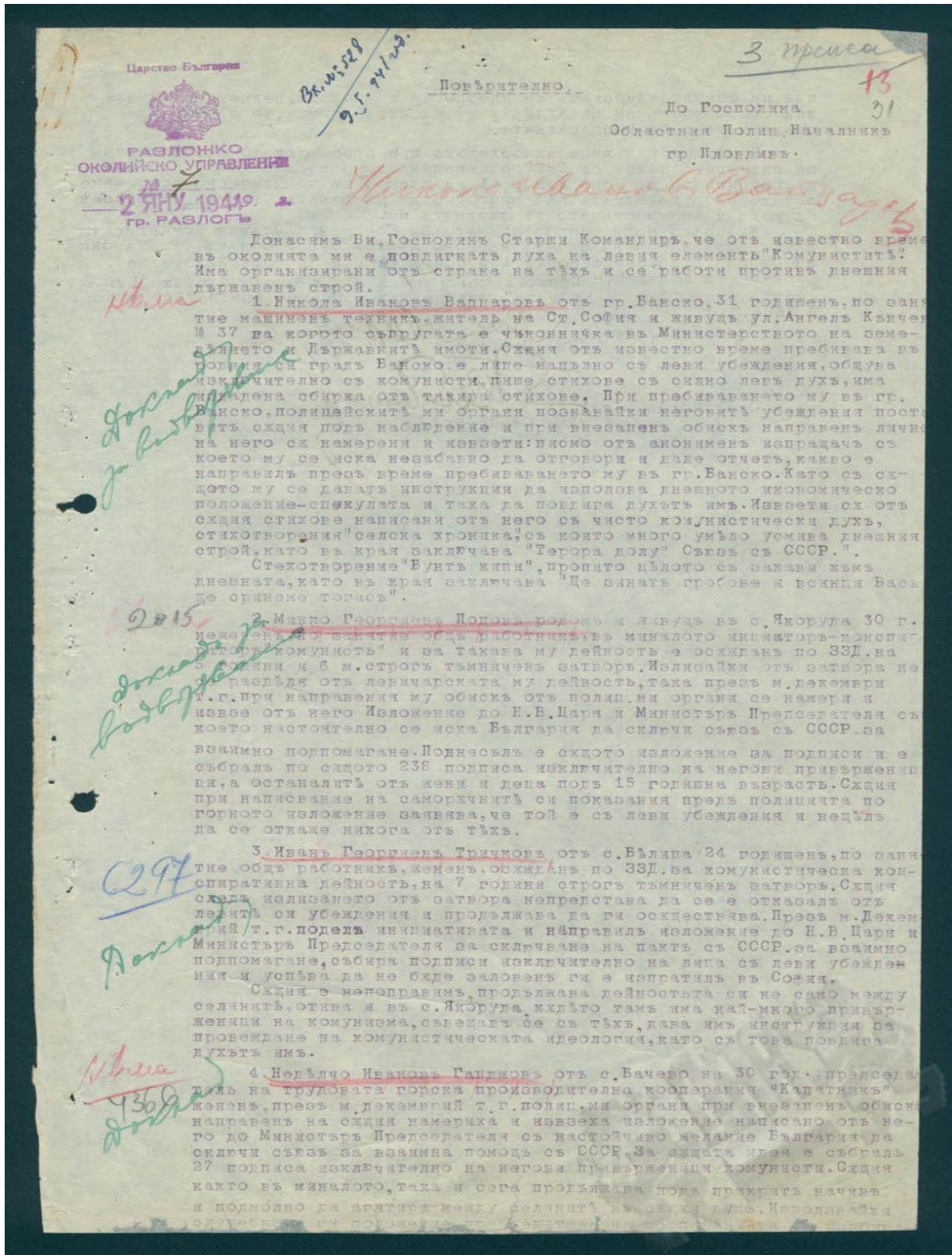
Εικόνα 5: Λεπτομέρεια ἀπὸ τὴν 3^η σελίδα τοῦ φύλλου τῆς 19^{ης} Νοεμβρίου 1950 τῆς Εφημερίδας «Ὁ Δημοκρατικός», που ἀναφέρετε στο 2^ο Παγκόσμιο Συνέδριο τῆς Ειρήνης-Ὁ Ἕλληνας δημοσιογράφος περιγράφει χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει τὴν Ἑλένα Βαπτσάροβα ὡς μία ἀπὸ τὶς γυναῖκες μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Ἀνατολικῶν Χωρῶν (Προσωπικὸ Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη στα ΑΣΚΙ)

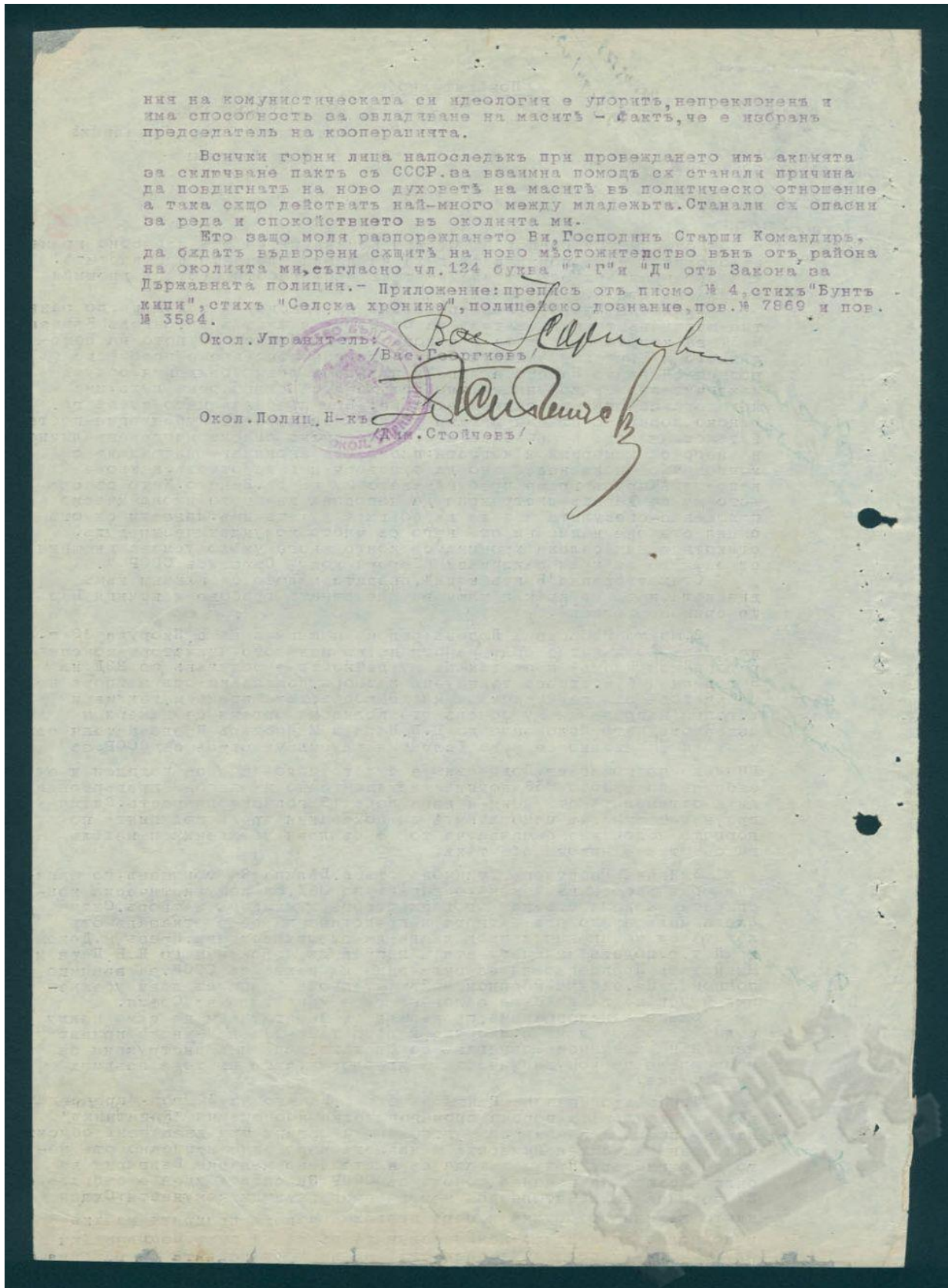
Εικόνα 6: Γιόνκο και Νικόλα Βαπτσάροβ κατά τη φοίτηση του δεύτερου στη Ναυτική Ακαδημία της Βάρνα (σελίδα 13 του βιβλίου Βγαρα του Νικόλα Βαπτσάροβ)

Εικόνα 7 : Η πρώτη σελίδα από την Έκθεση Παρακολούθησης της Αστυνομίας, η οποία αναφέρεται στην εμπλοκή του Ν. Βαλτσάροβ στην Κίνηση Σομπολέφ στο Ράζλογκ (<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/460-2013-01-21-13-37-17>)

ния на комунистическата си идеология е упоритъ, непреклоненъ и има способностъ за овладяване на маситѣ - фактъ, че е избранъ председателъ на кооперациитѣ.

Всички горни лица напоследъкъ при провеждането имъ акцията за сключване пактъ съ СССР, за взаимна помощъ сѣ станали причина да повдигнатъ на ново духоветѣ на маситѣ въ политическо отношение, а така сждо действатъ най-много между младежтѣ. Станали сѣ опасни за реда и спокойствието въ околнитѣ ми.

Ето защо моля разпореждането Ви, Господинъ Старши Командиръ, да схдате въдворени схдитѣ на ново мѣстожителство вънъ отъ района на околнитѣ ми, съгласно чл. 124 буква "Г" и "Д" отъ Закона за Държавната полиция. - Приложение: преписъ отъ писмо № 4, стихъ "Бунтъ киши", стихъ "Селска хроника", полицейско дознание, тов. № 7869 и тов. № 3584.

Окол. Управителъ

Вас. Георгиев
Вис. Георгиев

Окол. Полиц. Н-къ

Дим. Стойчевъ
Дим. Стойчевъ

Εικόνα 8 : Η δεύτερη σελίδα από την Έκθεση Παρακολούθησης της Αστυνομίας, η οποία αναφέρεται στην εμπλοκή του Ν. Βαπτσάροβ στην Κίνηση Σομπόλεφ στο Ράζλογκ (<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/460-2013-01-21-13-37-17>)

ДИРЕКЦИЯ НА ПОЛИЦИЯТА

№ .....

..... 19..... год.

СОФИЯ

Въпросникъ

за установяване самоличността на лицето

Година 1942, месец Август, день 2

1. Име собствено *Иван*, бащино (мжжово!) *Иванов*, подписно *Иванов*
2. Роденъ въ година 1909, месецъ *Ноември*, день *24*
3. Мѣсторождение *Гр. Банско*
мѣстожителство *София*, ул. *Антон Кимел*, № *37*
4. Вѣроизповѣданіе *Цр. Православ.*, народность *Българска*
поданство *Българско*
5. Главно занятие *Маш. Техникъ*
6. Какви други професии или занятия знае и изпълнява? *Рисуватъ*
7. Жененъ ли е *Да*
8. Име и презиме на жената или мжжътъ: *Билка Григорова*
(На съпругата ще се укаже презимето като мома)
Григорова
9. Колко деца има? *Не*
10. Името на децата, полъ и възраст:
11. Име и презиме на бащата и где е роденъ *Иванъ Иванов*
Ванчовъ Гр. *Банско*
12. Име и презиме на майката и где е родена *Елена Димитрова*
Безева Гр. *Банско*
13. Живи ли сѣ родителитѣ? *Само майката жива*
(Ако не, ще се укаже кога и къде сѣ умрѣли)
Бащата умрял 1937 г. София
14. Къде живѣятъ и занятие: *Банско - Димитровъ*

¹⁾ Ако лицето е омъжена жена, ще впише собственото име на съпруга си, а ако е мома — името на баща си.

Εικόνα 9: Ερωτηματολόγιο Ταυτοποίησης Στοιχείων κατά τη σύλληψή του (1^η Σελίδα)
(<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/457-2013-01-21-13-36-17>)

15. Име и презиме на братята и сестритъ и къде живѣе всѣки единъ отъ тѣхъ?.....
Борисъ Иванъ Ватуровъ ред. 1912 г. гр. Бански
Милъ Стефанъ
Райна Мария Каландарова ред. 1912 г. м. Милорадъ Ружанъ
16. Кога е дошло лицето въ България?.....
(Ще се укаже точно годината, месецътъ и денътъ)
17. Презъ кой граниченъ пунктъ е влѣзълъ?.....
18. Съ какви книжа?.....
19. Сега притежава ли такива?.....
(Ще се напише какви книжа има, билетъ, паспортъ и пр., като се отбележи № му, отъ где е издаденъ и кога изтича срокътъ му)
20. Притежава ли билетъ за свободно пребиваване, кой го е издалъ, кога и №? и съ какъвъ срокъ.....
21. При кое консулато или легация въ страната е билъ или записанъ?.....
22. Къде е живѣлъ въ страната?.....
(Ще се укаже въ кои мѣстности е живѣлъ, кога, колко, съ какво се е занимавалъ, при кого е служилъ и кого познава)
23. Служилъ ли е, въ кой полкъ, рота и наборъ?.....
(Ще се вземе № на увольнителния билетъ и отъ кога е издаденъ)
24. Билъ ли е осжданъ, за какви престѣпления, колко е лежалъ и въ кой затворъ?.....
25. Кои езици говори?..... *Не*
26. Образование *Средно Техническо*
27. Отличителни черти:
Тѣлосложение <i>Прямолъно</i>	Уши <i>Високи и широки</i>
Ръсть <i>Висока</i>	Уста <i>Високи и широки</i>
Лице <i>Прямо и широко</i>	Брада <i>Красна</i>
Цвѣтъ на лицето <i>Матео</i>	Вежди <i>Красни</i>
Чело <i>Високо</i>	Коса <i>Кестенява</i>
Очи <i>Кестеняви</i>	Мустаци <i>Кестеняви</i>
Носъ <i>Прямолъно</i>	Прическа <i>Кестенява</i>
- Особени белези:.....
28. Забележка:.....

Разпитанъ : *К. К.*

Полицейски следователъ : *Радиславъ*

Εικόνα 10: Ερωτηματολόγιο Ταυτοποίησης Στοιχείων κατά τη σύλληψή του (2^η Σελίδα)
<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/457-2013-01-21-13-36-17>

ИВРНЗ
ДИРЕКЦИЯ НА ПОЛИЦИЯТА
ОТД. ДЪРЖ. СИГУРНОСТЪ
№ 4-665
София, 3. IV. 1942 г.

Арестантско. Позвърително.

До г. Прокурора при военно
полеви склъ.

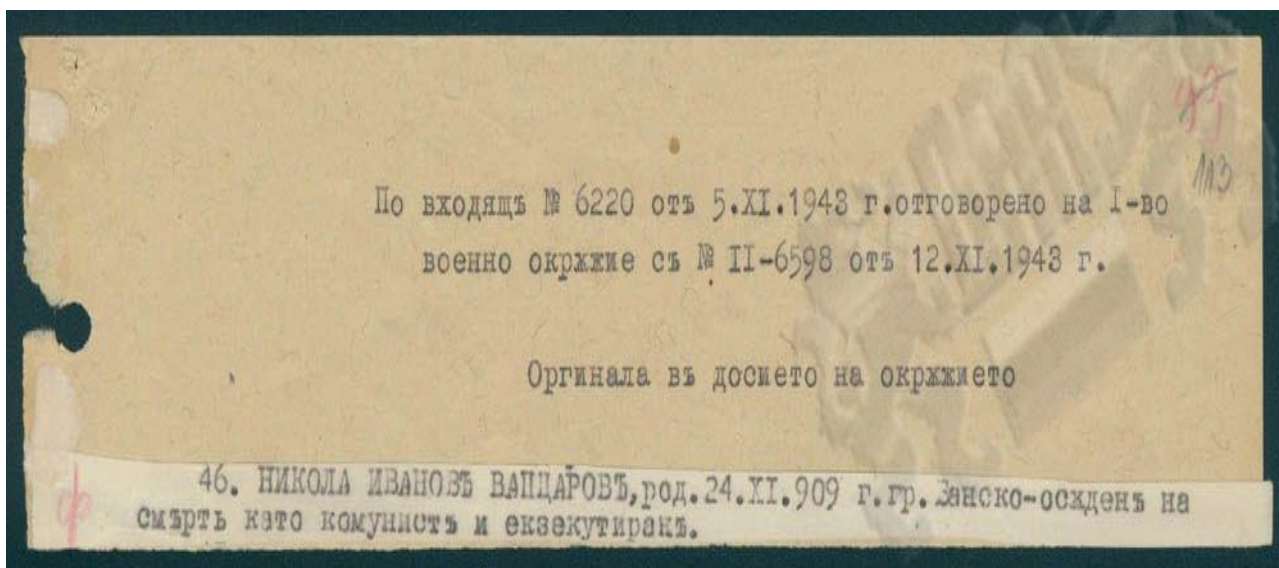
ТУКЪ.

№ № 1471, 1658, 2054, 2061, 1692, 1782, 1510, 1506 и 1490.
към № № П-А-438, 445, 465, 466, 493, 468, 537, 591 и 606.

Представямъ Ви, Госполина Прокуроре, арестантска преписка
№ 15216, прошита, номерована и полпечатана, съдържаща
листа, за долу изброените лица, уличени въ комунистическа дей-
ностъ:

1. НИКОЛА ИВАНОВЪ ВАЩАРОВЪ.
2. ГЕОРГИ ИВАНОВЪ МИНЧЕВЪ.
3. ПЕТЪРЪ ИВАНОВЪ БОГДАНОВЪ.
4. АТАНАСЪ ДИМИТРОВЪ РОМАНОВЪ.
5. ИВАНЪ НИКОЛОВЪ МАСЛАРОВЪ.
6. ГЕОРГИ СТЕФАНОВЪ ГАНЕВЪ.
7. НИКОЛА ПАВЛОВЪ КОЛЕВЪ.
8. ПАРАСКЕВА НИКОЛОВА ПАВЛОВА.
9. ВАСИЛЪ СТОЯНОВЪ ПРИСАДАШКИ.
10. КИРИЛЪ НИКОЛОВЪ ГЕОРГИЕВЪ.
11. Д-ръ ЛАЗАРЪ БОЖИНОВЪ ДИМИТРОВЪ.
12. МЛАДЕНЪ ИСАЕВЪ МЛАДЕНОВЪ.
13. ИВАНКА СТОЙКОВА ДИМИТРОВА.
14. НЕША ДРАГИЕВА ДЖАНГАЗОВА.
15. КИРИЛЪ ПАВЛОВЪ КИРЯКОВЪ.
16. ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ ПОПОВЪ.
17. КЪВЧО НИКОЛОВЪ ИВАНОВЪ.
18. АДРИАНЪ ДИМИТРОВЪ ПЕТРОВЪ.
19. ПАВЕЛЪ ПОЦЕВЪ ШАТЕВЪ.
20. АЛЕКСАНДЪРЪ ГОЦЕВЪ МЕЖДУРЕЧКИ.
21. МАРА АЛЕКСАНДРОВА МЕЖДУРЕЧКА.
22. БОРИСЪ ИВАНОВЪ ВАЩАРОВЪ.
23. ЕЛКА ПЕЙЧЕВА ПЕЙЧЕВА.
24. ХРИСТО ДИМОВЪ ТОЛОРОВЪ БРАТОВАНОВЪ.
25. ТАТЯНА БОРИСОВА КОПЧЕВА.
26. НЕВЪНА КИРЧЕВА РУСАНОВА.
27. КИРЧО АНГЕЛОВЪ РУСАНОВЪ.
28. АТАНАСЪ ФИЛЕВЪ НЕПЪЛЧЕВЪ.
29. ДИМИТЪРЪ ГЕОРГИЕВЪ МАЛЕВЪ.
30. НИКОЛА ДАЧЕВЪ ПЪРВАНОВЪ.
31. ЕНЧО ИВАНОВЪ СТАТЕЛОВЪ.
32. ДЕНДЪ ВАСИЛЕВЪ ВЪЛЧАНОВЪ.
33. ДИМО ЦОНЕВЪ ДИМИТРОВЪ.
34. НИКОЛА РУСЕВЪ СТОЯНОВЪ.
35. ГЕОРГИ ЦАКОВЪ НАЧЕВЪ.
36. ТИНКА ДАНЧЕВА БАКАЛОВА, по мжкъ Ценова Начева.
37. ИВАНЪ ДИМИТРОВЪ МУРДЖЕВЪ.
38. ВХТЪ ДИМИТРОВЪ МУРДЖЕВЪ.
39. КСАНТА ИВАНОВА БАЙЧЕВА.
40. МАГДА ГЕОРГИЕВА/Гоцева/АНТОНОВА.
41. КРЪСТИНА КОНСТАНТИНОВА КАМЪОСЕВА.
42. МИТКА ЛАЛОВА ПЕЛОВА.
43. МЕТОДИ ТОЛОРОВЪ АПОСТОЛОВЪ.
44. АЛЕКСАНДЪРЪ РАЖКОВЪ АЛЕКСИЕВЪ.
45. ТРАЯНКА АНГЕЛОВА ИВАНОВА.

Отъ произведеното дознание се установява, че нѣкои отъ гор-
ните лица сѣ били членове на Централния мѣно-поддривенъ комитетъ,
къмъ Централния комитетъ на Комунистическата партия, за дачатъ на
който сѣ били да организира бойни комунистически групи, които иматъ
за задача да прекъсватъ телеграфни и телефонни линии, да изхвърлятъ
влакове, да разрушаватъ мостове, да подпалватъ бензинови и масле-
ни складове и цистерни, да се снабдяватъ съ оръжия и да се гот-
вятъ за въоръжено въстание. Други сѣ устройвали въ квартиратъ си
среда на ръководни комунистически функционери, служали сѣ за явни,
съ помощта на които сѣдатъ комунистически функционери сѣ се свър-

Εικόνα 12: Τμήμα Σελίδας, όπου αναγράφεται ότι ο Νικόλα Βαπτσάροβ καταδικάστηκε σε θάνατο. Ενδεικτικό της καταστροφής του αρχείου.
(<http://policefiles.archives.bg/dosieta/2013-01-21-13-41-03/461-----585--1942->)

Εικόνα 13: Το βιβλιάρειο του Νίκου Μπελογιάννη ως επίσημο μέλος του ΚΚΕ
(<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5584493>)

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

ΜΗΝΙΑΤΙΚΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ - ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ
ΤΟΥ ΓΕΝ. ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κόριο άρθρο: Ν. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ: Μαρ- στιά σε μια αποφασιστική καμπή	Σελ. 269
ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ: Γιατί θα νική- σουμε	276
ΒΑΣΙΛΗ ΜΠΑΡΤΖΙΤΑ: 'Ο Πολιτικός 'Επίτροπος στη μάχη του Γράμμου	281
Ν. ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ: Μερικά διδάγμα- τα από τη μάχη του Γράμμου	286
ΖΗΣΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ: 'Ο Στρατηγός Μάρ- κος στην εαρινή εκστρατεία του 1947	289
Β. ΒΕΝΕΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: 'Αγώνας σε κοιμημένας τόπους	294
ΑΛΕΚΟΥ ΥΦΗΛΑΝΤΗ: Διοδόσεις	299
ΓΙΩΡΓΗ ΓΙΑΝΝΟΥΔΗ: 'Η επιχείρηση στον 'Ασπράγγελο	301
ΓΙΩΡΓΗ ΣΟΦΙΑΝΟΥ: 'Υποχωρητικός έ- λεγχος	304
ΑΝΤΩΝΗ ΒΡΑΤΣΑΝΟΥ: Προσβολή μη- χονομικής φάλαγγας	306
Α. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ: 'Η διαφωτιστική δου- λειά στις μοναρχοφασιστικές δυνάμεις	308
Ζητήματα της στρατιωτικής εκπαιδευ- σης	311
Χρονικό δράσης του ΔΣΕ	314
'Εσωτερική ανασκόπηση	318
'Εξωτερική ανασκόπηση	319
Σχεδιαγράμματα	

8

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1948

ΑΡΧΕΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Εικόνα 14: Το περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», όπου δημοσιεύτηκε το άρθρο του Νίκου Μπελογιάννη «Μερικά διδάγματα από τη μάχη του Γράμμου» (<http://62.103.28.111/ds/rec.asp?id=87351>)

ΜΕΡΙΚΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ

Ν. ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ, ταγματάρχη πεζικού

"Ενα βασικό χαρακτηριστικό της μάχης του Γράμμου είναι η μεγάλη διαφορά σε εμψυχο και άρνηχο όλικό ανάμεσα στους δύο αντίπαλους. Οι ξένοι ήμισυ-αλιότες έδωσαν στο μοναρχοφασισμό άφθονα κανόνια κι' άεροπλάνα, ενώ δεν ήταν καθόλου άνοητοι χέρηδες όταν πολεμούσαμε το Μουσολίνι. Ταυτόχρονα ξεδεύουν εκατοσιτάδες εκατομμύρια δολάρια, για να συντηρούν τις εκατοντάδες χιλιάδες του ελληνόφωνου μονοφασιστικού στρατού τους.

Η διαφορά αυτή εκμηνδνίζεται από την ήθικοπολιτική έπικραση των μαχητών και σπλιχών του Δημοκρατικού Στρατού, που σήμερα γράφουν στο Γράμμο τις λιμπεριότερες νελίδες τις ιστορίας μας, πολεμώντας για την καινούργια Ελλάδα της Λαϊκής Δημοκρατίας. Η έπικραση αυτή δημοφώνεται σε άποφασιστικό παράγοντα της νίκης, όταν συνδραστεί με μια σωστή ταχτική αντιμετώπιση της ισχυρής του αντίπαλου και τις όλικής έπικρασης του.

Η ταχτική μας καθορίζεται από το στρατηγικό μας σκοπό και οι συγκεκριμένες μορφές της εξοφιλώνται από τον κάθε φορά ασχετισμό των δυνάμεων και τη δοσμένη κατάσταση της στιγμής. Στη μάχη του Γράμμου το Γ.Α. του Α.Σ. διέλεξε την ταχτική της ενεργητικής άμυνας, που μπορεί να φθάσει άναπαυρόφωτα τον εχθρό και κάτω από όρισμένες προϋποθέσεις, να δημιουργήσει συνθήκες ευνοϊκές για μια στρατηγική άναπίθεση. Η μέχρι σήμερα εξέλιξη των επιχειρήσεων επιτρέπει να βγάλουμε όρεκτά συμπεράσματα, ιδιαίτερα πάνω στην ταχτική μας, χρήσιμα και για σήμερα και μελλοντικά.

Την ταχτική της ενεργητικής άμυνας δεν είναι δυνατό να την κλείσεις μέσα σε όρισμένα καλούπια. Διαφέρει από επιχείρηση σε επιχείρηση. Ακόμα στην ίδια επιχείρηση μπορεί να διαφέρει από τομέα σε τομέα. Και σε μεγάλο βαθμό εξαρτείται από τα μέσα του αντίπαλου και τα μέσα τα δικιά σου. Είσι παρουσιάζεται το πρόβλημα και στις επιχειρήσεις του Γράμμου. Γι' αυτό πριν έδωμε τη συγκεκριμένη μορφή ενεργητικής άμυνας στη μάχη της Β. Πεδου, πρέπει απαραίτητα να πούμε λίγα λόγια για την ταχτική του εχθρού.

Το άρχικό σχέδιο του εχθρού—προχώρηση κατά μήκος των ονόνων—άποτυχε. Αυτό άπαιέλανε και την άρχη της γενικόφωρης άποτυχίας του. Υστερ' από την άποτυχία αυτή ο εχθρός άποσχεδι-

άζει κάθε τόσο διάφορες ενεργητικές χωρίς γενικόφωρη ονομαη, με σκοπό να μας περιωσσει σε όσο το δυνατό μικρότερο χώρο και να μας συνθλίψει εκεί μέσα, συγκεντρώνοντας όλες τις δυνάμεις και τα μέσα του. Γι' αυτό διαλέγει καθ'εκάστο ένα νευρικό σημείο για τη διάταξη μας σημείο—έγχεμα, κι' εκεί συγκεντρώνει τις πιο ξεκουραφτες δυνάμεις των κι' όσο το δυνατό περισσότερο πυροβολικό. Τη νύχτα προωθει τις δυνάμεις του μέχρι τη βάση εξοφλησης και συνήθως τα χαράματα, ύστερ' από μια έξοφλητική σπλιχη προπαρασκευη πυροβολικού πάνω στο στόχο, άρχίζει την προχώρηση με την έπικραση της άεροπορίας και πυροβολικού. Συχνά με έπιθετικές άναγνωρίσεις από την προηγούμενη μέρα έχουν έπιστηνάτι τις θέσεις των πολιβόλων μας. Μερικές φορές έπισης άρχίζει την έπιθεση από τη νύχτα, προσαπαθώντας να άναρτηδύσει τα τμήματά μας. Έπισης εκμεταλλεύεται την άριθμητική του έπικραση και ενεργει συνήθως έπιθεση κατά μέτωπο και από τα πτεφρά.

Γενικά το μόνο καινούργιο που παρουσιάζει η ταχτική του εχθρού είναι η μαζική χηφομοπιση του πυροβολικού, οι ταχτηνές και οι αλεφωρικές ενεργειες. Βασική του άδυναμία άποτελεί το γεγονός ότι καλείται με ανθρώπους που δε θέλουν τον πόλεμο και γι' αυτό κάθε έπιθετική του προσπάθεια, μόλις συναντήσει καλά όργανωμένη αντίσταση, άρχίζει να εκφυλίζεται.

Είσι η ενεργητική μας άμυνα στη μάχη του Γράμμου είχε τα ίδια τα πρόβλημα της άναπαιτωτικής του εχθρικού πυροβολικού και της άεροπορίας και το πρόβλημα της άριθμητικής έπικρασης του αντίπαλου, με σκοπό τη συντηρηση κάθε τοπικής έπιθετικής του προσπάθειας και την προέκταση φθωρής άνάλογης με την άριθμητική μας διαφορά.

Σήμερα, 35 μέρες ύστερ' από την έναρση των επιχειρήσεων, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι βασικά άναμετωπισθηκαν σωστά από τα τμήματά μας όλα αυτά τα προβλήματα. Παρουσιάζθηκαν, βέβαια, κι' όρισμένες άδυναμίες στις ποσέψεις από το σωστό όρμεο, που πηλάνη τα άποφασισμένα κι' έδω. Πρώτα—πρώτα άναπαιτωθηκαν οι άποφωρης από μαζικά σπλιχη και τα πολιβόλνα της ενεργητικής άμυνας. Αφού κι' από την ενεργητική άμυνα σημαίνε, με τις έπιθετικές μας άναπαιτωσεις του εχθρού από σημεία της μετωπικής άναπαιτωσης σε άλλη θέση και με τις άριθμητικές έπιθετικές θέσεις σου της άριθμητικής σου έπικρασης.

Εικόνα 15: Η 1^η σελίδα από το άρθρο του Νίκου Μπελογιάννη «Μερικά διδάγματα από τη μάχη του Γράμμου», που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 1948 στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός» (<http://62.103.28.111/ds/rec.asp?id=87351>)

της Στρατίωσης, τα Δημέρια, ενώ μπορούσαμε να τις κρατήσουμε και να προζήσουμε μεγάλη αξιομορογία στον έχθρο.

Αλλά πάλι στελέχη μας νόμιζαν ότι οσοδήποτε η τέχνη της επεξεργασίας άμυνας είναι να τάζεις ολόκληρο το τμήμα σου σε μια άμυντική γραμμή κι έτσι να απομένεις όλα τα πυρά του έχθρου και να προσπαθείς να αποκορύνσεις, μένοντας κολλημένοι στο πολυβολείο ή στη γη, τις επιθέσεις του. Αύτη ή ξερό, ή στατική άμυνα, αποδείχτηκε πάντοτε άσημε, άσχετη. Ο έχθρος σχεδόν ό άδες αυτές τις περιπτώσεις, έφ' όσον δε συνάντησε επεξεργαστική άμυναση, κατάλαβε άργά ή γρήγορα τις θέσεις μας και μας προζήτησε και άπωθήσε.

Στή μεγάλη τους άμωσ πλειοψηφία τα στελέχη μας έγκαιρα είχαν κατανοήσει το πνεύμα της επεξεργαστικής άμυνας και οσοδήποτε την εφαρμόσαν στην πράξη. Γι' αυτό και άπέτυχε το άρχικό σχέδιο του έχθρου.

Ποιά είναι τα βασικά στοιχεία της πενήτηνης επεξεργαστικής άμυνας, όπως έφωτιστικε στη συγκεκοιμένη περιώνωση της μάχης του Γράμμου; Ο άναφέρουμε τόδω τα κυριότερα, γιά να εξητήσουμε τον τρόπο που αντιμετώπιζονται από τα στελέχη μας.

1) Η γενική άρχή της: Στον τομέα αυτόν μέχρι χτες τα τμήματά μας δεν είχαν κάνει σοβαρά βήματα. Η άρχαική είναι διδάσκηση τέχνη και ή μέχρι χτες παρτιζάνικη δράση μας στάθηκε ή έπαυδο στη δημογωρία μιας σοβαρής παράδοσης. Είναι άμως άπιασε γεγονός ότι οι προιωνίς μάχης του Γράμμου, καθώς και πολλές άλλες ταχτικές μορφής που δώσαμε και τέλος οι μάχης της Μουγκάνης, μας έδειξαν ότι καιρο ή σηματοία του προβλήματος της άρχωσης.

Το πρόβλημα τέθηκε έγκαιρα από το Γ. Α. Η έπτερη άμωσ πείρας και παράδοσης, έμπλοδοι τα στελέχη μας να κατανοήσουν πέρα γιά πέρα τη σημασία του, να το μελετήσουν και να το λύσουν οσοδήποτε άδες τις περιπτώσεις. Αλλά κι έτσι άκόμα που έγινε σοβαρή σε ποσότητα προσπάθεια, ή ποσότητά της δεν ήταν πάντοτε ανάλογη. Έτσι άρεκά πολυβολεία βρήκαν άρχωση, γιάτι δεν άντιχαν στις άδιδες, είτε δεν είχαν καθόλου καλό πείδο βολής. Η δουλειά σε πολλές περιπτώσεις, άκόμα και τέρα τελευταία, άνατέθηκε πρόχρησε σε άνοθρώπους άκατάλληλους ή άπείδους γιά άρχωση άρχωμένης ταποθεσίας.

Κεττά ο' αυτό είχαν λάβει ή γενική κοροφομαρία. Φιάνουμε πάντοτε μερικά πολυβολεία στην κοροφή του ύψώματος και έφηνεζόμας, ενώ το οσοδήποτε ήταν τον έχθρο να τον παραλάβεις από χαμηλά, από καλά οργανωμένες και κλιμακωμένες σε βάθος μέχρι την κοροφή θέσεις, ώστε ό αν φτάσει κι άν φτάσει κοντά στην κοροφή, να τα καταξυτηλήματος και καταματωμένως - δηλαδή προχρημακό φυτό γιά την άπελευθέρωση που φάσεται αλλησ άπρηθως τη σιγνή να να βιομή. Όμοις οι έλαμας προσπάθειες μερικών δουκή-

σεων και στελεχών συντελέσανε, ώστε με την έφωξη της μάχης του Γράμμου, ο έχθρος να οκοντάρει σε άρκετες καλά οργανωμένες θέσεις και μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα σε όλη την άμυντική γραμμή του μετώπου μας άρχισε μια μελιτημένη και οσοιωματική δουλειά, που άδιακατα βελτιώνεται και ονοηίζεται. Τόσω ώτοι σχεδόν οι πολυβολητές και οι άπλοπολυβολητές μας, γρη ταμποιημένοι μέσα στο άχτρο τους με άκαταστο από 6 και 7 κομοίς δέττων, θεωρίζουν τον έχθρο τραγωδώνιας ή καπνίζονιας. Έδώ πρέπει να σημειώσουμε την άνάγκη να έχει κάθε πολυβολείο επικοινωνία με βαθιά και μακρόν χαρακόμα. Αυτό γιά τα άλληλοποσοηίζονια τα πολυβολεία, αλλά και γιά να αντιμετώπιζουν τον έχθρο οι ποχητές μας εν άνάγκη κι έσο από το πολυβολείο, γιάτι μερικές φορές οι μεταρχωραστές πληθασαν πολύ κοντά τη πολυβολεία μας κι όταν οι ποχητές μας χρωάστησε να βρούν έσο γιά να τους αντιμετώπισουν βρήσαν τελείως άκατέτοι.

Αλλά ή έση του προβλήματος; Δεν άπλοηρόθηκε. Έχει και μερικές άλλες πλευρές. Μια κι έχομε σκοπό να κρατήσουμε σταθερά τις θέσεις μας, έφ' όσον μας ονοηροί, χρωάεται να ασχίζουμε στο άπαιτο δυνάτο όρια τη δυνάμη αυρός των τμημάτων μας. Γι' αυτό μπορούμε και πρέπει να εφοδιάζουμε κάθε ομάδα με δύο και τρία άκομα αυτόματα, έφ' όσον τα εξαφολλίζουμε μέσα σε άπλοπολυβολεία με άκαταστο. Επίσης με άδιακοιες προακάθειες πρέπει να τεύουμε ώστε και ο τελευταίος άκόμα άρχωολητής μας να βρύνεται μέσα σε χαρακόμα - κι αν είναι δυνατό με άκαταστο - γιάτι διαφορικά κάτω από τη βροχή των πυρών του έχθρου πολυβοληκό και των άνοητιών άκακαλεεται πολύ να κάνει κανονική βολή. Άκόμα χρωάεται να αντιμετώπισουμε μια νέα μέθοδο του έχθρου, που προσπαθεί να καταστρέψει τα άχτρα μας αρχοντας βέληματα έπιβραδυντικά με διαιοδιτική δυνάμη. Σε αυτή την περίπτωση άπαιμεσα στην κάθε σκωά από κομοίς δέττων χρωάεται να βάζουμε πέρες. Επίσης γρη στρούμα από πέρες πρέπει να βάζουμε και στο πάτω μέρος της άκαταστο, ώστε να μη μπορούμε καθόλου να διαιοδύσανε τα έπιβραδυντικά βέληματα. Έτος χρωάεται στην κάθε άρχωμένη ταποθεσία να έπιδει ή χρησιμοποιήση καρκατιδίων με τελιωμάν και έκαηχητήρα, που στις λίγες περιπτώσεις που χρησιμοποιήθηκαν άποδειχτηκαν τροχητικά και σε όλικα και σε όλικα άπλετισματα. Κι άκόμα πρέπει να βάζουμε σε έφωση και την έπιοδύση των ήρωατών.

Σε γενικές γραμμές το πρόβλημα της άρχωσης άρχιος να μπει σε άπιασε - κέλο όρησε. Είναι άμως γεγονός ότι άκόμα δεν άπιασε ή οσοζωτικό, βασικό πρόβλημα από τα στελέχη τα στελέχη μας και τους ηπυητες μας. Έταν τομέα του μετώπου της Κομόης, γρη η άμωμρα από το πολυβολείο 13 τραπηλιές, άπιασε γρη μύχη. Αυτό έγινε γιάτι ο άπιασε οσοζωτικός μας δε φρόνισε να άπιασε

ΑΡΧΕΙΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Εικόνα 16: Η 2^η σελίδα από το άρθρο του Νίκου Μπελογιάννη «Μερικά διδάγματα από τη μάχη του Γράμμου», που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 1948 στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός» (<http://62.103.28.111/ds/rec.asp?id=87351>)

τους άντρες του. Γι' αυτό οι διοικήσεις με αδιάκοπο έλεγχο και με αυστηρά μέτρα χρειάζεται να ξεριζώσουν αυτή την εγκληματική επαράλαση όχι μόνο στην περίπτωση της μάχης του Γράμμου, αλλά και σε κάθε μελλοντική περίπτωση.

* Η μελετημένη διάταξη αποτελεί το δεύτερο βασικό ουσιαστικό της ενεργητικής άμυνας και είναι στενά συνδεδασμένη με το πρόβλημα της οχύρωσης. Στη μάχη του Γράμμου κάθε ύψωμα, κάθε τοποθεσία που έχει να υπερασπίσει έχει τις ιδιαιτερότητες της και θέλει, ύστερα από μελέτη, τη δική της διάταξη. Σε καμιά όμως περίπτωση δε συμφέρει η' αραδιάζεις τους άντρες σου στην κορυφή του υψώματος ή σε μία μόνο τοποθεσία πιο κάτω. Η διάταξη πρέπει να έχει βάθος, να αρχίζει έστω και με μικρές ομάδες από τη σηματιά και να φτάνει μέχρι άκρωτο, ώστε μέχρις ότου να φτάσει ο εχθρός ψηλά να έχει βγει ή γλώσσα του ένα μέτρο έξω και να έχει στείρει δύο τόν τόπο με πτώματα. Επίσης μ' αυτόν τον τρόπο δε δίνεις εύκολα στόχο στο πυροβολικό. Παράλληλα όμως πρέπει η' αποφύγουμε το λάθος να εκδηλώνουμε, χωρίς άμεση ανάγκη, τα πυρά μας. Αυτό το επιδιώκει η' επιμογή πάντοτε ο εχθρός για να τα επισημάνει ύστερα με το πυροβολικό, αλλά και για να βρει μέρη που δε βλλονται για να διεκδικήσει. Άρκετες φορές πείσαμε ο' αυτό το λάθος και φυσικά δεν βγήκαμε ώφελιμίτοι. Αντίθετα μπορεί να φέρουμε σαν καλό παράδειγμα τις συγκρούσεις στη Γκοροούσια και στα άντρεϊσμάτα της Φούρκας στις 1917, όπου τα τμήματά μας εκδηλώσαν από πολύ κοντά και αλφεινιστικά τα πυρά τους. Έτσι και τους μοναρχοφασιστές τσάκιον και την επίμβαση του εχθρικού πυροβολικού έκαναν άδύνατη.

Καθορίζοντας τη διάταξη του τμήματός μας δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε τον τρόπο του εχθρού — και δικαιολογημένα — από το πλευρικό χτύπημα. Σε μία συγκρούση στη Ράχη — Γιώτα ήταν άρκετο ένα μόνο όλοπολυβόλο, που εκδηλώθηκε στα πλευρά μιας εχθρικής διλοχίας, για να την κάνει να φύγει πανικόβλητη εγκαταλείποντας τους νεκρούς της. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να τοποθετούμε 2-3 ομάδες με όλοπολυβόλα σε διάφορες θέσεις τέτοιες, ώστε όταν ο εχθρός προχωράει, να φρεθύνει στα πλευρά του η' και σε άνωτα του. Για να ξεκαθαριστούν όλα αυτά η' επιτυχία είναι απαραίτητη η' προσεχτική μελέτη και άγανόριση της τοποθεσίας από τόν ίδιο το διοικητή και ο καθορισμός άκόμα και τις τελευταίας λεπτομέρειας.

* Η έξοικονόμηση ίκανής έφειδρείας είναι το βασικότερο ουσιαστικό της ενεργητικής μας άμυνας. Χωρίς έφεδρεία για άντεπίθεση η' άμυνα μετατρέπεται σε οιακή και καταδικάζεται σε θάνατο. Είναι άληθεια ότι έμεις δε διαθέτουμε τα άφθονα μπουλόνια των μοναρχοφασιστών για να έχουμε και διάταξη πυκνή και έφε-

δρεία. Οι διοικήτες μας σχεδόν πάντοτε παραποιούνται για την άραή τους διάταξη και για την άδυναμία τους να έξοικονομήσουν έφεδρεία. Οι περισσότεροι όμως τελικά τ'α καταφέρνουν πολύ καλά κι' αυτό είναι άποδειξη ότι τις περισσότερες φορές, όταν κλαίγονται δεν έχουν δίκη. Είναι προτιμότερο η' άραυώσουμε τη διάταξη και να έχουμε στα χέρι έφεδρεία παρά να έχουμε λίγο πιο πυκνή διάταξη και να μην έχουμε τίποτα στο χέρι. Άλλωστε το κενό μπορεί να το άναπληρώσουμε βελτιώνοντας τα άχυρά μας και αυξάνοντας τη δύναμη πυρός.

Τέλος η' οωσπή έκλογή της στιγμής της άντεπίθεσης είναι κι' αυτή ένα βασικό ουσιαστικό της ενεργητικής άμυνας κι' είναι στενά συνδεδασμένο με την έξοικονόμηση έφεδρείας. Στις μάχες του Γαύρου, 12-7, όταν ο εχθρός ειχε άρκετά φθαρά και κορυφαστεί, η' διοίκηση εκδηλώσε λίγο πριν σουργαώσει την άντεπίθεσή της από τα πλευρά και αλφεινιστικά, με άποτέλεσμα να διώξει τόν εχθρό από βασικές θέσεις, που ειχε καταλάβει και να τού διαλύσει ένα όλοκληρο τάγμα. Μπορεί να φέρουμε πολλά παραδείγματα καλής έκλογής της στιγμής για την έναρξη της άντεπίθεσης. Πρέπει όμως για να το πετύχουμε αυτό να έχει τάξει την έφεδρεία σου σε κατάλληλη θέση, ώστε να μπορεί να έπιμψει άμέσως όταν έρθει η' ώρα και χωρίς να γίνει άντιληπτή από τόν εχθρό. Κι' επειδή για να το πετύχουμε αυτό χρειάζεται να'ναι πολύ κοντά στη μάχη, πρέπει ίγκαίρα να έχουμε φτιάσει χαρακώματα, καταφύγια κλπ. για να την προσκιάσουμε από την άεροπορία και το πυροβολικό.

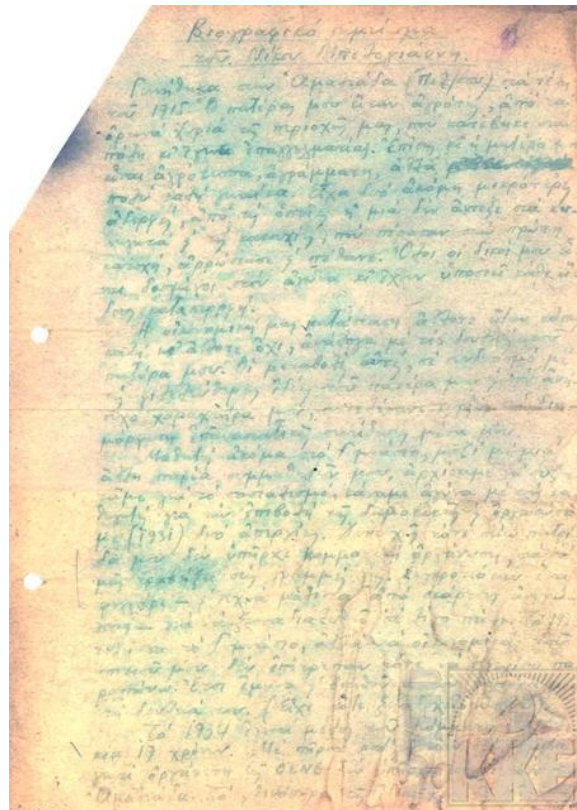
Τελειώνοντας υπογραμμίζουμε την ήρωική δράση των έλευθερον οκοπιτών και των οαμλοτών στα κοντινά μετώπια και τους σταθμούς διοίκησης του εχθρού, γεγονός που έχει ταραξει το μοναρχοφασιστικό έπιτελείο και το έπαχώς να κρατάει όλοκληρες ταξιαρχίες για φρουρές στους δρόμους, ενώ ο Μανδάνης βλλει ιφιάτες στον ύπνο και στον ξύπιο του.

* Η μάχη του Γράμμου δεν τελείωσε άκόμη. Γι' αυτό και τα παραπάνω συμπεράσματα σε καμιά περίπτωση δεν εξαντιούν ούτε όλοκληρώνουν την τεράστια πείρα, που έχει συγκροτηθεί και που θα συγκροτηθεί από τη μεγάλη αυτή επίχειρηση. Το γενικό όμως συμπέρασμα είναι ότι η' ταχτική μας της ενεργητικής άμυνας, σε συνδυασμό, με τόν άφθαστο ήρωισμό των μαχητών και οτιλετών μας, έφραμύστηκε με τέτοια επιτυχία, ώστε σήμερα πάει να άδηγησει οι άδιέξοδοι τους ντάκιον και ξένου εχθρούς μας, που έπως φαίνεται, ποτέ δε φαντάζονται ότι θα συναντούσαν τέτοια άντισταση.

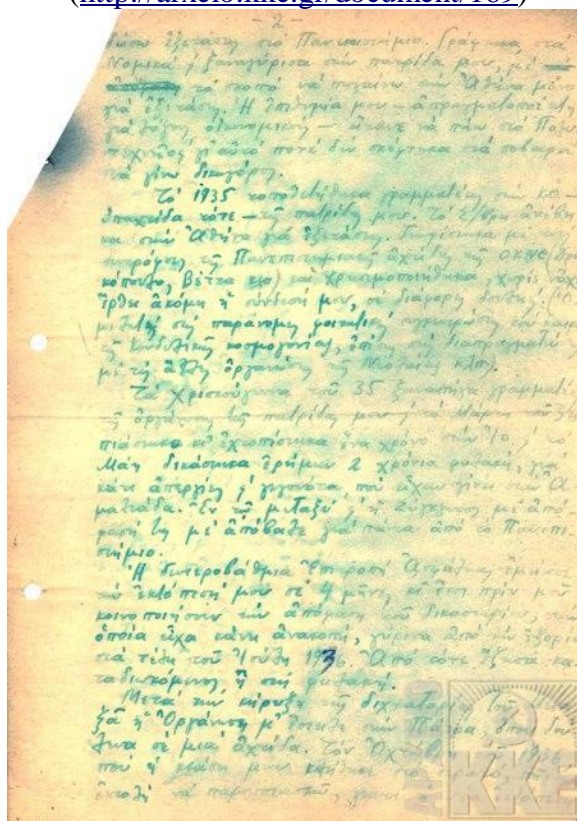
Άν με βάση όλα τα μέχρι τώρα διδάγματα βελτιώσουμε άκόμα πιο πολύ την ταχτική μας, ο μοναρχοφασισμός όχι μόνο δε θα περάσει στο Γράμμο, αλλά αντίθετα το δαδαμάτα θα περάσει ο όριστικός τάφος του.

Εικόνα 17: Η 3^η σελίδα από το άρθρο του Νίκου Μπελογιάννη «Μερικά διδάγματα από τη μάχη του Γράμμου», που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 1948 στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός» (<http://62.103.28.111/ds/rec.asp?id=87351>)

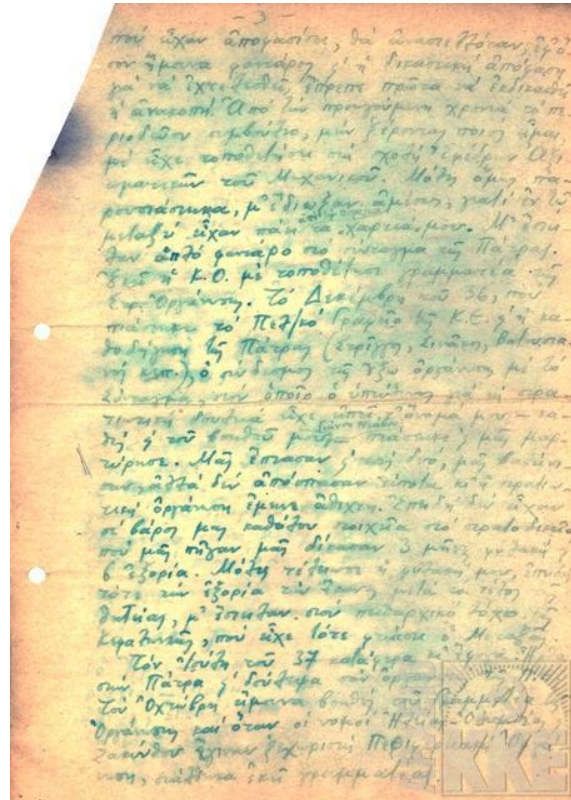

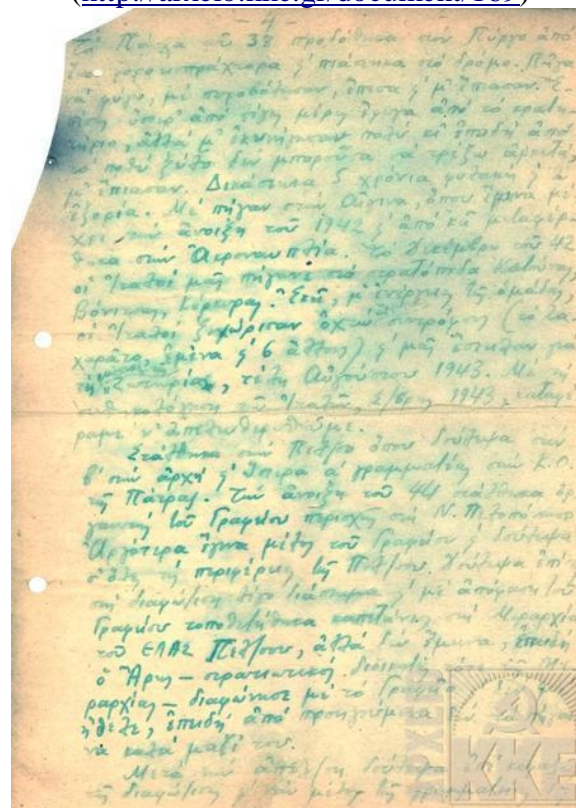
Εικόνα 18: Η 1^η Σελίδα από το ιδίόχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Νίκου Μπελογιάννη (<http://arxeio.kke.gr/document/169>)

Εικόνα 19: Η 2^η Σελίδα από το ιδίόχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Νίκου Μπελογιάννη (<http://arxeio.kke.gr/document/169>)

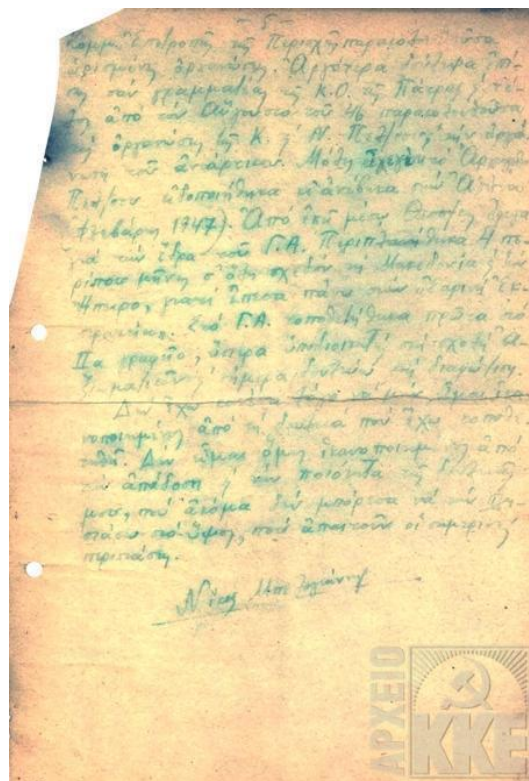

Εικόνα 20: Η 3^η Σελίδα από το ιδίοχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Νίκου Μπελογιάννη (<http://arxeio.kke.gr/document/169>)

Εικόνα 21: Η 4^η Σελίδα από το ιδίοχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Νίκου Μπελογιάννη (<http://arxeio.kke.gr/document/169>)

Εικόνα 22: Η 5^η Σελίδα από το ιδίοχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Νίκου Μπελογιάννη (<http://arxeio.kke.gr/document/169>)

Κυρίες Διευθυντές,
 Σας στέλνω αντίγραφο (γραμμένο με το χέρι μου) επιστολή που έστειλα στους συντρόφους του εντύπου μου Ν. Μπελογιάννη και στο παραλαβού να τη δημοσιεύσετε. Την υποχρέωσή μου να παρουσιάσω και να δικασθώ τη δίωξη και εξέταση και του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ, αν μετατραπούν οι θαναωτικές καταδίκες του ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ.
 Μέ τιμή
 14. III. 1952 Νίκος Α. Πλουμπίδης
 μέλος του Κεντρικού Επιτελείου του Κ.Κ.Ε
 << Προς τους Κ.Κ. Τσουκαλά και Γαλιών
 Συντρόφους του Ν. Μπελογιάννη >> Ένταυθα

Αξιότιμοι Κύριοι,
 Είναι γνωστό ότι η επίσημη ευνοητική άσκηση του εντύπου μου Ν. Μπελογιάννη επέβη από τους Αμερικανούς αποικιστές της χώρας μας. Είναι επίσης γνωστό ότι ο Μπελογιάννης υπεξαιρέθηκε ΟΧΙ γιατί ήταν ένοχος ~~είναι μέλος του ΚΚΕ του ΚΚΕ~~ αλλά γιατί είναι Κομμουνιστής.
 Οι Συμβουλευτές δικούς δεν τόλμησαν να πουν ανοιχτά ότι καταδικάζουν τον Μπελογιάννη για την ιδεολογία του, αλλά στήριξαν την απόφαση του ΤΥΠΚΑ, στα πλαίσια στοιχείων και το καταθέσει των οργανικών της Χωροφυλακής ότι ο Μπελογιάννης ήταν ο καθοδηγητής του παρανομού μηχανισμού του Κ.Κ.Ε.
 Για να αποδείξει, αν είχε πραγματοποιηθεί η όχι η καταδίκη του Μπελογιάννη από τους Αμερικανούς και την κυβέρνηση για να μην έλεγξε ο ΗΡΩΑΣ του Ελληνικού Λαού Μπελογιάννη, για να σωθεί τη δυνατότητα στην κυβέρνηση και στο Συμβούλιο Χωροφυλακής να κρατήσουν τη ζωή και αξιοπρέπεια στα επόμενα χρόνια και εθνικά, και για να σώσει εμένα και το τυπικό στοιχείο καταδίκης του Μπελογιάννη.

ΔΗΛΩΣΗ
 1) Καθολικό του παρανομού μηχανισμού του ΚΚΕ ή μόνον εμένα και ΟΧΙ ο ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗΣ. Γι' αυτό μου την ιδιότητα και για τις πράξεις μου από τα χρόνια του ΟΛΕΣ ως Ευθύνης. Υστερα από τη δίκη μου αυτή, γράβε έπιμνη στην ετελεστή του Μπελογιάννη είναι ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΗ, ΑΔΙΚΗ και άσφαιρα ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΗ πράξη.
 2) Για να μη νομιμεί ότι κάνω τον παζλικάρι έμ του αέφραχτος ΥΠΟΣΧΟΜΑΙ να παρουσιάσω στο αρχείο μου να δικασθώ αν μετατραπούν οι θαναωτικές καταδίκες του φίλου μου και συντρόφου μου Ν. ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ.
 Άρνηση των παρόντων να κανέτε όπου νομιμείτε (Συμβούλιο Χωροφυλακής, Τύπο, κλπ)
 Μέ τιμή
 Νίκος Πλουμπίδης
 μέλος του Κ.Κ.Ε του Κ.Κ.Ε

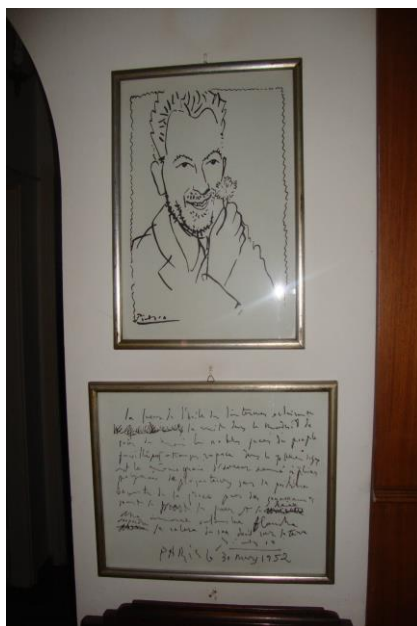
Υ.Γ. Για το γνήσιο του ήπογραμμού, έξω από το γραμμένο μου χειρογράφο που είναι γνωστό σε πολλούς, δώδεκα και τα δαυτωτικά μου από το πωμά
 Αθήνα
 12. III. 1952

Εικόνα 23: Η επιστολή του Νικολάου Πλουμπίδη (http://kokkinosfakelos.blogspot.gr/2011/02/blog-post_12.html)

Εικόνα 26: Αντίγραφο του σκίτσου του Πάμπλο Πικάσο για το Νίκο Μπελογιάννη
(Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη
στην οικία του απογόνου Νίκου Μπελογιάννη)

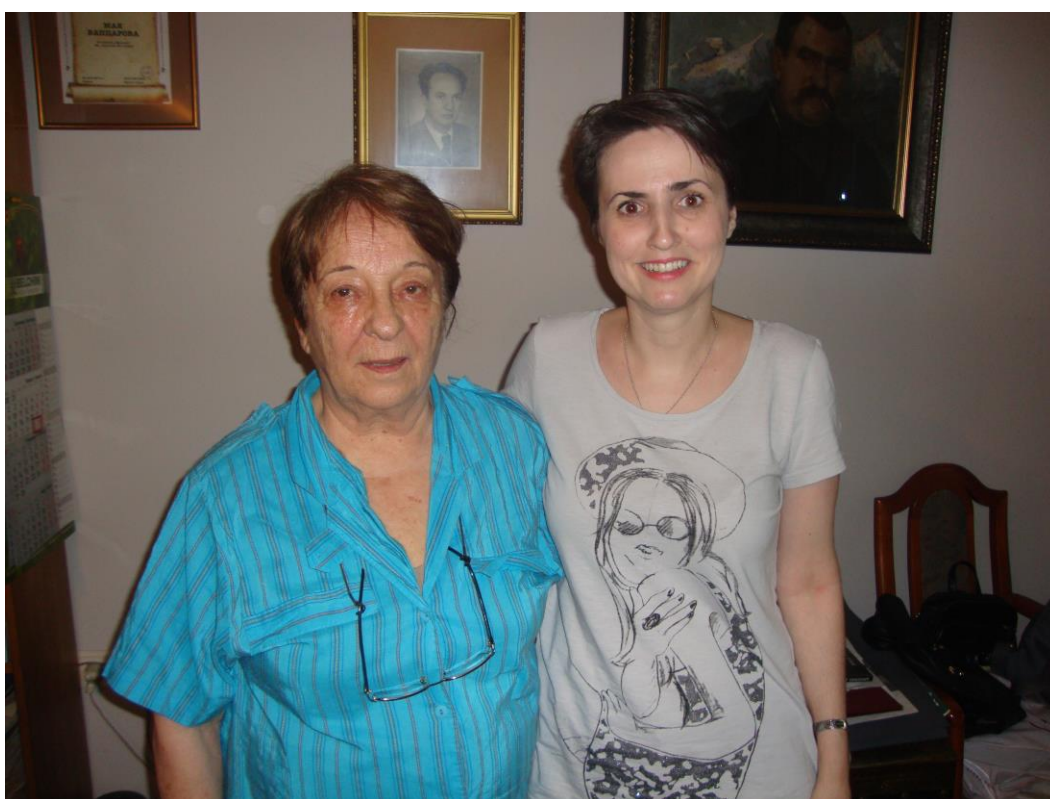

Εικόνα 27: Ο γιος του Νίκου Μπελογιάννη με τον κοσμοναύτη Γιούρι Γκαγκάριν
(Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη
στην οικία του απογόνου Νίκου Μπελογιάννη)

Εικόνα 28: Ο γιος του Νίκου Μπελογιάννη, Νίκος με τη συντάξασα
(Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη
στην οικία του απογόνου Νίκου Μπελογιάννη)

Εικόνα 29: Η ανιψιά του Νικόλα Βαπτσάροβ, Μάγια Βαπτσάροβα με τη συντάξασα
(Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από την επίσκεψη
στην οικία της απογόνου Μάγια Βαπτσάροβα)

Εικόνα 30: Ο ανιψιός του Νικόλα Βαπτσάροβ, Νικόλα Βαπτσάροβ με το γιο του επίσης Νικόλα Βαπτσάροβ και τη συντάξασα (Προσωπικό Φωτογραφικό Αρχείο από τη συνάντηση με τους απογόνους Νικόλα Μ. και Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ)

Πίνακας 1 Δικαστική Απόφαση για τους 92 κατηγορούμενους βάσει του κεντρικού στοιχείου απολογίας τους			
		Αθώοι και απαλλαγθέντες με αναστολή	Ένοχοι χωρίς αναστολή
A) Όσοι αποκήρυξαν το ΚΚΕ			
1) Αθώοι	10		
2) Με απαλλαγή από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης	8		
3) Με αναστολή ποινής	2	20	
B) Όσοι αναγνώρισαν πως η προανακριτική τους κατάθεση στην ασφάλεια δόθηκε χωρίς βία			
1) Αθώοι	19		
2) Με απαλλαγή από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης	20		
3) Με αναστολή ποινής	2	41	
4) Χωρίς αναστολή ποινής	1		1
Γ) Όσοι αρνήθηκαν την κατηγορία			
1) Αθώοι	4		
2) Με απαλλαγή από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης	1		
3) Με αναστολή ποινής	1	6	
Δ) Όσοι κατήγγειλαν πως η προανακριτική τους κατάθεση στην ασφάλεια δόθηκε με τη βία			
1) Αθώοι	0		
2) Με απαλλαγή από κάθε ποινή λόγω πλήρους σύγχυσης	1	1	
3) Με αναστολή ποινής	10		10
E) Όσοι είχαν διακόψει κάθε δράση πριν από χρόνια			
1) Αθώοι	2	2	
Στ) Όσοι διακήρυξαν ότι είναι κομμουνιστές ή μαρξιστές			
1) Αθώοι	0		
2) Ένοχοι με αναστολή	0		
3) Ένοχοι χωρίς αναστολή	11		11
Σύνολο Κατηγορουμένων	92	70	22

Ο Πίνακας βρίσκεται στη σελίδα 72 του βιβλίου Σπύρου Σακελλαρόπουλου
«Έτσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα –Πλήρη πρακτικά και ιστορικό των δικών Μπελογιάννη-
Τα σήματα Βαβούδη»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΙΚΟΥ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ (ΥΙΟΥ)

Ασημένια Καραλή: Τι σημαίνει για σας να είστε γιος του Νίκου Μπελογιάννη;

Νίκος Μπελογιάννης: Θεωρώ εαυτόν υπεύθυνο για τη διαφύλαξη και συντήρηση της μνήμης του. Όχι υπό την έννοια της συντήρησης της «θρησκευτικής μνήμης», αλλά υπό την έννοια της διατήρησης του τι πρόσφερε και τι θα μπορούσε να προσφέρει αν είχε επιβιώσει. Υπήρξε διανοούμενος, πολιτικός επιστήμονας. Πρόλαβε να αφήσει δείγμα γραφής (δύο βιβλία). Στο ένα περιγράφει τα μνημόνια της Ελλάδας από το 1828 και μετά και στην ουσία είναι και σαν να προβλέπει και τα επόμενα, τα σημερινά. Ως γιος του, λοιπόν, μέσα στις υποχρεώσεις μου ήταν να εκδοθούν τα βιβλία αυτά.

Προσπαθώ να διατηρήσω το πνεύμα του Νίκου Μπελογιάννη, όχι το «εικόνισμα», όπως το ΚΚΕ, που συμπεριφέρθηκε σαν κάθε εκκλησία, που ζει κατηλευόμενη τους αγίους της και βασίζεται στο φόβο των πιστών για το υπερφυσικό και στην καπηλεία των αγίων.

ΑΚ: Πιστεύεται, δηλαδή, ότι η μνήμη του Νίκου Μπελογιάννη έγινε προϊόν εκμετάλλευσης από το ΚΚΕ; (αυτό το ρώτησα πιο μετά, αλλά κολλούσε καλύτερα εδώ)

NM: Όχι απλά εκμετάλλευση. Υπήρξε η απόλυτη καπηλεία. Ο ορισμός της καπηλείας.

ΑΚ: Τι σας έχει μεταφέρει η Έλλη Παππά για το Νίκο Μπελογιάννη;

NM: Εστίαζε στο ότι ήταν ένα φωτισμένο μυαλό, που προέτρεχε της εποχής του. Απόδειξη ότι το βιβλίο. Επίσης, θεωρούσε ότι ο Νίκος Μπελογιάννης επιλέγει από το κομματικό ιερατείο του Ζαχαριάδη ως πρόβατο επί σφαγή. Ήδη κατά την παραμονή του εκτός Ελλάδας ως πολιτικός πρόσφυγας είχε έρθει σε σύγκρουση με το Ζαχαριάδη. Οπότε η εκτέλεση είχε διπλό όφελος. Τη δημιουργία ενός «αγίου» και την εξολόθρευση ενός μελλοντικού αντιπάλου.

ΑΚ: Η άποψή σας για τις δίκες και ιδιαίτερα για τη δεύτερη, αποτέλεσμα της εύρεσης των ασυρμάτων στην Καλλιθέα.

NM: Στην υπόθεση των ασυρμάτων ύποπτος, επίσης, είναι και ο ρόλος του Βαβούδη. Δεν έχουμε φωτογραφίες του πτώματος. Υπάρχει ένας τάφος, αλλά κανείς δε ξέρει τι υπάρχει μέσα. Η Έλλη πίστευε ότι ήταν πράκτορας όχι των αμερικανών, αλλά των σοβιετικών για να παρακολουθεί τους εδώ. Άποψή μου είναι ότι δεν υπάρχει πτώμα, ότι ήταν αμερικανός πράκτορας, που ανταλλάχθηκε στο Charlie point.

Η δίκη ήταν στημένη. Οι αμερικανοί ήθελαν νεκρό τον Μπελογιάννη, το παλάτι τον ήθελε νεκρό. Στην ουσία ο Ζαχαριάδης απορρίπτοντας την επιστολή Πλουμπίδη, η οποία έφερε το δαχτυλικό του αποτύπωμα, που είχε η Ασφάλεια και με την οποία αναλάμβανε την ευθύνη για την οργάνωση του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ, τους έδινε το Οκ για την εκτέλεση. Για την Έλλη ο Πλουμπίδης χρεώθηκε το ρόλο του χαφιέ. Η βασική γραμμή του ΚΚΕ ήταν

ότι το κόμμα δεν κάνει λάθη. Χρειαζόταν έναν ήρωα και ένα χαφιέ. Ο Μπελογιάννης και ο Πλουμπίδης ενσάρκωσαν αυτούς τους ρόλους.

AK: Θεωρείται ότι έχετε κάποια υποχρέωση απέναντι στον πατέρα σας;

NM: Η υποχρέωσή μου έγκειται ως προς τη διαφύλαξη της πνευματικής του υποθήκης, πολιτικής, λογοτεχνικής. Γι' αυτό άλλωστε έγινε και η δωρεά του πατρικού του στο Δήμο Αμαλιάδος και η λειτουργία του ως μουσείο. Γι' αυτό και έγινε η έκδοση του βιβλίου του «*Το Ξένο Κεφάλαιο στην Ελλάδα*».

AK: Ποια πιστεύετε ότι είναι η πολιτική παρακαταθήκη του Νίκου Μπελογιάννη;

NM: Η εθνική ανεξαρτησία και πως μπορεί να την πετύχει κανείς. Η πραγματική δημοκρατία και όχι η ψευδεπίγραφη.

AK: Η σχέσης σας με την Έλλη;

NM: Η σχέση με την Έλλη ήταν σε άλλο μήκος κύματος λόγω της χρονικής απόστασης δώδεκα ετών, όταν αποφυλακίστηκε. Μου έκανε δώρο παραμύθια και εγώ είχα μεγαλώσει, ήθελα αυτοκινητάκια.

AK: Η Διδώ πως ήταν;

NM: Υπερπροστατευτική. Ανησυχούσε μη πάθω τίποτα.

AK: Αισθανθήκατε πίεση από το ΚΚΕ να ακολουθήσετε τα βήματα του πατέρα σας;

NM: Κατά την παιδική μου ηλικία πρώτα η Διδώ και μετέπειτα η Έλλη, όταν βγήκε από τη φυλακή λειτουργούσαν ως ασπίδα. Δε βίωσα καμία πίεση. Αυτές απορροφούσαν όλους τους κραδασμούς. Όλες τις πιέσεις να με κάνουν καλό κομμουνιστή. Φυσικά έπρεπε να μάθω «ρούσικα». Η ρωσίδα καθηγήτρια, όμως, μια εξαιρετική κυρία, είχε φυματίωση. Με κόλλησε το μικρόβιο, ταλαιπωρήθηκα πολύ. Και οι δύο τρομοκρατήθηκαν και έτσι διέκοψα τα μαθήματα.

Την πίεση την ένιωσα πολύ έντονη στα φοιτητικά μου χρόνια. Δεν ήθελα, όμως, καμία ανάμειξη.

AK: Απορρίπτεται, δηλαδή, το ΚΚΕ ως κομματικό μηχανισμό. Αυτοπροσδιορίζεστε, όμως, ως αριστερός; Και τι έννοια δίνεται στον όρο.

NM: Ναι, δεν ήθελα και δεν είχα ποτέ σχέση με το συγκεκριμένο κόμμα. Όταν διασπάστηκε η αριστερά. Η Έλλη και η Διδώ ήταν στεναχωρημένες. Εγώ, πάλι θεωρούσα ότι έπρεπε να σπάσει το απόστημα. Η Έλλη επέστρεψε κάποια στιγμή στο ΚΚΕ, γιατί πίστευε ότι μπορούσε να γίνει η αλλαγή εκ των έσω. Εγώ είχα αντίθετη άποψη. Είμαι αριστερός. Υπό την έννοια της υπεράσπισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ενάντια στον ρατσισμό, στην κοινωνική προκατάληψη, στην εκμετάλλευση οποιασδήποτε μορφής (οικονομικής, πνευματικής, ηθικής).

AK: Και αυτό δε μπορεί να γίνει αν είστε δεξιός;

NM: Όχι. Οι δεξιοί εξ ορισμού υπερασπίζονται τον καπιταλισμό, το κεφάλαιο, την οικονομική εκμετάλλευση.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΑΓΙΑ ΒΑΠΤΣΑΡΟΒΑ

Ασημένια Καραλή :Τι σημαίνει για σας το όνομα Βαπτσάροβ;

Μάγια Βαπτσάροβα: Τι σημαίνει;

ΑΚ: Ναι.

ΜΒ: Δεν γνώρισα τον Βαπτσάροβ υπό την υλική του υπόσταση. Δεν έζησα τον Βαπτσάροβ. Μεταφέρθηκε σε μένα μέσα από τις μνήμες του πατέρα μου. Για μένα ο Βαπτσάροβ είναι κυρίως πνεύμα. Μία μη υπαρκτή φιγούρα ή κάτι. Ο πατέρας μου εκτιμούσε βαθύτατα τον τρόπο θανάτου και το γεγονός ότι ήταν έναν πραγματικός άνδρας. Μιλούσαν πολύ μαζί και κατά κάποιο τρόπο ο πατέρας μου προτιμούσε να είχαν χτυπήσει εκείνον και όχι τον αδελφό του. Ο Βαπτσάροβ αρχικά δεν ήταν αριστερό κίνημα, γιατί συμμετείχε σε μια λέσχη από τα μαθητικά του χρόνια, όπου δεν επιτρεπόταν το ποτό και το κάπνισμα. Κατά τη γνώμη μου ήταν από τις λέσχες, που ανήκαν στην αριστερή πτέρυγα, αλλά ας πούμε ότι δεν ήταν τόσο αριστερές. Όταν γύρισε στο Μπάνσκο ο πατέρας μου ήταν ήδη στο κομμουνιστικό κόμμα. Και έτσι τον έβαλε σε αυτό το αριστερό κίνημα.

ΑΚ: Οι αναμνήσεις του πατέρα και της μητέρας σας για το Βαπτσάροβ; Τι σας έχουν μεταφέρει; Υπάρχουν διαφορές; Πώς τον θυμόταν ο ένας και πώς ο άλλος; Και οι δύο είχαν την ίδια άποψη γι' αυτόν;

ΜΒ: Ναι κατά κύριο λόγο.

ΑΚ: Πως επιλέγετε να τον θυμάστε; Σαν ήρωα, κομμουνιστή, ποιητή, εργάτη, διανοούμενο, θύμα του Ναζισμού. Όλα αυτά μαζί;

ΜΒ: Για τρία από αυτά.

ΑΚ: Ποια τρία;

ΜΒ: Ελευθερία πρώτα. Και παρέλειψες ένα στοιχείο. Ψωμί για το λαό!

ΑΚ: Ψωμί;

ΜΒ: Ψωμί. Ένα άτομο, που αντιπροσώπευε το ψωμί για το λαό. Γι' αυτό έκανα αυτό το φιλμ. Ελευθερία, ψωμί, Ναζισμός.

ΑΚ: Ποια είναι η άποψή σας για τη δίκη;

ΜΒ: Σχετικά με τι;

ΑΚ: Σχετικά με τη δίκη κατά την οποία καταδικάστηκε. Ήταν δίκαιη ή παρωδία για να τον καταδικάσουν;

ΜΒ: Φυσικά δεν ήταν μια πραγματική δίκη. Ήταν μία δίκη, η οποία ήταν υποκινούμενη από πολλές διαφορετικές δυνάμεις. Σου είπα και πριν για τα κινήματα. Τότε το κόμμα μας ήταν πολύ... Εννοώ το κόμμα ήταν πολύ, πολύ ανάκατο. Τότε κάποιος «τα ανακάτεψε». Πρέπει να

σου πω και για τον Βαπτσάροβ και τη λέσχη συγγραφέων. Έγινε μέλος των 48 συγγραφέων έξι χρόνια μετά το θάνατό του. Ξέρεις ποιος τον έκανε;

AK: Όχι.

MB: Ο Ραντί Ραλίν (Радоѣ Ралин). Ο Ραντί Ραλίν ήταν, επίσης, Βούλγαρος ποιητής... Α! Και σχετικά με τη δίκη πιστεύω ότι δε μπορεί να σκοτώσεις ένα ποιητή μόνο και μόνο επειδή γράφει ποιήματα. Δεν υπάρχει κάτι άλλο. Είναι ας πούμε πολύ δυνατό... με το τι γράφεις...είναι πολύ δυνατό, αλλά δε το βρίσκω το ίδιο.

AK: Δεν είναι έγκλημα.

MB: Ναι. Δεν είναι έγκλημα. Είναι, το ίδιο όπως με το Λόρκα, γιατί ακόμα και ο Μπρέχτ ενδιαφερόταν για τη λέξη και πιστεύω ότι μπορούμε να προκαλέσουμε καταστροφή ή οι ομάδες ανθρώπων με την πένα. Και φυσικά για παράδειγμα αν πάρεις τα ποιήματά του, όταν πέθανε ο γιος του ο Γιόνκο και αυτή την ιστορία θέλω να σου την πω γιατί έδωσε το όνομα Γιόνκο στον γιο του.

AK: Γιατί;

MB: Αν υπήρχε τόσο μεγάλη αντιπαλότητα ανάμεσα σε πατέρα και γιο.

AK: Το όνομα του παιδιού ήταν Γιόνκο;

MB: Ο γιος ήταν Γιόνκο. Έτσι τελειώνω την προηγούμενη ερώτηση.

AK: Το παιδί πέθανε;

MB: Το παιδί πέθανε από μια κληρονομική οικογενειακή πάθηση, που έχουμε και λέγεται ομφαλοκήλη. Ο γιος μου γεννήθηκε με αυτή. Το είχε και ο θείος και ο πατέρας μου. Μόνο όμως οι άνδρες τις οικογένειας το έχουν. Και δε μπόρεσαν να σώσουν το παιδί.

AK: Οι σύντροφοί του στη δίκη δεν τον στήριξαν. Μιλώ για την Ελισσαβέτα Γκαμπριάνα και τον Μλάντεν Ισάεφ. Όταν η γιαγιά σας ζήτησε χάρη από τον Μπόρις και είπαν ότι μόνο αν τρεις αναγνωρισμένοι καλλιτέχνες βεβαιώσουν ότι είναι καλός ποιητής θα σωθεί. Μόνο η Ελισσαβέτα πήγε. Οι άλλοι δύο δεν εμφανίστηκαν...

MB: Ο Τουρκίλ, που ζωγράφισε αυτό το πορτραίτο θα έπρεπε να πάει, αλλά δεν πήγε. Και ένας ακόμη, που ήταν στην κυβέρνηση ο Μουσάνοβ, που ήταν υπουργός. Και εκείνος, επίσης, έπρεπε να πάει, αλλά δεν πήγε.

AK: Ο Μλάντεν Ισάεφ;

MB: Όχι. Ο Μλάντεν Ισάεφ ήταν στη δίκη. Τώρα εδώ υπάρχει κάτι πολύ ενδιαφέρον, επειδή το κομμουνιστικό κόμμα αποφάσισε να σώσει το Μλάντεν Ισάεφ και όχι το Βαπτσάροβ. Και υπάρχει ένα ενδιαφέρον τηλεγράφημα του Θεοντόρ Τριάνοβ. Ο Θεοντόρ Τριάνοβ ήταν ένας πολύ μεγάλος ποιητής, αλλά επίσης είχε και καλές σχέσεις με την κυβέρνηση. Και έγραψε αυτό το τηλεγράφημα στην αυλή. Σώστε... αλλάξτε τους ποιητές, σώστε το Βαπτσάροβ. Και

αυτό υπάρχει στα αρχεία, αλλά τότε υπήρχε εκείνη την εποχή επίσης, ο Τσιλιγκίροβ. Ήταν ο Στόγιαν Τσιλιγκίροβ, ήταν ο πρόεδρος των συγγραφέων, του σωματείου των συγγραφέων και δεν ήξερε ότι ο Βαπτσάροβ επίσης κατηγορείται στο δικαστήριο και ότι ήθελαν να τον σκοτώσουν και μετά... Ο Τσιλιγκίροβ ήταν φίλος του πατέρα του, Γιόνκο. Και είπε γιατί δε μου το είπατε. Εκείνη την περίοδο έλειπε από την Βουλγαρία για αρκετούς μήνες, είχε πάει για θεραπεία στη Γερμανία. Όταν επέστρεψε είπε «Γιατί δε μου είπατε ότι ο Βαπτσάροβ ήταν επίσης κατηγορούμενος;»

AK: Ήταν ήδη νεκρός;

MB: Ναι. Η λέσχη του Ντίστελντορτ Τριάνοβ, του Ντίστελντορτ Τριάνοβ του ποιητή. Ήταν άρρωστος και ήρθε και είπε γιατί... Όχι τον Τσιλιγκίροβ εννοώ, τον φίλο του πατέρα του. «Γιατί δε μου είπατε ότι ο Βαπτσάροβ επίσης κατηγορείται;». Και το σωματείο των ποιητών δεν τον ενημέρωσε ως πρόεδρο ότι ο Βαπτσάροβ βρισκόταν σε αυτή τη διαδικασία.

AK: Είστε σκηνοθέτιδα. Ποια είναι η άποψή σας για το ντοκυμαντέρ «Five stories about an execution»;

MB: Δε θα ήθελα να μιλήσω γι' αυτό.

AK: Πιστεύεται ότι η μνήμη του Βαπτσάροβ έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη βουλγαρική κυβέρνηση την περίοδο του κομμουνισμού; Πιστεύετε γενικά ότι υπήρξε εκμετάλλευση της μνήμης του;

MB: Της μνήμης του;

AK: Ναι. Τον έκαναν σύμβολο μετά.

MB: Ο Βαπτσάροβ δεν αναγνωρίστηκε ως ποιητής στη Βουλγαρία. Αρχικά. Δεν ήταν δημοφιλής. Ως ποιητής ανακαλύφθηκε από τους Ισπανούς. Εκεί, που ήθελε να πάει και γι' αυτό και στην ταινία, έχω ακόμη και το Χέμινγουεη, που μπορεί να δει κανείς. Αλλά απλά αυτή είναι μια ιστορία, που ήρθε εντελώς απρόσμενα στη Βουλγαρία και ύστερα αργότερα με το βραβείο. Επειδή κανείς δεν ήξερε για το βραβείο, για το παγκόσμιο βραβείο. Πρώτα ένας Πολωνός, που ήξερε για όλα αυτά, για τα ποιήματά του και επίσης οι Ισπανοί, ένας φίλος του, ήταν αυτός, που τον ανακάλυψε και τον ανέφερε στην παγκοσμίου φήμης κυρία. Την Ντολόρες. Την Ντολόρες Ιμπαρρούρι την Πασσιονάρια. Έτσι έδωσε τα ποιήματα στους Ισπανούς. Μόνο στους Ισπανούς. Η Ντολόρες Ιμπαρρούρι ήταν κορυφαία Ισπανίδα κομμουνίστρια. Και είπε να πάρει το παγκόσμιο βραβείο. Μόνο τριάντα άτομα το έχουν πάρει. Ο Λόρκα, ο Πικάσο, ο Βαπτσάροβ κ.α. Μπορείς να τους ψάξεις. Και μετά ο Βαπτσάροβ εισήχθη στη Βουλγαρία. Έτσι πριν από αυτό μπήκε στους 48, έγινε μέλος της ένωσης και μετά ξεκίνησε η εισβολή του Βαπτσάροβ. Όλοι άρχισαν να γράφουν γι' αυτόν κοκ. Έτσι και ο πατέρας μου έγραψε ένα βιβλίο λίγο πριν το θάνατό του. Πέθανε τη δεκαετία

του '80 και αυτό είναι το τελευταίο βιβλίο, που έγραψε κάποιος γι' αυτόν. Κατά τα άλλα πολλά γράφτηκαν για το Βαπτσάροβ, αλλά δεν αναγνωρίστηκαν ως κάτι αξιόλογο όσο το άτομο για το οποίο γράφτηκαν. Ξανά ήρθαν από έξω. Ξανά ήρθε από έξω το ότι όλοι ξεκίνησαν να αισθάνονται το πνεύμα της ελευθερίας. Το πνεύμα της ελευθερίας ήταν αυτό, που τον έκανε μεγάλο. Και κατά δεύτερο το πνεύμα του «ψωμιού». Η έννοια του «ψωμιού».

AK: Πιστεύετε ότι η κυβέρνηση, ότι η Βουλγαρία τον παρουσίασε ως σύμβολο της ελευθερίας ή τον παρουσίασε ως εργάτη; Σε πολλές φωτογραφίες είναι με ένα εργοστάσιο πίσω του χωρίς να γελά. Αγαπούσε τη ζωή, αγαπούσε την ελευθερία, αλλά στις φωτογραφίες εστιάζουν στον εργάτη. Είναι σωστή η αίσθησή μου;

MB: Δε μπορεί να το πει αυτό, γιατί αν διαβάσεις το ποίημα του «Πίστη»... η μάχη. Ανάμεσα σε αυτόν και τη ζωή. Είναι πολύ δυνατό και αίμα τρέχει από την καρδιά μου. Αν διαβάσεις το ποίημα και διαβάσεις το ποίημα για τα παιδιά, αυτά τα δύο είναι... Λέει εκεί μη φοβάστε παιδιά το αύριο, που έρχεται και θα έχετε «ψωμί». Και θα βλέπω από το παράθυρό μου ότι θα έρχεστε υγιή και με ανθρώπους με νέο πνεύμα. Έτσι, αυτά τα δύο ποιήματα είναι πολύ χαρακτηριστικά γι' αυτόν, γιατί έχουν κοινό τόπο. Εκεί αν τα μετρήσεις το «ψωμί» ισούται με την ελευθερία, αν τα μετρήσεις.

AK: Τι σημαίνει για σας να είστε απόγονος του Νικόλα Βαπτσάροβ; Θεωρείται ότι απορρέουν κάποιες υποχρεώσεις για σας απέναντι στο όνομα Βαπτσάροβ;

MB: Ξεκίνησα να είμαι ποιήτρια χρησιμοποιώντας το όνομα του πατέρα μου. Όλα τα πρώτα βιβλία μου τα εξέδωσα με το όνομα Μάγια Μπορίσοβα. Όταν ο πατέρας μου πέθανε όλοι οι συγγενείς μας είπαν πως το όνομα Βαπτσάροβ έπρεπε να ακουστεί και ότι είμαι συγγραφέας. Αλλά μόνο καλό δε μου έκανε. Γιατί στην αρχή της δημοκρατίας εκδιώχθηκα από το κέντρο κινηματογράφου και δεν είχα δουλειά μέχρι τώρα. Και ξεκίνησα ως ιδιώτης να κάνω πράγματα και να γράφω βιβλία. Έτσι, έγραψα τριάντα βιβλία. Όχι για το Βαπτσάροβ, για τους Θράκες, την Ελλάδα, τους ικέτες. Οι ταινίες, που πήγα να κάνω και οι εννιά, τις σταμάτησε η κυβέρνηση.

AK: Κατά τη διάρκεια του κομμουνισμού ή μετά;

MB: Και τα δυο. Και τα δύο καθεστώτα (γέλια). Αυτό βέβαια δε με σταμάτησε να κάνω και να γράφω πράγματα, γιατί ακόμα νομίζω ότι ξέρω κάτι, που οι άλλοι δε γνωρίζουν. Αυτά.

AK: Ποιες είναι οι πολιτικές σας πεποιθήσεις; Είστε κομμουνίστρια; Πως αυτοπροσδιορίζεστε; Αριστερή;

MB: Όχι είμαι αριστερή.

AK: Είστε αριστερή, αλλά όχι κομμουνίστρια;

MB: Είμαι αριστερή, αλλά όχι μέλος του κομμουνιστικού κόμματος. Είμαι ένα άτομο, που θεωρεί ότι οποιοσδήποτε από εμάς, ο οποιοσδήποτε γεννιέται κομμουνιστής και αργότερα γίνεται κάτι διαφορετικό. Αυτή είναι η θεωρία μου, αλλά δε ξέρω πως να την εκφράσω... Οι άνθρωποι, που δεν είναι κομμουνιστές δεν έχουν καρδιά. Και οι γέροι άνθρωποι, που είναι ακόμη κομμουνιστές δεν έχουν μυαλό (γέλια).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΙΚΟΛΑ Μ. ΒΑΠΤΣΑΡΟΒ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑ Ν. ΒΑΠΤΣΑΡΟΒ

Νικόλα Ν. Βαπτσάροβ: Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου τις προσλαμβάνουσες, που είχε ο Βαπτσάροβ από τον πατέρα του μεγαλώνοντας ως παιδί. Ο Γιόνκο Βαπτσάροβ εμπλεκόταν με τον VMRO (σσ βουλγαρική οργάνωση, που είχε δημιουργηθεί επί τουρκοκρατίας και επεδίωκε την ανεξαρτησία της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς), οπότε όταν ο Βαπτσάροβ ήταν τριών ετών έβλεπε από πρώτο χέρι να έρχονται στο σπίτι πολεμιστές, ο πατέρας του να διηγείται ιστορίες για μάχες. Αυτό σου δίνει μια πολύ διαφορετική οπτική της ζωής από πολύ νεαρή ηλικία. Την ίδια στιγμή η μητέρα του, που είχε μορφωθεί σε αμερικανικό σχολείο στο Σάμοκοφ της Βουλγαρίας, του διάβαζε Σαίξπηρ, Γκαίτε. Μεγάλωσε με τα μεγάλα πνεύματα της Ευρώπης. Μορφώθηκε με διαφορετικό τρόπο από τους συμμαθητές του. Ξεκίνησε να γράφει ποίηση, όταν ήταν εννιά χρονών. Την πρώτη φορά, που εκδόθηκε ήταν εννιά και το ποίημα του λέγεται «Romantica». Μιλάει για το ειδύλλιο ανάμεσα σε έναν άνθρωπο και μια μηχανή, ένα αεροπλάνο και λέει τώρα το ειδύλλιο είναι στις μηχανές, που πετούν στον ουρανό με τις μεταλλικές καρδιές τους. Και αυτό όταν ήταν μόλις εννιά. Και βασιζόταν σε μία εμπειρία, που είχε με τα βασιλικά αεροπλάνα, γιατί όταν ήταν εννιά τον έβαλαν πάνω στα αεροπλάνα και...

Ασημένια Καραλή: Εντυπωσιάστηκε.

NNB: Ναι, εντυπωσιάστηκε υπερβολικά. Το ενδιαφέρον είναι ότι από τα εννέα του χρόνια μέχρι το θάνατό του εκδιδόταν κάθε χρόνο στις εφημερίδες. Έτσι, αυτό, που λένε ότι, αυτό, που προσπαθούν να πουν, ότι δεν ήταν αναγνωρισμένος ως ποιητής από τους συγχρόνους του δεν είναι ακριβώς αλήθεια, γιατί εκδιδόταν κάθε χρόνο, υπάρχει μια δημοσίευσή της ποίησής του από όταν ήταν εννιά μέχρι που πέθανε. Εννοώ, ότι δεν ήταν κάποιος, που ήταν εντελώς δίχως αναγνώριση. Δε τον δεχόντουσαν ως ποιητή, επειδή κατά βάση ήταν μηχανικός. Ξέρεις, μηχανικός. Είχε, λοιπόν, πολύ καλή τεχνική μόρφωση. Γι' αυτό και δεν τον αποδέχονταν ως δικό τους, γιατί ήταν ένα άτομο, που ήταν ερωτευμένος με τις μηχανές και η ποίηση ήταν το χόμπι του, το πάθος του, αλλά όχι η δουλειά του. Είχε άλλη δουλειά, στην πραγματικότητα είχε αρκετές δουλειές, όπως στο εργοστάσιο των αδελφών Μπαλαμπάνοβ στο Κοτσερίνοβο.

Νικόλα Μ. Βαπτσάροβ: Εκεί υπάρχει ένα πολύ ενδιαφέρον μουσείο.

NNB: Ναι ... και εκεί μπορείτε να δείτε ...

AK: Τη μηχανή όπου δούλευε.

NNB: Κάτι πιο ενδιαφέρον, μπορείτε να δείτε το βιβλίο, όπου καταγράφεται ο μισθός τους. Ναι και μπορείτε να δείτε ότι ο διευθυντής, ο Διευθύνων Σύμβουλος του εργοστασίου και στη συνέχεια ο δεύτερος υψηλότερος μισθός ήταν ο μισθός του Βαπτσάροβ. Έτσι δεν ήταν

απλά ένας χαμηλός εργάτης, ξέρετε, ήταν υπεύθυνος για τη λειτουργία των μηχανών, ξέρετε ... ήταν σαν ο Αρχιμηχανικός του εργοστασίου.

AK: Πολύ ενδιαφέρον, πολύ ενδιαφέρον!

NNB: Έτσι, δεν ήξερα πως ο φτωχός ποιητής, ξέρετε ... Δεν ζούσε μια εξαιρετικά πολυδάπανη ζωή. Αλλά δεν ήταν.... ξέρετε... απένταρος. Είχε καλή δουλειά.

AK: Αυτό, που έχω διαβάσει είναι κατά τη διάρκεια της παραμονής του εδώ στη Σόφια έμεινε εκτός δουλειάς για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα και ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι σαν τον Μλάντεν Ισάεφ του έδιναν λεφτά.

NMB: Όχι, είχε έναν υπάλληλο στη Σόφια. Είχε υπηρέτρια, που πλήρωνε. Έτσι λοιπόν, το πράγμα είναι ότι ... Η άποψή μου ναι ... η γνώμη μου για εκείνη την περίοδο είναι ότι για το κομμουνιστικό κόμμα χρειαζόνταν έναν ποιητή, που να είναι πολύ φτωχός, πολύ πεινασμένος και ταυτόχρονα καλός συγγραφέας. Και έβαλαν σε αυτή την κλίμακα, έβαλαν το Βαπτσάροβ και γι' αυτό ούτε οι εργασίες ούτε τα βιβλία, που βγήκαν για τον Βαπτσάροβ ... είναι αντικειμενικά...

NNB: Αυτό είναι το μνημείο για τον Βαπτσάροβ, είναι ακριβώς στην άλλη πλευρά του δρόμου για το μουσείο ...

NMB: .....ο φτωχός και ο εργάτης, δεν είναι αλήθεια ...

NMB: Αν πάτε στο Μπάνσκο, οι επαφές του παππού μου ήταν ο βασιλιάς, μεγάλοι ποιητές, η Μπαγκριάνα, όλη η υψηλή κοινωνία της Σόφιας.

AK: Ναι.

NMB: Αυτό είναι το νούμερο ένα. Δεύτερον, έχουμε από τον παππού μου για το σερβίρισμα - για παράδειγμα- το ασημένιο σερβίτιο του τσαγιού... Επίσης, τρώγαν με ασημένια κουτάλια κλπ ... Ο πατέρας του είχε αρκετά χρήματα ... επειδή ήταν ένα από τα ηγετικά στελέχη του VMRO.

NNB: Ένα από τα κορυφαία...

NMB: Είχε τη δυνατότητα να πάει να δει τον βασιλιά απευθείας. Χωρίς ραντεβού με το τηλέφωνο κ.λπ., τη γραμματέα...

NNB: Φανταστείτε το γεγονός ότι ήταν...

NMB: Και για το λόγο αυτό ο Βαπτσάροβ έπαιξε ένα ρόλο, που ήταν βολικός για τις ιδέες του κομμουνιστικού κόμματος. Αλλά εκφράζομαι και εγώ από το κομμουνιστικό κόμμα, αλλά δεν συμφωνώ μαζί τους, επειδή εκείνη την εποχή να έχουμε έναν ποιητή, όπως ο Βαπτσάροβ δεν είχε σημασία αν ήταν πλούσιος. Αυτό που είναι πιο ισχυρό, είναι εάν είδε τα πράγματα μέσα από μια αλήθεια, μια εικόνα των βιβλίων και της πολυτέλειας ...

NNB: Της πολυτελούς ζωής.

NMB: Ναι. Και ο Βαπτσάροβ, αυτό του δίνει την ευκαιρία να δει με μεγαλύτερη σαφήνεια τους ανθρώπους, να δει ... rauvreté.

NNB: Τη φτώχεια.

NMB: Τη φτώχεια. Rauvreté, επειδή μιλάω, επίσης, γαλλικά. Είπα rauvreté. Rauvreté είναι στα γαλλικά. Ναι, τη φτώχεια. Και δίνει το ... Αυτό του δίνει την ευκαιρία να δει περισσότερο την ψυχή των φτωχών ανθρώπων. Είχε στραφεί πρώτα εναντίον της αστικής τάξης και σε δεύτερη φάση κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ενάντια στο φασισμό. Και στην πρώτη φάση ο Βαπτσάροβ είναι ενάντια στον φασισμό και μετά δεν ήταν επίσημα μέλος του κομμουνιστικού κόμματος. Αλλά είναι αριστερός ποιητής ναι. Αυτός είναι ο λόγος και εδώ υπάρχει, επίσης, μια μεγάλη ιστορία, δεν ξέρω πιθανότατα να σας πω για τον Vaptsarov και την «οργάνωσή» του, επειδή υπάρχουν δύο «οργανώσεις». Από τη μία πλευρά υπήρχε το κομμουνιστικό κόμμα και από την άλλη το κόμμα που είναι η ομάδα που έκανε το ...

NNB: Ναι, αυτοί, που είναι σε επικοινωνία με τους Παρτιζάνους και...

NMB: Η ομάδα, που πολεμούσε εναντίον του φασισμού, εναντίον των Ναζί. Και αυτό ήρθε από μεγάλες δυνάμεις, από μεγάλες δυνάμεις του δρόμου... πρώτα...

NNB: Ας μη πηδάμε τόσο πολύ. Εντάξει; Πάμε...

NMB: Εντάξει.

AK: Εντάξει, τώρα είμαστε στο σημείο, που μένει εδώ στη Σόφια.

NNB: Όχι, πρέπει να... Επειδή ξεκίνησες με την Ναυτική Ακαδημία και με το αν ήθελε να πάει ή όχι.

AK: Ναι.

NNB: Θα πάμε πίσω σε εκείνο το σημείο. Ζούσε, λοιπόν, στο Μπάνσκο και -όπως είπα- ήταν πάρα πολύ μορφωμένος, διάβαζε πολύ και επιπλέον δημοσίευε ποίηση και είχε πολύ καλή σχέση με τον πατέρα του. Δεν είναι αλήθεια ότι ο πατέρας του ήταν κακός μαζί του ή τον χτυπούσε ή ήταν σκληρός μαζί του κατά οποιονδήποτε τρόπο. Γιατί υπάρχουν μερικές - ξέρετε- ιστορίες, αλλά είναι γεμάτες....

AK: Πιστεύετε ότι αυτές οι ιστορίες κατασκευάστηκαν αργότερα;

NNB: Ναι.

AK: Επειδή ο Γιόνκο ήταν φίλος με το βασιλιά και δεν ήταν βολικό για το κομμουνιστικό κόμμα;

NNB: Ακριβώς. Επειδή ο Γιόνκο ήταν κοντά στο Βασιλιά και επειδή ήταν από το VMRO που θεωρούνταν εθνικιστική οργάνωση. Έτσι είπαν ότι αυτό δεν ήταν βολικό να κάνουμε τη σύνδεση, έτσι ήθελαν να συνθέσουν μια ιστορία... ήθελαν να κατασκευάσουν αυτή την

ιστορία ότι είχε κακές σχέσεις με τον πατέρα του, επειδή ήθελαν να πουν εντάξει ήταν από μια οικογένεια, που ήταν πολύ πατριωτική αλλά δεν ήταν ο ίδιος –ξέρετε- ήταν προοδευτικός, δεν έχει καμιά σχέση με το VMRO και το κίνημα. Είναι γεγονός ότι ήταν προοδευτικός, αλλά ήταν προοδευτικός, επειδή ο πατέρας του ήταν από την αριστερή πτέρυγα του VMRO. Δεν ήταν ... επειδή η οργάνωση του VMRO έχει τρεις πτέρυγες. Έχει την άκρα δεξιά, το κέντρο και την αριστερά. Και μεταξύ του υπήρχαν πάντα μεγάλες μάχες. Περισσότεροι άνθρωποι πέθαναν στον οργανισμό από εσωτερικές μάχες παρά από εξωτερικές μάχες. Έτσι ο παππούς μου ήταν από την αριστερή πτέρυγα του VMRO, που ήταν προοδευτική. Και οι οποίοι σκέφτονταν περισσότερο την ανεξαρτησία της περιοχής και αργότερα την αυτοδιάθεση. Ξέρετε ... με βάση τους ανθρώπους, που πραγματικά ζουν εκεί και πώς αισθάνονται για την πολιτιστική κληρονομιά και την εθνικότητά τους και όλα. Και οι άλλοι είπαν ότι όχι πρέπει να γίνει πόλεμος μέχρι να την κάνουμε (τη Μακεδονία εννοείται) κομμάτι της Βουλγαρίας. Οι άλλοι δήλωσαν ότι δεν είναι ρεαλιστικό, γιατί ούτε η Ελλάδα ούτε η Σερβία ούτε η Τουρκία ούτε η Ρουμανία ούτε οι μεγάλες δυνάμεις, όπως η Αγγλία και η Γαλλία ή η Γερμανία θα τους επέτρεπαν να το κάνουν αυτό, επειδή όλοι έχουν αξιώσεις εκεί και πάντα θα είναι πρόβλημα. Έτσι ξέρετε αυτοί ... αυτός ήταν στον αριστερό, ήταν στην αριστερή πτέρυγα του VMRO. Έτσι, οι ιδέες του -για τις οποίες γνωρίζετε- ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός βασίζονταν σε βιβλία, που είχε από τον πατέρα του. Και μάλιστα υπάρχει η εξής ανάμνηση. Ο Ιβάν Μιχαήλοβ, ο οποίος ήταν ηγέτης του VMRO, ήταν από το ακροδεξιό τμήμα του VMRO. Σκότωσε όλους, όσοι του αντιτάχθηκαν. Σκότωσε ακόμη και τους ηγέτες, που ήταν πριν από αυτόν και όλους, όσοι είχαν αρκετή δύναμη να του αντιταχθούν μέσα στον οργανισμό. Τους δολοφόνησε εντελώς, εννοώ χωρίς κανένα έλεος. Έτσι ήρθε στο σπίτι του Γιόνκο Βαπτσάροβ στο Μπάνσκο και είδε στο δωμάτιο του Βαπτσάροβ ότι υπήρχαν βιβλία του Μαρξ και του Ένγκελς και είπε «τι δίνεις στα παιδιά σου να διαβάζουν;» και είπε ότι θέλω να διαβάσουν ό,τι θέλουν και θα αποφασίσουν στη ζωή τους τι να κάνουν ...

NMB: Τον δρόμο του.

NNB: Τον δρόμο τους. Όλοι πρέπει να αποφασίσουν το δικό τους δρόμο, τους δίνω μόνο την ευκαιρία να γνωρίσουν ό,τι θέλουν. Αυτό είναι κάτι, που είναι πολύ ενδιαφέρον, δεν ήταν πολύ δημοφιλές κατά τη διάρκεια των σοσιαλιστικών εποχών, κατά τη διάρκεια των κομμουνιστικών χρόνων να μιλά κανείς για αυτό επειδή θέλουν να σπάσουν τη σχέση μεταξύ πατέρα και γιου, αλλά αυτό δεν είναι δυνατόν. Όπως γνωρίζετε, ο πατέρας έχει πολύ σημαντικό ρόλο, όπως και η μητέρα. Και όταν έφτασε στην κατάλληλη ηλικία... και επειδή ενδιαφερόταν πολύ για τα μηχανήματα, για τους μηχανικούς και για όλα αυτά, το μόνο φυσικό και φυσιολογικό ήταν ο πατέρας του να τον βοηθήσει να πάει στην Ακαδημία, στη

Ναυτική Ακαδημία, γιατί εκείνη την εποχή ήταν το καλύτερο σχολείο στη Βουλγαρία για μηχανική και μηχανικούς –ξέρετε-για την επιστήμη και τα σχετικά. Έτσι πήγε εκεί με δύο άλλα άτομα από το Μπάνσκο. Αλλά δεν έγιναν δεκτοί, επειδή δεν κατάφεραν να περάσουν ...

AK: Τις εξετάσεις.

NNB: Ναι, τις εξετάσεις. Ήταν ο μόνος, που έγινε δεκτός από τους φίλους του. Και ο πρώτος χρόνος, φυσικά, ήταν 14 ετών, πρώτη φορά έξω από το μικρό του χωριό και πήγε στη Βάρνα, που είναι ένα πολύ μεγάλο λιμάνι, μια μεγάλη πόλη, είναι μόνος εκεί. Φυσικά δεν είναι τόσο χαρούμενος. Είναι φυσιολογικό. Αλλά αυτός ... μπορείτε να δείτε στο βιογραφικό του και τις σημειώσεις του, τους δασκάλους του, επειδή κάθε μαθητής έχει αυτό τον ατομικό φάκελο-έλεγχο, όπου οι δάσκαλοι τον ενημέρωναν και γράφουν για παράδειγμα αν κάποιος υπερέχει στα μαθηματικά ή έχει προβλήματα στα μαθηματικά κτλ ... Έτσι Βαπτσάροβ μπορείτε να δείτε μετά το δεύτερο έτος ... κατά το πρώτο έτος ήταν λίγο προβληματικός, αλλά μετά το δεύτερο έτος διακρίθηκε σε όλα, στην πειθαρχία και έλαβε συστάσεις από όλους τους καθηγητές του.

AK: Ναι, στο τέλος εκφώνησε και το λόγο...

NNB: Επιλέχτηκε για να είναι ο εκφωνητής του αποφοιτηρίου λόγου της τάξης του και αυτή είναι μια πολύ μεγάλη τιμή, μόνο οι καλύτεροι μαθητές το κάνουν αυτό. Και ξέρετε ότι έδειξε πραγματικά μια προτίμηση... ότι του αρέσει ο μεγάλος κόσμος στη Βάρνα. Μπορείτε να δείτε ότι τα καλύτερα ποιήματά του βασίζονται σε αυτό, η Diara ξέρετε το φύλλο, που έχει από τη μητέρα του. Ξέρετε εκείνο για την Famagusta... το ταξίδι. Αυτή είναι η Βάρνα, ξέρετε ... οι μηχανές, αυτό είναι λόγω του πατέρα του. Ξέρετε ότι μπορείτε να δείτε ότι ήταν πραγματικά, πραγματικά εντυπωσιασμένος από τον κόσμο που βλέπει. Έχει ακόμη και αυτή την ιστορία που λέει "Παρακαλώ μην το διαβάσετε αυτό". Ξέρετε ότι είναι ο τίτλος της ιστορίας. Είναι για τα ταξίδια του στην Αλγερία, στην Αλεξάνδρεια ... ξέρετε ότι λέει μια ιστορία για μια πόρνη εκεί και είναι ... πραγματικά πολύ επηρεασμένος από τον κόσμο γύρω του.

NMB: Πολύ ευαίσθητος.

NNB: Πολύ ευαίσθητος στον κόσμο γύρω του και ήταν πάντα, ξέρετε, ψαχνόταν.

AK: Ο πατέρας σας... Ο Νικόλας Βαπτσάροβ ήταν χαμογελαστός άνθρωπος; Ή ήταν ... από εικόνες που έχω δει στις εκδόσεις, βλέπω τις φωτογραφίες ενός πολύ σοβαρού ανθρώπου πίσω από το εργοστάσιο ...

NMB: Σύμφωνα με ό,τι μου είπε η μητέρα μου, ήταν άνθρωπος, που έρχονταν σε επαφή με τους άλλους ανθρώπους. Κάθε φορά, που πήγαινε σε μια εταιρεία ξεκινούσε με κάποιο αστείο. Έλεγε κάποια ιστορία και όλοι την πίστευαν εκείνη τη στιγμή.

AK: Ήταν πολύ κοινωνικός.

NMB: Ναι, πολύ κοινωνικός.

NNB: Πολύ κοινωνικός! Και, επίσης, εύστροφος ... πάντα είχε ένα γρήγορο χαμόγελο.. Ήταν χαμογελαστός άνθρωπος. Ήταν ... Τότε στις φωτογραφίες, έπρεπε πάντα να είναι σοβαροί. Ξέρετε ότι ήταν πολύ σπάνιο, να χαμογελάει κανείς σε μια φωτογραφία.

AK: Έχω δει εικόνες, που χαμογελάει, αλλά έπρεπε να ψάξω πολύ για αυτές, να δω στα αρχεία της οικογένειας ή στο μουσείο για παράδειγμα.

NMB: Εκείνη την εποχή κανονικά, όταν ήταν μπροστά από την κάμερα όλοι έπρεπε να είναι σοβαροί. Αυτό είναι. Αλλά αυτό δεν είναι ...δε μετρά.

NNB: Ναι....

AK: Στην καθημερινότητά του ήταν πολύ ...

NMB: Και ο πατέρας μου ήταν έτσι. Έλεγε πολλά ανέκδοτα, έλεγε ιστορίες στους ανθρώπους γύρω του, ιστορίες για το βουνό Πιρίν ...

AK: Εντάξει, αυτά είναι πράγματα που τα βιβλία δεν λένε.

NNB: Ο πατέρας του ο Γιόνκο, ήταν επίσης ...

NMB: Κοινωνικός.

NNB: Ανοιχτόκαρδος. Εξέπεμπε το καλό... ήταν πάντα με το χιούμορ. Μπορείτε να διαβάσετε στα απομνημονεύματα του Γιάβοροβ σχετικά με την πολιορκία στο Γκολοσίεβο. Ο Γιόνκο κοίταξε το ρολόι του και είπε ότι είναι 12 η ώρα, πού θα είμαστε αύριο στις 12 μ.μ.; Ίσως θα μπορούσαμε να πάμε κάπου για καφέ και ο Γιάβοροβ του απάντησε ναι ίσως στους τάφους μας. Πάντα έκανε αστεία και ήταν ανοιχτόκαρδος και ο Βαπτσάροβ ήταν το ίδιο και όπως ο παππούς μου ο Μπορίς. Το θέμα, λοιπόν, είναι ότι αποφοίτησε από αυτό το σχολείο, τη στρατιωτική ακαδημία με πολύ υψηλό βαθμό και του προσφέρθηκαν πολλές θέσεις. Του προσφέρθηκε ακόμη μια θέση να γίνει ποιητής στην Αυλή, ένας βασιλικός ποιητής στην Αυλή του Μπορίς, όπως ήταν η Μπαγκριάνα, ξέρετε.

AK: Ναι, η Μπαγκριάνα ήταν σε κάθε αυλή ...

NMB: Συγγνώμη δεν αναφέραμε επίσης ότι...(βουλγάρικα)

NNB: Δεν έπινε αλκοόλ.

NMB: Δεν έπινε αλκοόλ. Ήταν μέλος αυτής της λέσχης, που τα μέλη δεν έπιναν...

AK: Α!

NMB: Αντίθετα από τον πατέρα του ... ναι, ναι. Αλλά ήταν στο βουνό, ήταν με τους ανθρώπους κατά τη διάρκεια του χειμώνα, χωρίς να πίνουν είναι δύσκολα. Αλλά πήρε πάρα πολλά από τον πατέρα του και από τον αδελφό του πατέρα του, το θείο του, επειδή δύο από τα τρία αδέρφια του πατέρα του δολοφονήθηκαν από τους Τούρκους.

AK: Ναι.

NMB: Και 6 χλμ. από το Μπάνσκο στην ανατολική πλευρά, υπήρχε μια διασταύρωση εκεί και μια μικρή εκκλησία. Εκεί δολοφονήθηκε ένας από τους αδελφούς του από τους Τούρκους.

NMB: Θα σου πει ... Του είπα ότι ήταν μαχητής εναντίον των Ναζί ... Δεν πολεμούσε ενάντια σε τίποτα άλλο, επειδή ...

AK: Ήθελε ελευθερία.

NMB: Είναι πολύ ενδιαφέρον, γιατί φανταστείτε αυτή την πολύ στενή σχέση του πατέρα του με τον βασιλιά και μετά από αυτό, ο βασιλιάς να υπογράψει τη διαταγή για να τον σκοτώσει. Αυτό και επίσης, η γιαγιά μου πήγε στον Μπαλάν (σημ. Αλεξάντρ Τεόντοροβ-Μπαλάν γλωσσολόγος, ιστορικός, ακαδημαϊκός). Ο Μπαλάν είναι ένας από τους ανθρώπους, ο δεύτερος μετά τον βασιλιά. Του δίνει, του λέει να κάνει κάτι ...

AK: Ναι, η γιαγιά σας ζήτησε χάρη...

NMB: Ο Μπαλάν πήγε στον βασιλιά και εξήγησε τα πράγματα στο βασιλιά για τον μεγάλο ποιητή και δεν έχει σημασία ότι αν είναι κομμουνιστής ή όχι κομμουνιστής ή αριστερός ποιητής, αλλά είναι ένας από τους θησαυρούς του βουλγαρικού πολιτισμού και του ο βασιλιάς απλά γύρισε το κεφάλι προς την αντίθετη πλευρά. Αυτό σημαίνει, πιστεύω, ότι ο βασιλιάς ... επηρεάστηκε από τους Γερμανούς.

NNB: Το θέμα είναι ότι ήταν ... η στιγμή, που εντάχθηκε στην αντίσταση ήταν πολύ δύσκολη και για τις δύο πλευρές, επειδή ο Χίτλερ είχε ήδη δει ότι πήρε πολύ μεγάλο ρίσκο, επειδή η Ρωσία είναι απεριόριστη, εννοώ ότι είναι πολύ δύσκολο και άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι η εκστρατεία ίσως δεν πηγαίνει τόσο καλά. Αλλά ακόμη κέρδιζε, οπότε ήταν εντάξει, αλλά οι Ρώσοι ήταν απαραίτητο να δείξουν ότι έχουν «ραχοκοκαλιά». Και ότι η αντίσταση δεν είναι μόνο η Ρωσία, αλλά σε όλη την Ευρώπη. Γι' αυτό και έπρεπε να δείξουν, και οι δύο πλευρές έπρεπε να δείξουν δύναμη. Οι πρώτοι έπρεπε να δείξουν ότι η αντίστασή τους ... ότι θα πατάξουν όλη την αντίσταση στα Βαλκάνια εκτελώντας τους κομμουνιστές. Οι άλλοι ήθελαν να δείξουν στους Ναζί ότι η Βουλγαρία έχει αντίσταση ... (γέλιο) Μέσα σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται η διαδικασία, το δικαστήριο ... εννοώ ότι η δίκη του Νικόλα Βαπτσάροβ ήταν πολύ βολική και για τις δύο πλευρές. Επειδή κάποιος θα μπορούσε να πει ότι είμαστε ανελέητοι εναντίον των κομμουνιστών, ο άλλος λέει ακούστε, ακόμα και στη Ναζιστική Βουλγαρία υπάρχουν κομμουνιστές, που αγωνίζονται εναντίον των Ναζί. Επειδή η Βουλγαρία ήταν εντελώς υπό ναζιστικό καθεστώς. Καταλάμβαναν τα Βαλκάνια, γι' αυτό ... και οι Γερμανοί είχαν την ευκαιρία να βγάλουν τα στρατεύματά τους από τα Βαλκάνια και να πάνε στη Ρωσία. Και οι Βούλγαροι κρατούσαν τη γραμμή στην Ελλάδα και τη Μακεδονία και τη Σερβία, γι' αυτό δεν ήταν όπως η Ρουμανία, που δεν είχαν την ευκαιρία. Δεν είχαν την

επιλογή. Οι Βούλγαροι ήταν από επιλογή με τους Ναζί. Ξέρετε ότι αν και τώρα προσπαθούν να πουν ότι δεν υπήρχε φασισμός στη Βουλγαρία, αυτό δεν είναι αλήθεια. Το καθεστώς ήταν εντελώς φασιστικό. Και ήμασταν σύμμαχοι με τη Γερμανία κατά επιλογή. Και οι κομμουνιστές ήθελαν να δείξουν ότι ακόμα και σε μια χώρα, που είναι τόσο υπέρ της Γερμανίας και του ναζιστικού καθεστώτος, υπάρχουν εστίες αντίστασης, που αγωνίζονταν, για να είναι ένα πολύ ισχυρό σύμβολο για όλους τους άλλους, που αντιστέκονταν. Έτσι είπαν εντάξει ας σκοτώσουμε αυτά τα παιδιά ...

AK: Πιστεύετε, δηλαδή, ότι η δίκη δεν ήταν δίκαιη.

NNB: Δεν ήταν δίκαιη δίκη. Στα έγγραφα που πήραμε από ...τα έγγραφα, που βγάλαμε από το απόρρητο αρχείο του Υπουργείου Εσωτερικών –ήμασταν οι πρώτοι, που είχαμε επίσημα πρόσβαση σε αυτά- επειδή οι περισσότεροι από τους ανθρώπους, που είχαν πρόσβαση σε αυτά ήταν μόνο αξιωματούχοι. Έτσι μας τα έδωσαν με την ιδέα να δημοσιευτούν. Ήμασταν οι πρώτοι, που πήγαμε εκεί με την ιδέα να δημοσιεύσουμε πραγματικά τις πληροφορίες. Έτσι, μπορείτε να δείτε εκεί κάτι που είναι πολύ προφανές και επίσης περίεργο. Πρώτον, δεν υπάρχουν τελικές αγορεύσεις από τους δικηγόρους υπεράσπισης. Ξέρετε ότι δεν υπάρχει δήλωση υπεράσπισης ... που να έγινε στο δικαστήριο. Δεν υπάρχει καταγραφή των μαρτύρων τι λένε στο δικαστήριο. Δεν υπάρχουν πρωτόκολλα από τις συνεδριάσεις του δικαστηρίου. Δεν υπάρχει επίσης γνωρίζετε ...

AK: Είναι χαμένα ή δεν είναι ...;

NNB: Δεν είναι εκεί. Δεν είναι μέσα, δεν ήταν ποτέ στο ...

NMB: Μάλλον κατέστρεψαν.

NNB: Επίσης, δεν υπάρχουν αποδείξεις, δεν υπάρχουν στοιχεία για όσους καταδικάστηκαν, τι λένε στο δικαστήριο. Υπάρχουν περίπου 150 καταθέσεις μαρτύρων. 150 καταθέσεις, που έγιναν σε 2 ημέρες. Αυτό είναι 3 λεπτά ανά μάρτυρα. Ξέρετε μόνο για να πάτε και να σταθείτε και να πείτε το όνομά σας ήδη έχει τελειώσει ο χρόνος. Έτσι σε δύο ημέρες κατάφεραν να ανακρίνουν 150 μάρτυρες στο δικαστήριο. Δεν υπάρχουν στοιχεία για αυτό.

AK: Θεωρείται ότι η δίκη ήταν μια παρωδία;

NNB: Ήταν μια παρωδία, ήταν μια δοκιμή που έπρεπε να γίνει για επίδειξη, επίδειξη δύναμης. Γι 'αυτό κατά **τη γνώμη μου και τη γνώμη μας** είναι ότι η Μπαγκριάνα δεν είχε καμία επιλογή. Ήταν ... πήγε εκεί για να υπερασπιστεί τον Βαπτσάροβ, αλλά ήταν μια χαμένη υπόθεση.

NMB: Δεν είχε καμία πιθανότητα...

NNB: Δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να τον σώσει, γιατί όταν πήραν τον Βαπτσάροβ, κάλεσε περίπου πέντε μάρτυρες.. Ο πρώην πρωθυπουργός της Βουλγαρίας Νικόλα Μουσάνοβ, ένας

πρώην βουλευτής ,που ήταν τότε πρεσβευτής στην Ιαπωνία. Ξέρετε, η Ιαπωνία ήταν ένας από τους συμμάχους του Άξονα, ήταν μία από τις πιο σημαντικές χώρες, όπως ο πρεσβευτής μας στην Ουάσινγκτον, κάτι τέτοιο. Έτσι, ο πρεσβευτής της Βουλγαρίας στην Ιαπωνία και ένας άλλος αξιωματούχος, που ήταν τότε βουλευτής στο κοινοβούλιο. Οι τρεις από αυτούς δεν πήγαν ούτε στην ακροαματική διαδικασία, δεν κατέθεσαν. Ο πρώην Πρωθυπουργός της Βουλγαρίας δεν κατέθεσε. Η μόνη, που ήρθε στο δικαστήριο για να καταθέσει ήταν η Μπαγκριάνα. Αυτό δείχνει ότι πραγματικά νοιαζόταν, ξέρετε, και αυτό, που λένε για το γεγονός ότι κούνησε το κεφάλι και ο δικαστής δεν κατάλαβε αν ήταν έτσι ή έτσι ...

AK: Σύμφωνα με το γαλλικό τρόπο....

NNB: Αυτό είναι... Συγχωρήστε μου τη βωμολοχία, αλλά αυτά είναι μαλακίες, γιατί στο δικαστήριο, όταν δεν μπορείτε να πείτε σαφώς με το στόμα σας ναι ή όχι, καλούν έναν διερμηνέα και λένε παρακαλώ ερμηνεύστε τις μιμήσεις αυτού του ατόμου, ώστε να μπορέσουμε να δηλώσουμε σαφώς τη γνώμη του. Εάν δεν μπορείτε να μιλήσετε προσλαμβάνεται κάποιος, που γνωρίζει και κατανοεί τη νοηματική γλώσσα. Ή αν δεν γνωρίζετε τη γλώσσα, προσλαμβάνεται ένας διερμηνέας. Δεν μπορείτε να καταθέσετε στο δικαστήριο με ένα νεύμα. Αυτό δεν είναι δυνατό. Αυτό δεν είναι ... από τους ρωμαϊκούς χρόνους μέχρι τώρα δεν υπάρχει τρόπος να καταθέσετε με ένα νεύμα. Πρέπει να είναι σαφής η ερμηνεία αυτών που λέτε. Έτσι, αυτό για το νεύμα είναι ένα ψέμα. Το γεγονός ότι πήγε εκεί για να καταθέσει είναι κάτι πολύ θαρραλέο γι 'αυτή τη γυναίκα... Λυπάμαι, επειδή ο κίνδυνος είναι ότι καταθέτεις για κάποιον, που κατηγορείται για προδοσία, για ... που προσπαθεί να αλλάξει το καθεστώς, που προσπαθεί να προκαλέσει ξέρετε σαν επανάσταση. Είστε πολύ εύκολο να μπλεχτεί κανείς και να θεωρηθεί συνένοχος, γιατί η ιδέα είναι: "Γιατί καταθέτεις για αυτό το πρόσωπο; Τον ξέρεις; Α! Αν τον ξέρεις τότε ίσως κάνατε κάτι μαζί». Ήταν, λοιπόν, πολύ επικίνδυνο, αλλά εκείνη πήγε εκεί και κατέθεσε.

AK: Και αργότερα κατηγορήθηκε.

NNB: Ναι, από τον Ροντόνοβ, από τον Κρουμ Ροντόνοβ. Είναι, επίσης, από το Μπάνσκο. Ήταν στην αντίσταση και στο στρατιωτικό μέρος. Ξέρετε ... έκαναν κάθε είδους δολοφονίες και τέτοια πράγματα, αλλά είχε τις πολιτικές του φιλοδοξίες, γι 'αυτό έριξε αυτή τη θεωρία για τη Μπαγκριάνα, ότι πρόδωσε το κόμμα και το μπλα μπλα μπλα, αλλά αυτό είναι ψέμα. Δεν υπάρχει κανένα αρχείο γι 'αυτό.

AK: Στη συνέχεια ... όταν ο κομμουνισμός ήρθε ο Βαπτσάροβ κατηγορήθηκε επίσης για ένα μέρος του κόμματος ότι δεν ήταν κομμουνιστής, πραγματικός κομμουνιστής ...

NMB: Όχι δεν ήταν κομμουνιστής αλλά ήταν πολύ βολικό για το κόμμα να έχει έναν ...

AK: Ήρωα;

NMB: ... ήρωα και αυτός ο ήρωας είναι Βαπτσάροβ φυσικά, αλλά έγινε ήρωας ... πώς έγινε ήρωας ... Εντάξει, δεν έχει σημασία αυτό. Είναι δολοφονημένος ... άλλοι άνθρωποι, για παράδειγμα ο ποιητής Αντόν Ποπόβ, ήταν επίσης καλός ποιητής. Δεν έγινε ήρωας, όπως ο Βαπτσάροβ. Είναι ένας ήρωας για το λόγο ότι δολοφονήθηκαν οι έξι από τους ανθρώπους. Ο Βαπτσάροβ έγινε ένας ήρωας, σε μια εποχή, κατά την άποψή μου ήταν τα ποιήματά του και τα πάντα και τα μικρά βιβλία τα πήρε ένας Εβραίος ο Σαμί Μπιτζεράνο, τα πήρε όλα...

AK: Τα ποιήματα .....

NMB: Όλα από τον Βαπτσάροβ και τα έδωσε στο Ισραήλ και από εκεί έδωσε πληροφορίες σε αυτή την επιτροπή για το παγκόσμιο βραβείο ειρήνης στη Γενεύη και εκεί ότι ο πρόεδρος της επιτροπής του βραβείου για την ειρήνη ήταν ο Ζολιό Κιουρί (σημ. Φρεντερίκ Ζολιό-Κιουρί, γάλλος χημικός).. όχι, όχι, όχι...

NNB: Τα μπέρδεψες λίγο. Αυτός ήταν...

NMB: Υπέγραψε... Θυμάμαι. Όταν η επιτροπή αυτή έλαβε τα ποιήματά του και την ιστορία του, αποφασίζουν να ορίσουν ...

AK: Για το βραβείο ειρήνης.

NMB: Το βραβείο ειρήνης. Το ανήγγειλαν το 1952 και αυτό το βραβείο ήρθε εδώ και το κόμμα μας ήταν πολύ έκπληκτοι για αυτόν τον λόγο και αρχίζουν να κάνουν κάτι για να γιορτάσουν αυτά τα πράγματα. Αλλά εκείνη τη στιγμή έπρεπε να γιορτάσουν τα 10 χρόνια ...

NNB: Τα 5 χρόνια...

NMB: 5 χρόνια από το θάνατο του Γκεόργκι Ντιμιτρόβ. Και αυτός είναι ο λόγος για τον εορτασμό το 1953, για να γιορταστεί με την επέτειο του θανάτου του Γκεόργκι Ντιμιτρόβ. Αυτή είναι η ιστορία αυτού ... από εκείνη τη στιγμή ο Βαπτσάροβ έγινε πολύ δημοφιλής χάρις σε αυτή την επιτροπή και μεταφράστηκε σε 72 διαφορετικές γλώσσες και φυσικά ρωσικά και επίσης αυτά τα ποιήματα ήταν πολύ δημοφιλή στη Ρωσία και επίσης άρεσαν πάρα πολύ τα ποιήματά του στην Ντολόρες Ιμπαρρούρι.

AK: Η Ισπανίδα.

NMB: Τα ποιήματά του άρεσαν στην Ισπανίδα, επειδή...

NNB: Ήταν ηγέτης της κομμουνιστικής διεθνούς μετά τον Γκεόργκι Ντιμιτρόβ και της άρεσε πολύ η ποίηση του Βαπτσάροβ, επειδή είχε όλα αυτά τα ποιήματα για την Ισπανία, για τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο. Ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος γι 'αυτό πραγματικά ... επειδή ο γιος της σκοτώθηκε στην ισπανική επανάσταση (σημείωση: ο γιος της Ιμπαρρούρι σκοτώθηκε στη μάχη του Στάλινγκραντ το 1942) και ήταν πραγματικά συναισθηματική με αυτό και η διεθνής κομμουνιστική έσπρωξε πραγματικά να γίνει δημοφιλής ο Βαπτσάροβ, αλλά δεν ήταν από τη Βουλγαρία που ξεκίνησε η φήμη του. Εκείνο τον καιρό μετά τον

πόλεμο, ρώτησαν τον Τράϊκο Κοστόβ, ο οποίος ήταν ο ηγέτης του κόμματος, πότε θα δημοσιεύσουμε τον Βαπτσάροβ, γιατί μόνο μια ποιητική του συλλογή είχε δημοσιευθεί, πριν τον συλλάβουν και ήθελαν να τον αναδημοσιεύσουν και είπε «μπορεί να περιμένει». Αυτό ήταν μετά τον πόλεμο και έτσι ήταν ... βασικά ξέρετε ότι δεν επρόκειτο να κάνουν τίποτα για τη δημοτικότητά του ή την ποίησή του ή οτιδήποτε άλλο, αλλά προήλθε από το εξωτερικό. Από τη διεθνή επιτροπή ειρήνης. Ναι η διεθνής επιτροπή ειρήνης.

NMB: ...πριν να έρθει πριν από το 1944, ο Τράϊκο Κοστόβ υπογράφει τη δήλωση στην αστυνομία για να υπηρετήσει στην αστυνομία και σκεφτόταν ότι μετά αφού το αυτό έκανε αυτό ... έκαψε τα αρχεία και ήταν πολύ άνετος... αλλά το 1946 ο Βρετανός συνταγματάρχης, που ήταν στη Βουλγαρία είχε μια συνάντηση με τον Τράϊκο Κοστόβ του είπε ξέρουμε τι υπόγραψες και τώρα θα πρέπει να είσαι κάτω από τις διαταγές μας. Και αυτή είναι η ιστορία και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ήταν εναντίον του Βαπτσάροβ, γιατί ποιος ξέρει τι είδους πληροφορίες έδωσε στη βρετανική μυστική υπηρεσία και στους Γερμανούς. Επειδή υπέγραψε αυτή τη δήλωση ενώπιον του αρχηγού της βουλγαρικής αστυνομίας πριν από το 1944.

NNB: Η μυστική αστυνομία ναι.

AK: Μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία.

NMB: Αυτή είναι μια εγκληματική ιστορία, που είναι πολύ ενδιαφέρουσα. Αυτή είναι ταινία του Τζέιμς Μποντ, όχι το ... ναι νομίζω ότι αν υπάρχουν κάποιες καλές ...

NNB: Σκηνοθέτες

NMB: Με την κατάλληλη σκηνοθεσία μπορεί να κάνει μια πολύ καλή ταινία. Το γεγονός είναι, όμως, ότι αυτή η ιστορία για την οποία μιλήσαμε τώρα δεν είναι ακόμη ανοιχτή....

NNB: Ο Βαπτσάροβ ήταν σε θεατρικές ομάδες, έγραψε πολλά άρθρα για τις εφημερίδες, έγραψε θεατρικά έργα. Ένας από τους φίλους του, ένας από αυτούς, που συμμετείχε μαζί του σε αυτές τις δραστηριότητες, ήταν επίσης στη στρατιωτική επιτροπή, που σχηματίστηκε στο βουλγαρικό κομμουνιστικό κόμμα, το Βουλγαρικό εργατικό κόμμα τότε. Έτσι, υπήρχαν μερικές ξεχωριστές οντότητες. Το ένα ήταν η στρατιωτική επιτροπή και το άλλο ήταν το κόμμα. Έτσι, η στρατιωτική επιτροπή σχηματίστηκε από ανθρώπους, που τους δήλωσαν ως μη επίσημα μέλη του κόμματος. Αυτό το έχουμε στο φάκελο, που πήραμε από τον Υπουργείο Εσωτερικών. Υπάρχει τηλεγράφημα από τον Γκεόργκι Ντιμιτρόβ στον Τράϊκο Κοστόβ με το οποίο ορίζει ότι θα πρέπει να σχηματιστεί μια στρατιωτική επιτροπή στο κόμμα, αλλά θα πρέπει να εμφανίζεται ως ξεχωριστή οντότητα και θα πρέπει να στρατολογηθούν άτομα πατριώτες και κλίνοντες προς την αριστερά, στις σοσιαλιστικές ιδέες, αλλά όχι μέλη του κομμουνιστικού κόμματος. Είναι σημαντικό να δείξουμε ότι αυτή η αντίσταση είναι εθνική

αντίσταση, όχι κομμουνιστική αντίσταση. Έτσι στρατολογήθηκε σε αυτή την οργάνωση, επειδή ενστερνιζόταν την αριστερή ιδεολογία, με την σοσιαλιστική ιδεολογία, αλλά ταυτόχρονα προερχόταν από μια οικογένεια, που ήταν πολύ γνωστή για τον πατριωτισμό της. Και γι 'αυτό μπήκε σε αυτή την αντιφασιστική δομή.

AK: Θα ήθελα να σας ρωτήσω τη γνώμη σας για τη σχέση του με τον Μλάντεν Ισάεφ.

NNB: Ο Μλάντεν Ισάεφ ήταν ... συμμετείχε στη δίκη, αλλά μπορείτε να δείτε πολύ καθαρά από την τεκμηρίωση στη δίκη ότι ο Μλάντεν Ισάεφ διαχωρίστηκε από όλους τους άλλους. Ήταν πολύ φοβισμένος να μην εμπλακεί σε αυτό το κίνημα. Έτσι έκανε ό,τι μπορούσε για να πει ότι δεν έχει καμία σχέση με το κίνημα, καμία σχέση με τον Βαπτσάροβ.....

AK: Κλήθηκε στο τέλος να καταθέσει για να σώσει τελικά τον Βαπτσάροβ;

NNB: Όχι.

NMB: Όχι ... Δεν ήταν... Ο Μλάντεν Ισάεφ... ήταν στη φυλακή... ήταν εκείνη τη στιγμή στη φυλακή.

AK: Εκείνη τη στιγμή...

NNB: Συνελήφθησαν ταυτόχρονα με τον Βαπτσάροβ. Αλλά μπορείτε να δείτε ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο ότι ο Μλάντεν Ισάεφ στο σύνολό της δίκης είναι σαν να έχει το δικό του φάκελο, επειδή υπήρχαν γύρω στους εννιά φακέλους στη δίκη. Τεράστιοι φάκελοι. Ο Μλάντεν Ισάεφ έχει ξεχωριστό φάκελο επειδή ήταν ... έδωσε πάρα πολλές πληροφορίες στην αστυνομία για το πόσο καλός ποιητής είναι και επειδή κάλεσε πολλά άτομα να καταθέσουν. Είχε πέντε δικηγόρους. Ήταν πολύ προσεκτικός για να μην του αποδοθεί καμία εμπλοκή, έτσι δεν υποστήριξε κανέναν ... ήταν σαν να μην γνώριζε αυτούς τους ανθρώπους, δεν ήθελε καμία σχέση με όλο αυτό...

AK: Ναι αλλά μετά ...

NMB: Ο Μλάντεν Ισάεφ κρατά τα χρήματα για τα οποία ήταν υπεύθυνος. Ο Βαπτσάροβ δεν βλέπει ποτέ αυτά τα χρήματα από την αντίσταση. Ο Μλάντεν Ισάεφ εδώ στην Sloveitkof Platz στον 6ο όροφο ... αυτό είναι το σημείο ... το μέρος, όπου εκεί κρατάει τα χρήματα αυτά από την αντίσταση, που σας εξήγησα. Και το πρόβλημα ήταν ότι ποτέ δεν τον ρώτησαν γι 'αυτό. Κατηγορούσαν τον Βαπτσάροβ στη θέση του Μλάντεν Ισάεφ. Και το παράξενο είναι ότι πριν από το 1944 όλοι ήταν στην ίδια περιοχή, πάνω σε αυτή την περιοχή, πηγαίνουν στο ίδιο μικρό εστιατόριο, μιλούν ο ένας τον άλλον, αυτοί ...

NNB: Ήταν φίλοι.

NMB: Ήταν φίλοι. Μετά από αυτό, μετά την επανάσταση όλοι έγιναν δάσκαλοι του Βαπτσάροβ. Όλοι έχουν τη μνήμη ότι ήμουν ένας μεγάλος δάσκαλος του Βαπτσάροβ. Εξ

αιτίας μου έγινε ένας μεγάλος ποιητής. Το άλλο ... Ήμουν ο μεγαλύτερος δάσκαλος του Βαπτσάροβ, γι' αυτό και έγινε ένας μεγάλος ποιητής.

AK: Προσπαθούσαν να συνδεθούν μαζί του.

NNB: Όλοι ήθελαν να πουν, μετά την επανάσταση, όλοι ήθελαν να πουν ότι εξαιτίας τους ο Βαπτσάροβ έγινε ήταν ποιητής. Του έμαθα όλα όσα γνώριζε και τέτοια πράγματα, αλλά το γεγονός είναι ότι είναι ο μόνος από αυτούς, που ήταν τόσο μεγάλος ποιητής. Οι άλλοι δεν είναι τόσο διάσημοι όπως ο Βαπτσάροβ. Ακόμα και ο Μλάντεν Ισάεφ, που έχει, ξέρετε, ποίηση που οι άνθρωποι γνωρίζουν, αλλά δεν είναι τόσο φημισμένος, όσο ο Βαπτσάροβ.

NMB: Αυτός ... Αυτά, που σκέφτομαι, κατά την άποψή μου μετά την επανάσταση όλοι αρχίζουν να γράφουν ένα ποίημα και βιβλία για το κόμμα. Το κόμμα, το κόμμα, το κόμμα...

AK: Ναι, ο Μλάντεν έγραψε ποιήματα ...

NMB: Ναι και αυτό δείχνει την ευμεταβλητότητα των ιδεών του. Την ίδια περίοδο ο Βαπτσάροβ έμεινε σε ένα δρόμο.

NNB: Ποτέ δεν άλλαξε ... ποτέ δεν παρουσίασε με ρομαντικό τρόπο το κόμμα στην ποίησή του. Έχει μόνο ένα ποίημα που τελειώνει... ονομάζεται «*Селма Хроника*», τα «*Χρονικά του Χωριού*», το οποίο τελειώνει με αυτό «υπάρχει μόνο μία λύση για την πάταξη της τρομοκρατίας, η συμμαχία με την ΕΣΣΔ». Το γράφει γιατί εκείνη τη στιγμή η ΕΣΣΔ υποστήριζε ουδετερότητα στα Βαλκάνια. Τη μη εμπλοκή των Βαλκανίων στον πόλεμο. Και ήταν τότε η μόνη χώρα, που αντιστάθηκε στον Χίτλερ. Και ήταν, επίσης, η μόνη χώρα που θεωρούνταν τόσο μεγάλη και για την οποία υπήρχε η ελπίδα ότι θα μπορούσε να κερδίσει τον πόλεμο. Γι' αυτό είπε ότι πρέπει να ταχθούμε υπέρ της ΕΣΣΔ και να κρατήσουμε ουδετερότητα. Επειδή η ΕΣΣΔ δεν ήθελε να πάει η Βουλγαρία με το μέρος της. Απλώς ήθελαν τη Βουλγαρία να διατηρήσει την ουδετερότητά της. Ακόμη και ... αλλά οι Γερμανοί μας ήθελαν στο πλευρό τους. Ένα μέρος του Ράιχ. Γι' αυτό και αυτή είναι η μόνη περίοδος κατά την οποία υποστήριξε τη συμμαχία με την ΕΣΣΔ, επειδή η ΕΣΣΔ πίεζε για ουδετερότητα τη Βουλγαρία. Και δεν είπε ποτέ αγαπώ το κομμουνιστικό κόμμα, το κομμουνιστικό κόμμα... μπλα... μπλα. Μιλούσε για πραγματικά πράγματα. Την ψυχή, τα όνειρα, την πρόοδο, ξέρετε, για πράγματα, που ακούγονται πολύ κομμουνιστικά αλλά δεν είναι, είναι απλώς πραγματικότητα, είναι απλά αυτό που συνέβαινε τότε...

AK: Θα ήθελα να ρωτήσω την άποψή σας για το ντοκιμαντέρ «*Five Stories about an execution*». Το είδατε;

NMB και NNM: Ναι.

AK: Πιστεύετε ότι είναι αντικειμενικό; Θέλω να ρωτήσω τη γνώμη σας γι' αυτό.

NMB: Αυτή είναι μια πολύ δύσκολη ερώτηση, γιατί αν ακολουθήσετε τον νόμο γι' αυτόν εκείνη την εποχή είναι ρεαλιστική, αλλά μετά από αυτό ... για το δικαστήριο ... Το πρόβλημα είναι ότι η ταινία του Μπόνεφ, ακολουθεί το ρυθμό αυτών των αρχείων.

NNB: Της δίκης.

NMB: Ναι, της δίκης...

AK: Και είπατε πως λείπουν τα πράγματα.

NMB: Ναι, ναι. Ο πρώτος Μπόνεφ έβαλε στο τραπέζι τα πράγματα, μόνο εκείνα, που τον συμφέρουν...

NNB: Για να ενισχύσει τη θεωρία του, ξέρετε ...

AK: Ότι ήταν βολικό.

NMB: Βολικό. Αυτό είναι το πρώτο. Το δεύτερο είναι ότι δεν δίνει την πραγματική σχέση μεταξύ του Βαπτσάροβ και του πατέρα του. Δίνει μια εικόνα του πατέρα του πολύ άσχημη ... πολύ κακή, η οποία είναι εντελώς το αντίθετο ...

NNB: Ισχυρίζεται επίσης ότι ο Βαπτσάροβ λύγισε στην αίθουσα του δικαστηρίου, που βρισκόταν, κλαίγοντας και τέτοια πράγματα. Τα είπε αυτά, γιατί ήθελε να δείξει την ανθρώπινη πλευρά του Βαπτσάροβ, αλλά το θέμα είναι ότι ήταν ... Ο παππούς μου είπε ότι ήταν ένας από τους ανθρώπους, που πραγματικά παρέμεινε ήρεμος κατά τη διάρκεια της δίκης του και όταν είδε τη μητέρα του ότι έκλαιγε στη δικαστική αίθουσα, ήταν με χειροπέδες και είπε έτσι ... να αφαιρέσει τα δάκρυα της.

NMB: Της έγνεψε. Της έκανε την κίνηση.

NNB: Την κίνηση να σκουπίσει τα δάκρυα της για να σταματήσει να κλαίει και να είναι δυνατή. Και όταν είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν στο τέλος, είπε ότι δεν θέλω να κλαις για μένα γιατί είμαστε σπόροι ότι θα φυτευτούμε σε ένα καλό έδαφος.

AK: Ναι, το διάβασα.

NNB: Ναι. Είμαστε σπόροι και πρόκειται να φυτευτούν σε ένα καλό έδαφος και από εμάς θα αναπτυχθεί ένα κίνημα. Έτσι δεν ...

AK: Μια τελευταία ερώτηση. Ποιες είναι οι πολιτικές σας πεποιθήσεις;

NMB: Είμαι σα το θείο μου. Ήμουν κομμουνιστής, αλλά τώρα τα πράγματα, που είδα στο κόμμα μας. Έχει αλλάξει πολύ, δεν είναι οι ιδέες μου. Και ότι το κόμμα δε συμβαδίζει σήμερα με την ιδεολογία, δεν είναι μόνο δική μου αίσθηση, αλλά των περισσοτέρων... Θα υποστηρίξω το ελληνικό ΚΚΕ (γέλιο). Αστειεύομαι ...

AK: Οπότε αυτοπροσδιορίζεστε ως αριστερός και όχι ως κομμουνιστής;

NMB και NNB: Ναι, ναι (ταυτόχρονα απαντούν και οι δύο).

NNB: Και εγώ το ίδιο πιστεύω. Αυτή είναι η γνώμη μου. Δεν είμαι ... Δεν είμαι μέλος του βουλγαρικού σοσιαλιστικού κόμματος, γιατί δεν πιστεύω ότι ανταποκρίνονται πραγματικά σε αυτά, που ανακοινώνουν ως ιδεολογία τους. Τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς, αλλά νομίζω ότι η προσέγγιση στην πολιτική πρέπει να είναι πιο μετριοπαθής, διότι όλα τα άκρα είναι άσχημα, όταν μιλάς για την πολιτική. Αν τα άκρα τροφοδοτούν, άλλα άκρα. Όσο περισσότερο πάμε προς τα αριστερά, τόσο πιο πολύ αυξάνεται η δεξιά. Ειδικά στην πολιτική πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να εξεταστεί πραγματικά το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορετικοί άνθρωποι στη χώρα με διαφορετικές πεποιθήσεις, αλλά πρέπει να βρεθεί ο συνεκτικός κρίκος, που αντιστοιχεί στις κύριες αξίες της χώρας, όπως την ελευθερία, τη δικαιοσύνη... Αυτά είναι τα βασικά πράγματα, που πρέπει να κρατήσουμε και η πολιτική θα πρέπει να οικοδομηθεί πάνω σε αυτά. Ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει στο σπίτι του, αρκεί να μην παραβιάζει το νόμο.
